

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARAP DİLİ VE BELAĞATI BİLİM DALI

HASSÂN BİN SÂBİT'İN HAYATI VE ŞAİRLİĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehmet KARADAĞ

ŞANLIURFA – 2013

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARAP DİLİ VE BELAĞATI BİLİM DALI

HASSÂN BİN SÂBİT'İN HAYATI VE ŞAİRLİĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehmet KARADAĞ

Danışman:

Yard. Doç. Dr. Ahmet ASLAN

ŞANLIURFA – 2013

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belağatı Bilim Dalı'nda 065207001 numaralı Mehmet Karadağ'ın hazırladığı "Hassân bin Sâbit'in Hayatı ve Şairliği" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 23/10/ 2013 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

23/10/2013

Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN

Üye
Doç. Dr. Salih TUR

Üye
Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU

Bu Tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

02.01.2014

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belağatı Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Hassân bin Sâbit’in Hayatı ve Şairliği” konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

23.10.2013

Mehmet KARADAĞ

YAZIŞMA ADRESİ:

Yenişehir Mah. Reyhan Cad. Aytepe

Sitesi A3 Blok No: 16 Pendik

İstanbul

Tlf. Kod. (0505) 6445733

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ABSTRACT.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
GİRİŞ	1
HASSÂN BİN SÂBİT'İN YAŞADIĞI SİYASİ VE KÜLTÜREL ÇEVRE	2
1.Cahiliye Dönemi Arap Şiiri	2
2.İslâmiyet'in Arap Şiirine Etkisi	4
1. BÖLÜM	10
HASSÂN BİN SÂBİT'İN HAYATI	10
1.1.İsmi ve Nesebi	10
1.2.Doğumu	13
1.3.Şahsiyeti	13
1.4.Cahiliye Döneminde Hassân b. Sâbit'in Hayatı	18
1.5.İslâmî Dönemde Hassân b. Sâbit'in Hayatı	20
1.6.Vefatı	31
2. BÖLÜM	33
HASSÂN BİN SÂBİT'İN ŞİİRLERİNDE İŞLEDİĞİ KONULAR	33
2.1.Hiciv	34
2.2.Methiye	41
2.3.Mersiye	47
2.4.Fahr	52
2.5.Vasf	57
2.6.Tarihi Şiir	60
3. BÖLÜM	70
HASSÂN BİN SÂBİT'İN ŞAİRLİĞİ	70
3.1.Şairler Arasındaki Yeri	70
3.2.Şiirinin Yapısı ve Özellikleri	76
3.3.İslâmiyet'in Hassân b. Sâbit'in Şiirine Etkisi.....	85
SONUÇ.....	91
BİBLOGRAFYA	93

KISALTMALAR

b.	:bin, ibn
c.	:Cilt
çev.	:Çeviren
D.İ.A.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	:Hicri
Hz.	:Hazreti
İ.A.	:İslâm Ansiklopedisi
md.	:Madde
m.	:Miladi
nşr.	:Neşreden
ö.	:Ölümü
s.	:Sayfa
s.a.v.	:Sallallahu Aleyhi ve Selem
Şrh.	:Şerh eden
tahk.	:Tahkik
terc.	:Tercüme
tsz.	:Tarihsiz
vb.	:Ve benzeri
yay.	:Yayınları, Yayınevi
y.y.	:Yayın Yeri Yok

ÖNSÖZ

Hassân b. Sâbit, kendi dönemine şiirleri ile ışık tutan önemli şairlerden biridir. Şiirdeki ustalığı, çağdaşları tarafından net bir şekilde ifade edilmiştir. Gerek Cahiliye ve gerekse İslâmî hayatında şiirlerinde özgün, sade ve etkileyici bir dil kullanmıştır. İslâmî dönemde, her ortamda Hz. Peygamber'i ve İslâm'ı savunan ve destekleyen Hassân b. Sâbit, şiirleri ile düşmanların korkulu rüyası haline gelmiştir. Bu nedenle kendisine "Peygamber Şairi" lakabı verilmiştir. Böylesine önemli bir şair olan Hassân b. Sâbit hakkında Türkiye'de yapılan araştırmalara katkı sağlamak için bu konuyu çalışmayı amaçladık.

Bu çalışmamızın amacı Hz. Peygamber'in şairi Hassân b. Sâbit'in hayatını, şairliğinin önemini ve şiirlerinin edebî kalitesini ortaya koymaktır. Tarih boyunca medeniyetlerin oluşmasında ve devam etmesinde şairlerin dillerinden dökülen sözlerin etkisi son derece önemli olmuştur. Şairler, kitapların veya makalelerin anlatmak istedikleri bir duygu veya düşünceyi birkaç dize ile anlatabilmişlerdir. Bu sebeple kendi döneminin sosyal, kültürel ve tarihi olaylarına ışık tutmada Hassân b. Sâbit'in hayatı ve şairliği büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmayı hazırlarken Hassân b. Sâbit hakkında özellikle Arap edebiyatına ve tarihine dair ulaşabildiğimiz kaynakları ve Hassân b. Sâbit'in şerh ve tahkik edilmiş Dîvânı'nı dikkate alarak araştırmalarda bulunduk.

Bu çalışmada ilgi ve desteğini sunan danışman hocam Yard. Doç. Dr. Ahmet Aslan Bey'e ve kıymetli dostlarım Ahmet Uğurlu, Mustafa Yıldız ve Hüseyin Kahraman'a manevî desteklerinden dolayı teşekkürlerimi borç bilirim.

Mehmet KARADAĞ
ŞANLIURFA

ÖZET

HASSÂN BİN SÂBİT'İN HAYATI VE ŞAIRLİĞİ

Şiir, Cahiliye Arapları için hayati bir öneme sahipti. Şair, kabilesinin değerlerini muhafaza edip bir sonraki nesle aktarma açısından ayrıcalıklı bir statüye sahipti. Şair itibar bakımından, kabile reisleri ve ileri gelenleriyle denk tutulurdu.

Hassân b. Sâbit, 563 yılında Medine'de doğdu. O, Medine'nin önemli kabilelerinden biri olan Hazrec'in Benî Neccâr kolundandır. Altmış yılı Cahiliye; altmış yılı da İslâmî dönemde olmak üzere yüz yirmi yıl yaşadı. İslam'ın başlarında Medine'de Müslüman şairlerin en tanınmışlarından olan Hassân b. Sâbit, hem Cahiliyeye hem de İslami dönemde önemli bir yere sahipti. O, şiir kompozisyonunda muhteşem bir yeteneğe sahip idi. Kabilesine ve bazı krallara adadığı bu yeteneğini Peygamberin hizmetine sundu. Bu tutumunun sonucunda ona Hz. Peygamberin emriyle Mescid-I Nebevî'de özel bir kürsü tahsis edildi.

Onun şiiri, Hz. Peygambere ve ashabına yapılan sözlü tacizleri savuşturmada önemli bir rol oynadı. O, her savaşta ve olayda şiirleriyle Müslümanlara moral vermiş, düşmanları hicvedip morallerini bozmuştur. Şiirlerinde İslâm'la övünmüştür, Müslümanların savaşçılıklarını övmüş, düşmanı kötü akibet ile tehdit etmiştir. Müslümanlar için mersiyeler söylemiştir. Bundan dolayı o, Hz. Peygamberin özel duasına mazhar olmuştur. İslâmî dönemde meydana gelen olayları şiirsel bir dil ile kompoze etmesi, yaşadığı çağın aydınlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Tüm bunlardan dolayı ona "PeygamberŞairi" unvanı verilmiştir. Ölüm tarihi hakkında tartışmalar bulunmasına rağmen daha çok hicri 54 yılında vefat ettiği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Hassân b. Sâbit, Cahiliye, Peygamber Şairi, Muhadram Şairi.

ABSTRACT

THE LIFE AND THE POEMS OF HASAN BIN THABĪT

This thesis examines a famous poet named Hasan b. Thabit (d.54). It gives information about the importance of poem in Jahiliyyah (period of ignorance) underlying that poet had a significant status in this period.

It is clarified that he was a member of Bani al-Najjar/Khazraj which was an important tribe in Yathrib/Madina. Once he converted into Islam, he played a significant role in the Islamic period. Since he had a significant capacity of composing poetry, a seat was allocated to him in the mosque of the Prophet known as Masjid al-Nabawi. He dedicated himself to Islam and the Muslims. He composed many poems about Islam, Muslims, and the Prophet motivating and defending them against the enemies. For his reason, he gained the favor of the Prophet and the Muslims.

Keywords: Hasan b. Thabit, Jahiliyyah, Poem, Mukhadram Poet, Prophet Muhammed

GİRİŞ

Yaptığımız bu çalışma sırasında İslâm ve Arap Edebiyat tarihinin temel kaynaklarından istifade edildi. Konumuzu ilgilendiren günümüzdeki Arapça ve Türkçe eserlerden ve bilgisayar ortamından faydalanıldı. Hassân b. Sâbit ve Arap Edebiyatı ile ilgili günümüzde kaleme alınmış makale ve çalışmalar gözden geçirildi. Yine Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan İslâm Ansiklopedisi'nin ve Arap dilinin çeşitli luğatlarının; Hassân b. Sâbit, Kahtân, Cahiliye, Hiciv, Fahr, Mersiye, Methiye, Vasef maddelerinden faydalanıldı.

Çalışmamızda Hassân b. Sâbit'in hayatını, şahsiyetini ve şiiri ile yaptığı hizmetleri öğrenmek için tabakât kitapları detaylı şekilde incelendi. İbn Sa'd'ın (ö.230/844) "et-Tabakâtü'l-Kübrâ", İbn Abdilber'in (ö.463/1071) "el-İstîfâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb", İbnü'l-Esîr'in (ö.630/1232) "Üsdü'l-Gâbe", Zehebî'nin (ö.748/1374) "Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ", İbn Hacer'in (ö.852/1448) "el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe" adlı eserinden ve daha birçok tarihi kaynaktan yararlanmaya çalışıldı. Ayrıca Hassân b. Sâbit ile ilgili rivayetlere ve Onun hakkında Peygamberimizin söylemiş olduğu hadislerle ulaşıldı. Özellikle Buhârî (ö.256/870) "Sahîhu'l-Buhârî", Müslim (ö.261/874) "Sahîhu Müslim", Tirmizî (ö.279/892), "Sünenü't-Tirmizî" adlı eserlerden de istifade edildi.

Çalışmamıza kesinlikle faydalı olduğunu düşündüğümüz ve çoğunlukla faydalanmaya çabaladığımız kaynak eserlerden özellikle Hassân b. Sâbit ve şiiri üzerine çalışan; Muhmmmed Tahir Derviş "*Hassân b. Sâbit*", Abdurrahmân el-Berkûkî (ö.1944) "*Şerhu Dîvâni Hassân b. Sâbit el-Ensârî*", Seyyid Hanefi Haseneyn "*Dîvan Hassân b. Sâbit*", Dursun Hazer "*Hiz. Peygamber'in Şairleri*", Yusuf İd "*Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*", Muhammed İnani "*Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*", Muhammed Ali "*Dîvânu's-Seyyiduna Hassân b. Sâbit el-Ensârî*", İhsan Nas "*Hassân b. Sâbit Hayatuhu ve Şi'ruhu*" ayrıca Arap Edebiyatı üzerine çalışan Cevad Ali "*el-Mufasssal fi Târihi'l-'Arab Kable'l-İslâm*", Nihad Mazlum Çetin "*Eski Arap Şiiri*", İbn Reşik el-Kayrevani (ö.406/1015) "*el-Umde fi Mehasini's-Şi'ri ve Âdâbihi*",

Abdulkâdir el-Kitt “*fi’ş-Şi’ri’l-İslâmî ve’l-Emevî*”, Ahmet Suphi Furat “*Arap Edebiyatı Târîhi*”, İbn Kuteybe (ö.276/889) “*eş-Şi’ru ve’ş-Şu’arâ*”, Muhammed b. Sellam (ö.231/845) “*Tabakâtü’ş-Şu’arâ*”, adındaki eserlerden istifade edildi. Ayrıca konuyla ilgili olarak yazılmış makale ve ansiklopedi maddelerinden faydalandık.

HASSÂN BİN SÂBÎT’İN YAŞADIĞI SİYASÎ VE KÜLTÜREL ÇEVRE

1.Cahiliye Dönemi Arap Şiiri

Cahiliye Dönemi Arap Edebiyatı’nı daha iyi anlayabilmek için öncelikle Cahiliye kelimesinin ne anlama geldiğini, bu dönemde Arapların yaşadığı ortamın genel özelliklerini ve bu özelliklerin onların edebiyatları üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymamız gerekmektedir.

Arap edebiyat tarihinde İslâm’dan önceki döneme “Cahiliye Dönemi Edebiyatı” denmektedir. İlmin zıddı anlamında, genellikle bilgisizlik ve bir şeyin hakikatini idrak edememe anlamına¹ gelen Cahiliye kelimesi, Arapların İslâm’dan önceki olumsuz durumlarını belirtmek üzere “O döneme ait” anlamında kullanılmıştır. Bu kavram İslâmiyet’in gelmesiyle birlikte kullanılmaya başlanmış ve ilk Müslümanlar özellikle İslâmiyet’ten öncesi ve sonrasını ayırmak için kullanmışlar.² Ayrıca bu isim İslâm öncesi Arapların sosyal, hukuki, ahlakî, siyasî ve dinî yapısını ifade eden dönemin adı için kullanılmıştır. Bu dönem, yapısında çeşitli dinlerin yaşadığı asabiyet, cömertlik, göçebelik ve cesaret gibi değerleri barındıran bir dönemdir.³ Araplar bu dönemde okuma yazma bilmeyen, yazılı kültürleri olmayan; fakat çok güçlü ve zengin bir sözlü kültüre sahip durumdaydı. Edebî açıdan şiir

¹Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arabî'l-Muhît*, Tasnif Yusuf Hayyat, Nedim Mar’aşlı, Dâru Lisânî'l-'Arab, Beyrut, 1970, c. 1, s. 524; Râğîb el-İsfehânî, *Müfredât*, terc. Abdülbâki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yay., İstanbul, 2007, c. 2, “cehl” md; Arif Erkan, *el-Beyân*, Huzur Yay., İstanbul, 2006, s. 952; Serdar Mutçalı, *Mu’cemu’l-'Arabîyyi’l-Hadiys*, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995, s. 137.

² Muhammed Abdülmun’im Hafacî, *el-Hayâtu’l-Edebiyye fi’l-'Asri’l-Câhili*, Dâru’l-Cil, Beyrut, 1992, s. 478; Mustafa Fayda, “Câhiliye” *DİA*, İstanbul, 1993; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Târîhi’l-'Arab Kable’l-İslâm*, Mecmâ’u’l-İlmî’l-İrâkî, Bağdat, 1993, c. 8, s. 91.

³Ahmed Emin, *Fecru’l-İslâm*, Dâru’l-Kitâbi’l-'Arabî, Beyrut, 1969, s. 69.

sanatının çok ileri düzeyde olması bu durumu açıklamak için yeterli bir işaret olarak görülebilir.⁴

Cahiliye şiiri toplumsal hayatın en canlı görünümünden biriydi. Şairin söylediği şiirin kaynağı kendi duyguları olmak ile birlikte çevresinin duygularının bir dışa yansımaysıydı. Şair ister bir kabile reisi, ister yoksul ve yağmacı bir haydut olsun, daima mensup olduğu toplum tarafından asli kabul edilen kimi erdemleri temsil eder ve onları dile getirirdi. Siyasî görüşmelere katılan heyetlerde mutlaka şairler de bulunur; kabile ya da kabileler birliğinin sözcüsü olarak kendisini yetiştiren toplumu temsil ederdi. Şiir Arap kabilelerinin şan ve şereflerini koruyan, mazide başardıkları büyük işleri unutulmaktan kurtaran, hatıralarını canlı tutan ve yayan tek bilgi kaynağıydı. Bundan dolayı şiirin Arap toplumundaki yeri ve önemini açıklamaya çalıştığımızda, Arapların bütün bilgilerini içine alan, bunların korunmasını sağlayan, yararlandıkları eserleri olduğunu söyleyebiliriz. Şiirin Arap toplumu için yerine getirdiği tarihsel ve toplumsal işlev göz önüne alınca bu değerlendirmelerin abartılı olmadığı söylenebilir.

Şair, kabilenin mazideki başarılarını unutulmaktan kurtararak güzel hatıralarını yaymakta, dolayısıyla şan ve şerefini korumaktaydı. Bu vesilelerle şair, şiirinde kabilenin nesebini, atasözlerini, kaynaklarını, tarihini, cömertliğini vb. tüm değerlerini ele alırdı. Şiirler de âdeta tarihi belge değeri görürdü. Bundan dolayı edebiyat ve kültür tarihçileri, şiir için Arap toplumunun canlı felsefesi olarak tasvir etmek amacıyla: “*Şiir, Arapların Dîvânıdır*” ifadelerini kullanmışlardır.⁵

Arap şiirini detaylı bir şekilde incelediğimizde yalnızca bir terennüm veya bir ses ahengi değil aynı zamanda hayatın tüm alanlarını kapsayan; âdeta hayatın tüm gerçekliğini gözler önüne seren bir ayna olduğunu söyleyebiliriz. Diğer taraftan Cahiliye şiiri sadece güzel okumak ve coşkun okumakla sınırlı değil; aynı zamanda hayatın en ince detaylarını düşünmek de demektir.⁶

---

⁴ Cevad Ali, c. 8, s. 91.

⁵ Muhammed b. Sellam, *Tabakâtü's-Şu'arâ*, tahk. Taha Ahmet İbrahim, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 1988, s. 34; Muhammed Tahir Derviş, *Hassân b. Sâbit*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1976, s. 70.

⁶ Ali Ahmed Said Adonis, *Arap Poetikası*, çev. Emrullah İşler, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2004, s. 53.

Ayrıca Araplar; ‘Eşhürü hurüm’ diye anılan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarında kabileler arasındaki savaşlara ve kavgalara son verdikleri için bundan istifade ederek çeşitli yerlerde panayırlar kurarlardı. Bu panayırların en meşhuru Taif civarındaki ‘‘Suku Ukâz’’ denilen panayırdı. Burada alışveriş yapılır ve şairler şiirlerini okurlardı. Dönemin şiir otoriteleri tarafından dinlenen bu şiirler arasından takdire mazhar olan şiir, Mısır ketenlerine yazılarak Kâbe’ye asılırdı. Kâbe’nin duvarlarına asılan bu kasideler el-Mu’allakâ olarak isimlendirilmiştir. Bu şiirler için yaygın olarak Mu’allakat ismi kullanıldığı gibi es-Seb’u’t-Tival (yedi uzun kaside), es-Sümut (dizili inciler), el-Müzehhebat (yaldızlı şiirler), es-Seb’ıyyat⁷ (yediler, yedi kaside), el-Vahide⁸ (eşsiz), el-Mu’allakâtü’s-Seb’a (Yedi Askı) isimleri kullanılmaktadır.⁹ Bu şiirlerin adlandırılması konusunda olduğu gibi hangi şairlerin Mu’allaka şairleri olduğu hususunda da farklı görüşler vardır. Mu’allaka şairleri, İmruulkays, Züheyr, Tarafê, Antere, Amr b. Külsum, Lebid ve el-Hâris b. Hillize şeklinde adlandırıldığı gibi¹⁰ bu listedeki Antere ve el-Hâris’in yerine en-Nâbiĝa ez-Zübyani (ö. m. 604) ve el-‘Aşa (ö. 7/629) konularak bu konuda değişik görüşler ileri sürülmüştür.¹¹

İzah etmeye çalıştığımız Cahiliye dönemi şiirinin genel özelliklerini şöyle özetlemek mümkündür: O dönemdeki hayatın tüm özelliklerini en iyi şekilde bulabileceğimiz adres Cahiliye şiiridir. Diğer toplumların anlaşılması için o toplumun tarih kitapları ne anlam ifade ediyorsa Cahiliye Dönemi için de şiir aynı anlama gelmektedir.

2.İslâmiyet’in Arap Şiirine Etkisi

Kur’an-ı Kerim nazil olduğu sıralarda Arabistan’da genelde edebiyatın, özelde de şiirin ayrıcalıklı ve önemli bir yeri vardı. Bu yüzden Araplar arasında edebiyat ve dil alanındaki fesahat ve belaĝat zirveye ulaşmıştı. Konuyu daha iyi anlamak için

⁷ Süleyman Tülücü, ‘‘Mu’allakât, şerh ve Baskıları, Tercümelere’’, *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sayı. 6, (1986), s. 254.

⁸ İbn Sellâm, s. 64.

⁹ İbni Abdi Rabbih, *el-İkdü'l-Ferîd*, nşr. Ahmed Emin, Kahire, 1965, c. 5, s. 269; Hammâdürrâviye, *Mu’allakâtü’s-Seb’a*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, İstanbul, Milli Eğitim Yay., 1985, s. 1-6.

¹⁰ İbn Rabbih, s. 270.

¹¹ Süleyman Tülücü, ‘‘Mu’allakât ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografî Denemesi-1,’’ *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sayı. 25, (2005), s. 4.

Arap toplumu için çok önemli olan şiirin, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber tarafından nasıl değerlendirildiğini anlamamızda fayda vardır.

Bilindiği üzere Kur'an, şiir sanatının zirveye ulaştığı bir dönemde nazil olmaya başladı. İlahî kelamın büyüleyici güzelliği karşısında şaşkınlığa uğrayan müşrikler, kendi şairlerinin cinlerle olan ilişkilerine inandıkları¹² için hemen Hz. Peygamber'i cinlerle ilişkili bir şair olarak değerlendirme yoluna gittiler. Âyetlerin bazen şiir bazen de uydurma sözler veya sihir olduğunu söylediler. Daha sonra da müşrik şairlerin Hz. Muhammed (s.a.v.)'e yönelik saldırıları başladı. Bu nedenle şiir ve şairler Kur'an'ın değindiği meseleler arasına girmiştir.

Kuran'ı Kerim'de şiir ve şairlerle alakalı vahyolunan âyetleri incelediğimizde Kur'an'ın şiire karşı olumlu veya olumsuz herhangi bir tutum içinde olmadığını görmekteyiz. Kuran'ı Kerim müşriklerin, âyetleri şiir veya bir şairin sözü olarak nitelermelerine şiddetle karşı çıkar ve âyetlerin şiirden tamamen farklı ve kaynağının ilahî olduğunu vurgular.¹³ eş-Şu'arâ sûresinde geçen bir âyette şairlere ancak sapıkların uyacağı ve onların yapmadıkları şeyleri söyleyerek yalan söyledikleri ifadeleri kullanıldığında, Müslüman şairler kendi durumlarından endişe duymaya başladılar. Bunun üzerine aynı sûrenin bir başka âyeti Müslüman şairleri kastederek “*Ancak inanıp faydalı işler yapanlar, Allah'ı çokça ananlar ve haksızlığa uğradıklarında haklarını alanlar hariç*”¹⁴ nazil olunca, endişeler yerini sevinçlere bıraktı. Bu durumda Kur'an'ın olumsuz olarak değerlendirdiği şeyin, aslında kötü amaçlı ve ilahî hakikatlere zıt bir duruma davet eden şiirler olduğunu anlayabilmekteyiz. Ayrıca Kur'an'ın Cahiliye şiirini eleştirmedeki amaçlarından bir tanesinin de Cahiliye Arap şairlerinin iddialarını bertaraf etme amaçlı olduğunu söyleyebiliriz.

İslâm dininin ikinci kaynağı konumundaki Hz. Peygamberin şiir ve şairler hakkında tavrı bizim için çok önem arz etmektedir. Nübüvvetten önceki hayatında Hz. Peygamber'in şair olmadığı ortak bir kabuldür. Peygamber olduktan sonraki hayatına baktığımızda da Kur'an ve Hadisin ifade edilmiş biçiminin Cahiliye şiiri

¹² Nihad Mazlum Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1973, s. 13; Mustafa Sâdık er-Rafî'î, *Târihu Âdâbi'l-'Arâb*, Dâru'l Kitabi'l-'Arabî, Beyrut, 1974. c. 2, s. 60.

¹³ es-Saffât, 37/36; et-Tûr, 52/30; el-Hâkka, 69/41; eş-Şu'arâ, 26/224.

¹⁴ eş-Şu'arâ, 26/227.

formatına benzemediği görülmektedir. Bu durum Hz. Peygamber'in Cahiliye şiirinin etkisi altında kalmadığının işaretleri olarak düşünülebilir. Cahiliye şiirinden uzak olmasına rağmen onun ağzından şiire benzeyen bazı sözler iştilmiştir. Bu bağlamda Uhud Savaşı'ndaki şu sözleri ilgi çekicidir:

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ   أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

'Hiç yalan yok ki Ben peygamberim, ve ben Abdulmuttalib'in oğluyum.
(torunuyum)',¹⁵

Bu bağlamda Hz. Peygamber savaşta taşın isabet etmesi sonucu kanayan parmağı için söylediği bu sözlerini de örnek verebiliriz:

هَلْ أَنْتِ إِصْبَعٌ دُمِيَّتِ   وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لُقِيَّتِ

'Ne sızlarsın! Sen ancak kanayan bir parmak değil misin? Bu kazaya, boşa değil Allah yolunda uğradın'¹⁶

Hz. Peygamber bunları söylerken vezni ve kafiyeyi ön plâna almadığı için, bu bir şiir olarak kabul edilmemiştir. Buna göre Hz. Peygamber'den kafiyeli ve ölçülü uzun bir söz sadır olsa bile, Hz. Peygamber'in o sözlerin lafızlarını ön plâna almadığı ve esas maksat edinmediği için bir şiir olamayacağını söyleyebiliriz.¹⁷ Bu durum, şairin, söylemek istediği sözü esas alıp lafza göre hikmetli bir manada bulunurken, hikmetli kimsenin manayı hedef alıp, bir şiir veznine veya kafyesine uygun düşürmesi gibidir diyebiliriz.¹⁸

Hz. Peygamber'e göre şiir söz söyleme gibidir. Güzel şiir, sözün hikmetli olanı, hitabın güzeli gibidir. Çirkin şiir ise muhatabın hoşuna gitmeyen, dinleyeni usandıran çirkin söz gibidir.¹⁹ Hz. Peygamber "Şiirde hikmet, beyanda da sihir

¹⁵ Ebû Abdilleh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh-i Buharî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, "Cihad" md., 61.

¹⁶ Buhârî, "Edeb" md., 90, "Cihad" md., 9; Ebû'l-Hüseyin b. el Haccâc el-Müslim, *Sahîh-i Müslim*, Çağrı yay., İstanbul, 1992, "Cihad" md., s. 112.

¹⁷ er-Râfi'î, c. 2, s. 312.

¹⁸ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l- Ğâyb*, Akçağ BasımYayıım, Ankara, 1994, c. 18, s. 547-549.

¹⁹ İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-Umde fî Mehâsini 'ş-Şi'ri ve Âdâbihî*, Dimaşk, 1994, c. 1, s. 85.

vardır” diyerek şiiri Arapların Dîvânı kabul etmiştir.²⁰ Gelen diğer rivayetlere göre Hz. Peygamber birçok kez Sahâbesi ile otururken, okunan şiirlere ve Cahiliye devriyle ilgili anlatılan hadiseleri sakince dinler, bazen anlatılanlara onlarla birlikte tebessüm ederdi.²¹ Şairlerden, nasıl ki kılıçlarıyla Kureyşlilere karşı zafer kazanmışlarsa aynı şekilde sözleriyle de zafer kazanmalarını istemiştir. Hz. Peygamber, “*Silahlarıyla Allah Rasûlüne yardım edenleri dilleriyle yardımdan alıkoyan nedir?*” diye Ensâr’a seslendiğinde; Bu çağrıya Hassân b. Sâbit (ö. 60/680), Kâ’b b. Mâlik (ö. 50/670) ve Abdullah b. Revâha (ö. 8/629) cevap vermiş; Hz. Peygamber de, davetine bu şekilde icabette bulunulmasından memnun olmuştur.²² Hz. Peygamber hikmet içeren ve İslâm’ın güzelliklerinden bahseden şiirleri söyleyen şairlere hediyeler vermiştir. Örneğin o, kendisini öven Abbas b. Mirdâs (ö.18/639)’a hırka hediye etmiştir. Kâ’b b. Zuheyr (ö. 26/646)’e de, özür dilediği ve İslâm’ı kabul serüvenini anlattığı şiirindeki güzel tasvirinden ötürü çok memnun olduğunu belirtmiş ve sonra hırkasını çıkarıp ona giydirmiştir. Bazen de hediye yerine şair için dua, övgü, takdir etme gibi manevî değerlerle iltifat etmiştir.²³ Örneğin Hz. Peygamber, Kureyza günü²⁴, şairi Hassân b. Sâbit’e: “*Müşrikleri hicvet, zira Cebrail seninle beraberdir!*” diyerek onu övmüştür.²⁵

Hz. Peygamber kin ve intikam duygularını uyandıran, İslâm’a ters bazı cahili âdetleri öven, davete zarar veren, Müslümanları hiciv içeren şahsi üstünlükler kötülükleri ön plâna çıkaran ve çirkin ifadeleri içeren şiirleri yasaklamıştır. Rivayetlere göre Hassân b. Sâbit’in, el-‘Aşâ’nın Alkame (ö.3/625)’yi hicvettiği şiirini okuması üzerine Hz. Peygamber bu şiiri başka meclislerde okumamasını istemiştir. Hz. Peygamber’in yasakladığı diğer bir şiir de Ümeyye b. Ebi Salt (ö.5/626)’ın Bedir savaşında ölen Kureyşliler için söylediği mersiyesidir.²⁶ Bu dönemde İslâm’ın inanç

²⁰ Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretu Eş’ari’l-‘Arab*, şrh., Ömer Fâruk et-Tabba, Beyrut, 1995, s. 26; Buhârî, “Edeb” md., 90.

²¹ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ et-Tirmizî, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992. “Edeb” md., 70; el-Kureşî, s. 28.

²² el-Ânî, *Kâ’b b. Mâlik el-Ensârî Şâ’iru’l-‘Akâdeti’l-İslâmiyye*, Beyrut, 1990, s. 24-25.

²³ İbn Sellâm, s. 20.

²⁴ Hicretin 5. senesinde Benî Kurayzâ Yahudilerinin Peygamber efendimizle yaptığı anlaşmaya uymamaları sonucu meydana gelen savaştır.

²⁵ Buhârî, “Edeb” md., 91; “Bed’u’l- Halk” md., 6; “Megâzî” md., 30; Müslim, “Fezâilu’s-Sahâbe” md., 153; el-Kureşî, s. 26.

²⁶ Abdulkadir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hizânetu’l-Edeb ve Lübbü Lübbâbi Lisâni’l-‘Arab*, tahk. Abdusselam Muhammed Harun, Mektebetul Hancî, Kahire, 1989, c. 3, s. 401; el-Kureşî, s. 26; Buhârî, “Edeb” md., 55.

ve ahlakî prensipleri ile çelişen içki ve içki meclisleriyle, kadını tasvir ya da bahşış almak gayesiyle kabile reislerini övmek ve ırkçılığı savunmak gibi temalar yavaş yavaş yerini İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'an kaynaklı İslâmî değerlere, savaşlardan ötürü kahramanlıklara, Peygambere methiye yazmaya ve Peygamberi savunmak amacıyla cevap mahiyetinde yazılan hicivlere ve nihayet Hz. Muhammed ve ashâbı için söylenen mersiyelere bırakmıştır.²⁷

İslâmiyet'in Arap şiirine etkisi noktasında birbirine zıt iki fikrin varlığı söz konusudur. Bir kısım şiir eleştirmeni Cahiliye şiirinin temel özellikleri olan kadın, şarap kabilecilik gibi anlayışların İslâmî anlayışa uymadığından ve bunların şiirde doğal olarak kullanılmadığından ve haliyle şiirin zayıfladığını ve Arap şiirini olumsuz etkilediğini düşünürken diğer bir kısım ise aslında İslâm'ın bu olumsuz değerleri kaldırmasına rağmen bunların yerine belki daha da güçlü bir zemin oluşturacak değerleri getirerek katkı yaptıklarını düşünmektedirler. İslâmiyet'in Arap şiirine olumlu etkisini savunan görüş, Cahiliye döneminde Arapların sahip olmadıkları pek çok kavramın, Kur'an ve hadisle birlikte onların zihin ve duygularına girdiğini ve İslâmî şiire malzeme teşkil ederek hem üslup hem de içerik bakımından geliştiğini ifade etmektedirler.²⁸ Ayrıca bu dönemde şiirin, içerik bakımından İslâm'ın öğretilerini savunan, davetini destekleyen ve başta Hz. Peygamber olmak üzere, önde gelen şahsiyetlerini öven yeni temalarla çeşitlendiğini savunmuşlardır.²⁹ Bu görüşün dayandırıldığı temel gerekçe ise, Asr-ı Saadet'teki şairlerin büyük bölümünün, Cahiliye Dönemi'ni de şair olarak yaşamış olan ve bu dönemin güçlü üslubunu İslâmî dönemde de kullanmaya devam eden muhadram şairlerden meydana gelmesidir.³⁰

İslâmiyet'in Arap şiirini zayıflattığını öne süren görüş, dikkati İslâmiyet'in gelmesiyle şiirde farklı temaların görülmesine çekmektedir. Bu görüş, İslâm'ın soy sop ve mal ile övünmeyi, insanları ayıp ve kusurlarından ya da sırf düşmanlıktan dolayı sözlerle incitmeyi, kötülüğe sebebiyet verdiği için içkiyi, ahlaksızlığa neden

²⁷ Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyatı Târîhi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1996, s. 64-95.

²⁸ Mehmet Yalar, "İslâmî Arap Şiiri ve Hz. Peygamber," *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, sayı. 18, (2009), s. 67.

²⁹ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebî'l-'Arabî el-'Asru'l-İslâmî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1976, s. 46.

³⁰ Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fi'l-Luğâ ve'l-Edeb*, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, c. 2, s. 825- 827.

olduğu için de kadın tasvirlerini yasaklamasıyla doğal olarak Őirin temalarında bu manada bir daralmaya dikkati çekmiştir.³¹ İbn Haldûn, İslâmî Arap Őirinin zayıf olduğuna ilişkin tezi biraz daha geliştirerek Arapların İslâm'ın başlangıcında din, peygamberlik ve vahiyle uğraşmanın yanı sıra, Kur'an'a duydukları büyük hayranlık nedeniyle de bir süre hem nesir hem de nazım konusunda duraklama yaşandığını ileri sürmüştür.³²

Sonuç olarak İslâm'ın getirdiği yeni hayat anlayışına bağlı olarak diğer alanlarda olduğu gibi, Şiir alanında da inanç, hakkaniyet ve ahlakı merkeze alması sebebiyle, genelde İslâmî Arap edebiyatının, özelde de İslâmî Arap Őirinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kadın, şarap, asabiyet gibi dünyevi tema içerikli Cahiliye Şiiri Hz. Peygamber ile beraber İslâm'ın güzelliklerini anlatan bir yapıya büründürölmüş ve tıpkı diğer bütün sanatlarda olduğu gibi İslam anlayışıyla bağdaşmayan Şiirler yasaklanmış ve İslâm'ın hizmetine sunulmuştur diyebiliriz.

---

³¹ Abdulkâdir el-Kitt, *Fi Ő-Şi'ri'l-İslâmî ve'l-Emevî*. Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1987, s. 9-14.

³² Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, Beyrut, 1900, s. 581.

1. BÖLÜM

HASSÂN BİN SÂBİT'İN HAYATI

1.1.İsmi ve Nesebi

Hayatını ele aldığımız Hassân b. Sâbit'in müslüman olmadan önceki yaşantısını daha iyi anlayabilmemiz onun kabilesinin geçmişini bilmemizi gerektirmektedir. Hassân b. Sâbit Arap olan bir kabileye mensuptur. Araplar, Adnaniler ve Kahtâniler diye iki ana kola ayrılırlar. Medine'de bulunan Evs ve Hazrec kabilelerinin ikisi de köken olarak Kahtâniler'e dayanırlar.³³ Hassân b. Sâbit'in mensubu olduğu Hazrec Kabilesi'nin ataları olan Sebeliler Yemen'in güneyine yerleşmiş bir kavimdir.³⁴ Sebelilerin zamanla tarih sahnesinden silinmeleri³⁵ ile dağılan kabilelerden Evs ve Hazrec adındaki iki kardeş kabile Yesrib'e gelerek burada hayatlarını devam ettirmişlerdir.³⁶ Medine'ye yerleşen Evs ve Hazrec kabilelerinin ikisi beraber Hazrec diye isimlendirilmiştir. Örneğin Akabe biatlarında Hz. Peygamberin tüm Medinelilere "Ey Hazrec topluluğu!" diye hitap etmesi bunu desteklemektedir. Hassân b. Sâbit ise bu iki kavme genel anlamda kullanılan Hazrec ismi anlamındaki değil bu iki kavimden biri olan Hazrec'tendir.³⁷

Peygamber şairinin tam ismi Hassân b. Sâbit b. el-Munzir b. Harâm b. Amr b. Zeydu Menat b. Adiy b. Amr b. Malik b. en-Neccâr³⁸ (Teymullah) b. Sa'lebe b. Amr b. el-Hazrec³⁹ b. Hârise b. Sa'lebe el-Anka b. Amr Muzeykiya b. Amir b. Mau's-

³³ Fayda, "Kahtân," İstanbul, 2001, c. 24, s. 201.

³⁴ Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l Kur'ân*, çev. İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, Beyân Yay., İstanbul, tsz, c. 12, s. 116; Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul, 1986, c. 1, s. 115-116.

³⁵ Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, terc. Mustafa Fayda, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 20; İbrahim Hasan, *Târihü'l-İslâm*, çev. İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş, Kayıhan Yay., İstanbul, 1996, c. 1, s. 45-46.

³⁶ Vehbe ez-Zühaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, terc. Hamdi Arslan, Bilimevi Basım Yayın, İstanbul, 2003, c. 11, s. 460.

³⁷ Muhammed Ali el-Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî es-Sahâbî eş-Şâ'ir el-Edîb*, y.y., 1985, s. 13.

³⁸ Muhammed b. Abdilber, *el-İstîâb fî Mâ'rifeti'l-Ashâb*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1996, c. 2, s. 341.

³⁹ Ebû Nûman el-İsfehânî, *Mâ'rifetu's-Sahâbe*, Dâru'l Vatan, 1998, s. 845; Muhammed İbrâhim Cum'a, *Hassân bin Sâbit*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1982, s. 29.

Sema b. Hârise el- Gitrif b. İmruulkays el-Batrik b. Sa‘lebe el-Behtül b. Mazin b. el-Ezd b. el-Gavs b. Nebt b. Malik b. Zeyd b. Kehlan b. Sebe b. Yeşcub b. Ya’rub b. Kahtân’dır.⁴⁰ Şairin künyesi ise “Ebû'l-Velid”, oğluna nispetle adı ise “Ebû Abdirrahman”dır. Hz. Peygamberi, ashâbını ve İslâm dinini müşriklerin hicivlerine karşı şiirleriyle savunduğu için "Şa‘irü'n-Nebî”, “Ebû'l-Hüsâm” (keskin kılıç sahibi), “Ebû'l-Mudarrib” (iyi savaşçı) ayrıca annesine nisbetle “İbnü'l-Füreyâ” künyeleriyle de bilinir.⁴¹ Hassân, Medine'nin yerleşik iki önemli Arap kabilesinden biri olan Hazrec'in Neccâroğulları kolundandır. Abdülmuttalib'in annesinin Neccâroğullarından olması sebebiyle Hassân'ın Hz. Peygamber ile soy yakınlığı olduğunu söyleyebiliriz.⁴²

Hassân ismi, türemiş bir kelime olup “Hiss” kökünün, sıfatı müşebbehe kalıbı “Fa‘lan” veznine dönüşmüştür. Bu durumda “hisli, hassas, duyarlı, duygusal” manalarına gelir. İsmi kendi Dîvânında sürekli gayrı munsarif olarak kullandığını görmekteyiz.

Kendisi gibi şair olan babası kabilesinin ileri gelenlerinden biriydi. Babasının adı Sâbit b. Munzir b. Harâm idi. Onun Mezine kabilesi tarafından esir edilip uzun zamandan sonra serbest bırakıldığı ve yaklaşık olarak 150 yaşında öldüğü rivayet edilir. Dedesi Munzir, kabilesinin ileri gelenlerindendi. Rivayetlere göre Hazrec ve Evs kabileleri arasında geçen kanlı çatışmaları durdurduğu söylenir. Hassân dedesinin bu özelliğiyle övmek için aşağıdaki beytinde şöyle söylemektedir:

وَأَبِي فِي سُمِيحَةَ الْقَائِلِ الْفَاصِلِ
يَوْمَ التَّقَاتِ عَلَيْهِ الْخُصُومُ⁴³

‘Benim babam Sumeyhete günü bütün husumetleri kaldıran kişidir.’

⁴⁰ Ebû'l-Ferec el-isfehânî, *Kitabu'l-Eğâni*, el-Heyetül-Misriyyetü'l-‘Amme li'l-Kitâb, 1993, c. 4, s. 134-135; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fi Mâ'rifeti's-Sahâbe*, Kâhire, 1970, c. 2, s. 5; İbn Hacer Ebû'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, tsz. c. 2, s. 8.

⁴¹ Ahmet b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Müessesetür-Risâle, Beyrut, 1402, c. 2, s. 512; İbrâhim Cum'a, s. 30; İbnü'l-Esîr, c. 2, s. 5; İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve's-Şu'arâ*, tahk. Abdulmun'im el-Areyân, Beyrut, 1994, s. 192.

⁴² Şevkî Dayf, s. 77.

⁴³ Hassân b. Sâbit, *Divânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Dâru's-Sâdr, Beyrut, tsz., 225; İbrâhim Cum'a, s. 30.

Annesi Füreya da aynı kabilenin diğer bir önemli şahsiyeti olan Halid b. Kays'in veya Hubeys yahut Huneys b. Hârise b. Levzan b. Abd Vudd b. Zeyd b. Sa'lebe b. el-Hazrec b. Saide b. Kab b. el-Hazrec⁴⁴ kızı olup İslâmiyet'i kabul etmiştir. Sâbit'ten önce de dört kişi ile evlenmiştir. Güzel ve tatlı olduğu halde geçimsizlikten ayrıldığı rivayet edilmektedir. Hassân'ın kardeşi Ubey b. Sâbit Bedir savaşına katılmış olup Bi'ri Ma'ûne'de⁴⁵ şehit olmuştur. Hem ikinci Akabe biatına hem de Bedir savaşına katılan Evs b. Sâbit ise onun babadan bir kardeşi olup Uhud savaşında şehit olmuştur. Ayrıca Hassân'ın Havle binti Sâbit adında bir kızkardeşinin de olduğu ve Onun da Hassân gibi şiir söylediği rivayet edilir. Hassân dedesi Munzir b. Harâm, amcası İbnu Hind Halid b. Zeyd ve kardeşi Evs b. Sâbit ile övünerek son iki beytini verdiğimiz şiiri söylemiştir:⁴⁶

وَجَدِّي حَاطِبُ النَّاسِ يَوْمَ سُمَيْحَةَ   وَ عَمِّي ابْنُ هِنْدٍ مُطْعَمُ الطَّيْرِ خَالِدُ
وَمِنَّا قَتِيلُ الشَّعْبِ أَوْسُ بْنُ ثَابِتٍ   شَهِيدًا وَ أَسْنَى الذِّكْرِ مِنْهُ الْمَشَاهِدُ⁴⁷

'Sümeÿha gününde insanların hatibi idi benim dedem, Amcam Hind oğlu Halid, kuşları doyurur, yemlerini verirdi.'

'Aziz biridir içimizden, kavmin maktulu Evs b. Sâbit, şehit olarak can verdi, savaşlar şanını teyit etti.'

Hassân b. Sâbit'in kasidelerinde, sevdiği kadın olarak Selâm b. Mişkem el-Yehudi'nin kızı olan Şâsâ'nın adı geçmesine rağmen, Hassân sevdiği bu kadınla evlenmemiştir.⁴⁸ Hassân Evs Kabilesi'nden Amre binti es-Sâmit b. Halid b. Atiye ile evlenmiştir. Ancak Amre, Hassân'ın kabilesini ve dayılarını ayıpladığı için Hassân onu boşamıştır.⁴⁹ Hz. Peygamber, Mısır kralına İslâm'a davet için mektup gönderince, Kral mektuba cevaben iki cariye ile çeşitli hediyeler göndermişti.

⁴⁴ İbn Kuteybe, s. 192; İbnü'l-Esîr, c. 2, s. 5; ez-Zehebî, c. 2, s. 512; el-İsfehânî, c. 4, s. 134-135; İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, tahk. Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhâfiz Şelbî, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, tsz. c. 3, s. 92.

⁴⁵ Amiroğulları yurdu ile Süleymoğulları yurdu arasında bulunan Mâûne Kuyusunun yakınında sahabelerden yetmiş eğitici ve tebliğcinin şehit edildiği olaya denir.

⁴⁶ Abdurrahmân el-Berkûkî, *Şerhu Dîvânı Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, el-Matbaatu'r-Rahmâniyye, Mısır, 1929, s. 170-171.

⁴⁷ Hassân b. Sâbit, s. 68; Yusuf İd, *Divânı Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1992, s. 116; İbn Hişam, c. 1, s. 10; el-Berkûkî, s. 173.

⁴⁸ İd, s. 12.

⁴⁹ İd, s. 193.

Bunlardan Mariye el-Kıptiy'e ile Hz. Peygamber kendisi evlendi. Mariye'nin kardeşi Sirin'i de Hassân b. Sâbit'e hediye etti. Hassân onunla evlendi ve ondan oğlu Abdurrahmân dünyaya geldi.⁵⁰ Abdurrahmân da babası gibi şairlik yapmıştır. Abdurrahmân'ın Ümmü Şeybe adlı eşinden, Velid, Sait b. Abdurrahmân b. Hassân ve İsmail b. Abdurrahmân b. Hassân adında şair olan torunları dünyaya geldi.⁵¹

1.2.Doğumu

Hassân b. Sâbit'in müslüman olmadan önceki hayatı hakkında kaynaklarda kesin bilgilere ulaşmak zor olsa da, onun Yesrib'de (Medine) dünyaya geldiği konusunda bir fikir ayrılığı söz konusu değildir. Kendisine atfedilen bir rivayette Hz. Peygamberden yedi ya da sekiz yıl önce yani miladi 562-563'te doğduğu kaydedilmektedir. Bunu Hassân b. Sâbit şöyle anlatır: “*Medine’de bir Yahudi’nin sarayının üzerinde şöyle bağırdığını işittim. “Ey Yahudi topluluğu! doğduğunda dünyaya gelecek olan Ahmed’in yıldızı bu gece doğdu.” diyerek Hz. Muhammed’in doğumunu haber verdiği sırada yedi ya da sekiz yaşında bir çocuktum.*” demiştir. Ayrıca İbn İshâk, Said b. Abdurrahmân b. Hassân b. Sâbit'e Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiği günlerde dedesi Hassân b. Sâbit'in kaç yaşında olduğunu sormuş, o da altmış yaşında olduğu cevabını vermiştir.⁵² Bütün bu rivayetler 562-563 tarihlerini doğrular niteliktedir.⁵³ Bununla birlikte 570 veya 590 yıllarında dünyaya geldiğine dair rivayetler de vardır.⁵⁴

1.3.Şahsiyeti

Hassân b. Sâbit'in kişiliğini ve duygu dünyasını dış görüntüsüne yansıttığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim tarih kaynaklarının bize aktardığı bilgilere göre kendisi saç perçemlerini gözlerinin önüne kadar sarkıtır, bıyıklarını ve sakalının alt dudak ile çenesi arasındaki kısmını kına ile boyaması, oğlunun ona, “*Babacığım niçin böyle yapıyorsun?*” diye sorunca; o da şöyle diyerek “*Sanki kan yalamış aslan gibi olmak için*” cevabını vermesi; aslında bunun şekilden ibaret bir durum olmadığını

⁵⁰ İbn Kuteybe, s.193; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, tsz., c. 1, s. 135.

⁵¹ İbrâhim Cum'a, s. 30-31; İbn Sa'd, c. 1, s. 266.

⁵² İbn Hişam, c. 1, s. 159.

⁵³ el-İsfehânî, c. 4, s. 135; İbn Hişam, c. 1, s. 159.

⁵⁴ Hüseyin Elmalı, “Hassân bin Sâbit,” *DİA*, c. 16, s. 399.

göstermektedir. Burnun ucuna değdirebileceği uzunlukta, rengi siyaha çalan ve üzerinde siyah bir leke bulunan bir dili vardı.⁵⁵ Dilini işaret ederek: “*Vallahi bunu saçların üzerine koysam tıraş eder, taşın üzerine koysam taşı çatlatır.*”⁵⁶ şeklinde söylemesi söz söyleme yeteneği ve diline güvenmesi açısından iyi bir örnektir.

Hassân b. Sâbit’in başka bir özelliği ise cömert olmasıdır. Kaynaklarda onun cömertliğini anlatan şöyle bir hikâye rivayet edilir: Hassân Cahiliye döneminde el-‘Aşâ Bekr b. Vail (ö. 7/629) ile birlikte Şam’da bir meyhaneye gider. Biraz içtikten sonra Hassân uykuya dalar, uyandığında el-‘Aşâ’nın meyhaneciye “*Hesaptan kaçtığı için uyur numarası yapıyor*” dediğini duyar. Bu söz üzerine kendisinin cimri olarak anılmasına çok içerlenir ve el-‘Aşâ uyuyuncaya kadar uyuyor numarası yapar. O uyuyunca bütün şarapları satın alarak yere döker. Şarabın ıslaklığı ile uyanan el-‘Aşâ gıyabında söylediği sözleri Hassân’ın duyduğunu anlar ve özür diler.⁵⁷ Hassân b. Sâbit Müslüman olduktan sonra İslâm’ın ilkelerine bağlı bir mü’min olarak yaşamıştır. Ağzına bir damla dahi içki almadığını başından geçen şu olay güzel anlatıyor: Mus’ab b. Zübeyr’in anlattığına göre Hassân b. Sâbit bir gün kavminden içki içen gençleri azarlayınca gençler: “*Ey Ebû’l-Velid biz bu içkiyi senden öğrendik. Hem bizi terk etmemiz için alıkoyuyorsun hem de söylediğin bu şiirlerinde onu övüyorsun*” derler ve onun şu beytini söylerler:

وَنَشْرُبُهَا فَتَنْزُكُنَا مُلُوكًا   وَأُسْدًا مَا يُئْهِنُّهَا اللَّقَاءُ

‘İçki bizi sanki kralmışız gibi bir hale sokar, aslanlar gelse bile engel olamaz bize.’

Bunun üzerine Hassân: “*Bu benim Cahiliye döneminde söylediğim sözdür. Allah’a yemin ederim ki Müslüman olduktan sonra hiç içmedim*” cevabını verir.⁵⁸

Hassân b. Sâbit’in çabuk öfkelenen ve çok etkilenen aşırı hassas bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Hatta sınırları cildinin dış yüzeyine yansırı.⁵⁹ Ayrıca doğru bildiğini hiç kimseden esirgmeden söyleyen bir kişiliğe sahipti. Hz.

⁵⁵ ez-Zehebî, c. 2, s. 515; el-İsfehânî, c. 4, s. 136; Abdurrahmân Özdemir, “Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit ve Dîvânı,” *İslâm Sanat Tarih Edebiyat ve Musikisi Dergisi*, sayı 4, (2004), s. 208.

⁵⁶ el-İsfehânî, c. 4, s. 136; İbn Kuteybe, s. 192; İbnü’l-Esîr, c. 2, s. 6.

⁵⁷ el-İsfehânî, c. 4, s. 167-168; Özdemir, s. 209.

⁵⁸ İbn Abdilber, c. 2, s. 344; İd, s. 14; el- Bağdâdî, c. 9, s. 235.

⁵⁹ Özdemir, s. 209.

Peygamber Huneyn seferinin ganimetlerini sadece Kureyş ve diğer Arap kabileleri arasında paylaştınca, bu duruma Hassân b. Sâbit ve Ensâr'dan bir kısım insanlar gücendiler. Bunun üzerine Hassân aşağıdaki şiiri söyledi:

زَادَتْ هُمُومٌ فَمَاءَ الْعَيْنِ يُنْحَدِرُ   سَحًّا إِذَا أُعْرِقَتْهُ عِبْرَةٌ دِرْرُ
وَجِدًّا بِشَعْنَاءَ إِذْ شَعْنَاءَ بَهَكْنَةٌ   هَيْفَاءَ لَا دَنْسَ فِيهَا وَ لَا جَوْرُ
دَغَ عِنَّاكَ شَعْنَاءَ إِذْ كَانَتْ مَوَدَّتْهَا   نَزْرًا وَ شَرًّا وَصَالِ الْوَاصِلِ النَّزْرُ
وَأَنْتِ الرَّسُولَ فَقُلْ يَا خَيْرَ مُؤْتَمِنٍ   لِلْمُؤْمِنِينَ إِذَا مَا عَدَلَ الْبَشَرُ
عَلَامٌ تُدْعَى سَلِيمٌ وَهِيَ نَارِحَةٌ   أَمَامَ قَوْمٍ هُمْ أَوْوَا وَ هُمْ نَضْرُوا
سَمَاءُهُمُ اللَّهُ أَنْصَارًا لِنَصْرِهِمْ   دِينَ الْهُدَى وَعَوَانَ الْحَرْبِ تَسْتَعْرُ
وَ جَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ اعْتَرَفُوا   لِلنَّائِبَاتِ فَمَا خَامُوا وَ لَا ضَجِرُوا
وَ النَّاسُ أَلْبُ عَلَيْنَا تَمَّ لَيْسَ لَنَا   إِلَّا السُّيُوفُ وَ أَطْرَافَ الْقَنَا وَ زَرُ
وَ لَا يَهْرُ جَنَابِ الْحَرْبِ مَجْلِسُنَا   وَ نَحْنُ حِينَ تَلَطَّى نَارُهَا سَعْرُ
وَ كَمْ رَدْنَا بِيَدِ دُونَ مَا طَلَبُوا   أَهْلَ التَّفَاقِ وَ فِينَا أَنْزَلَ الظَّفْرُ
وَ نَحْنُ جُنْدُكَ يَوْمَ النَّعْفِ مِنْ أُحُدٍ   إِذْ حَزَبْتَ بَطْرًا أَشْيَاعَهَا مُضْرُ
فَمَا وَنَيْنَا وَ مَاخِمْنَا وَ مَاخَبَرُوا   مَنَا عِنَارًا وَ جُلُّ الْقَوْمِ قَدِ عَتَرُوا⁶⁰

'Gözden yaşlar aktı boşandı, arttı keder, ne zaman göz pınarı doldu, sonra taneler taştı.'

'Sebep Şâsâ'yı arzulamak, zira Şâsâ taze fidan, ince belli, teni lekesiz, yorgunluktan iz yok.'

'Şâsâ'yı bir yana bırak, çünkü onla yaşadığım aşk kısıydı, ayrılığın en berbatı kısıdır, anla.'

'Geldiğinde Elçi'ye söyle: ey Mü'minlere güven veren, beşer tek tek gözden

⁶⁰ Hassân b. Sâbit, s. 112-113; İbn Hişam, c. 4, s. 497-498; İd, s. 184-186; Abdurrahmân el-Berkûkî, Şerhu Dîvâni Hassân b. Sâbit el-Ensârî, Dârü'l-Endülüs, Beyrut, 1983, s. 254-256.

geçirildiğinde.’

‘Süleym uzak olduğu halde neden çağrılır, neden! kucak açıp yardım eden bir kavme denk tutulup.’

‘Yardımlarından dolayı Ensâr Allah dedi onlara, savaş ateşi alevlenirken, hidayet dinine iştirak.’

‘Hak yolunda cihatla oldular zorluklarla, korkup tırsamadılar, bıkip usanmadılar.’

‘Bize karşı tekvücut birleşti insanlar, bizdeyse kılıç ve ok hariç hangi sığınak var.’

‘Tırsarak geri durmaz harpten meclisimiz, tutuşunca savaş ateşi, biz yakan alev oluruz.’

‘Nice yüklendik nifak ehline ki onlar istemezken, Bedir’de bizler, sonuçta bize yazıldı zafer.’

‘Uhud eteklerindeki o günde askerindik senin, mensupların toplarken Mudar⁶¹, mağrur, kendinden emin.’

‘Gevşemedik, korkmadık, görmediler asla, en ufak bir takılma, insanların hepsi sendelerken.’

Kaynaklar bize onun karakter olarak korkak bir yapıya sahip olduğunu aktarır. Bu cümleden olmak üzere kendisi peygamberin yanında hiçbir savaşa katılmamış, hatta Hendek savaşı sırasında Medine’nin savunmasında kadın ve çocuklarla kendi hisarında bulunduğu bir esnada Yahudilerden biri hisara girmek istemişti. Bunu gören Safiye binti Abdulmuttalip, Hassân’a “Şunun yanına in ve onu öldür” demiştir. Hassân da, “Abdulmuttalip’in kızı Allah seni bağışlasın, bilirsin ben bu işin erbabı değilim” cevabını vermiştir. Safiye de bunun üzerine “O bunu deyince elime bir direk aldım, adamın yanına indim ve adama vurdum öldürdüm sonra eve girdim. Hassân’a “Onu çek” dedim. O da “Abdulmuttalip’in kızı onu çekmeme gerek yok” dedi.” Yahudi’ye karşı kılını kıpırdatmayışı ve hiçbir savaşa katılmaması kendisinin korkak oluşuna delil olarak gösterilebilir.⁶² Hassân’ın cesaretsiz olduğu rivayetlerini destekleyen başka bir olay ise okumasının peşinden Hz. Peygamberin güleceği şu şüirdir.⁶³

⁶¹ Kureyş kabilesinin yerine kullanılmıştır.

⁶² İbn Abdilber, c. 2, s. 348; ez-Zehebî, c. 2, s. 521; İbn Kuteybe, s. 192; el-İsfehânî, c. 4. s. 166; İbn Sa’d, c. 18, s. 41.

⁶³ el-İsfehânî, c. 4. s. 165-166.

وَقَدْ عَدُوْتُ أَمَامَ الْقَوْمِ مَنطَقًا بِصَارِمٍ مِثْلَ لَوْنِ الْمَلْحِ قَطَاعِ

تَخَوُّزُ عَنِّي نَجَادَ السَّيْفِ سَابِغَةً فَضْفَاضَةً مِثْلَ لَوْنِ النَّهْيِ بِالْقَاعِ⁶⁴

‘Ön safında idim kavmin, kuşanmış halde, sabah erken beyaz parlak bir kılıç, tuz renginde ve ziyade kesen.’

‘Irak’ta tutuyor uzun zırh, kılıcın bağını benden, rengi su birikintisi, geniş, hayli nasipli enden.’

Hassân’ın normalde bu kadar da cesaretsiz olmadığı ancak psikolojik bir hastalıktan ötürü bu tür davranışlar sergilediğini öne sürenler olmuştur. Bu iddiayı savunanlara göre eğer korkak olsaydı müşriklerin ileri gelenlerinden Velid b. Muğire, Ebû Cehil, el-Hâris b. Hişâm gibi kişilere ve Huzeyl Kabilesi gibi güçlü kabilelere aşağılayıcı hicivler söylemekten çekinirdi.⁶⁵ Hiçbir güven ve düzenin olmadığı o dönemde hiciv yapmak, korkak bir şarin yapabileceği bir şey değildir. Kaldı ki Hassân b. Sâbit yazdığı şiirlerle Müslüman olmayanlara karşı bir mücadele verdiği iddiasına sahiptir. O aşığıdaki şiirinde bir mücadele verdiği aşıkâr niteliktedir:

لَقَدْ عَلِمْتُ بَنُو التَّجَارِ إِنِّي أُدُودُ عَنِ الْعَشِيرَةِ بِالْحُسَامِ

وَقَدْ أَبْقَيْتُ فِي سَهْمِ غَلُوبًا إِلَى يَوْمِ التَّغَابِنِ وَالْخِصَامِ⁶⁶

‘Neccâroğulları bilmektedir ki özüm muhakkak, aşiretini bu kılıçla savunacak.’

‘Öyle izler bıraktım, oldu bir kavm içinde vaki, kıyamete ve hesap gününe dek kalacak baki.’

Hassân b. Sâbit’in cesaretsiz olmadığına dair başka bir delil de, Müslüman olduğunda altmış yaşında bir ihtiyar olması ve dolayısıyla savaş için elverişli olmaması gösterilebilir. Ayrıca Hassân’ın kolunda bir damarın kesik olması ve elini kullanamaması sebebiyle Hz. Peygamber’in onu savaştan muaf tutması korkak olduğuna dair bu iddiaları boşa çıkaracak nitelikte görünmektedir.⁶⁷

⁶⁴ Hassân b. Sâbit, s. 149, (وَقَدْ أَرَانِي أَمَامَ الْحَيِّ مَنطَقًا) şeklindedir.; el-İsfehânî, c. 4. s. 166; İd, s. 241.

⁶⁵ İbn Abdilber, c. 2, s. 348.

⁶⁶ Hassân b. Sâbit, s. 242; İd, s. 395.

⁶⁷ el-İsfehânî, c. 4, s. 166.

Hassân b. Sâbit'in doğup büyüdüğü Medine'de var olan eğlence kültürüne dair rivayetler vardır. Medine halkının bayramlarda ve düğünlerde müzikli ve oyunlu eğlenceler yaptığı söylenir. Bunun doğal sonucu olarak Hassân'ın da eğlencelerde şiir söylediği rivayet edilir. Öyle ki Hassân gözlerini kaybettikten sonra Benû Nebit'in düğün davetine katıldığı bir esnada iki cariye Hassân'ın Ğassâni saraylarında iken söylediği şiirlerini terennüm etmişlerdi. Rivayete göre Hassân bu şiirlerini duyunca heyecana gelip ve ağlamıştır.⁶⁸

1.4.Cahiliye Döneminde Hassân b. Sâbit'in Hayatı

Hassân b. Sâbit'in Cahiliye dönemindeki hayatını ayrıntılı olarak tespit etmek her ne kadar mümkün değilse de, onun şiirlerinden yola çıkarak bazı bilgilere ulaşabilmekteyiz. Onun bu şiirlerinden ulaştığımız bilgilere göre mensubu olduğu Hazrec Kabilesine karşı yapılan hiciv saldırılarına karşı o da aynı tarzda cevap vermiştir. Hassân'ın mensup olduğu Hazrec ile Evs arasındaki kabile savaşlarında hasmı olan Evs kabilesinin şairi Kays b. Hatim'in (ö.620) hicivlerine karşılık verdiğini görmekteyiz. Hassân'ın şiirlerinde de geçen bu iki kabile arasındaki savaşlar Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretine kadar devam etmiştir.⁶⁹

Devrinin diğer önemli şairleri olan el-'Aşâ (ö. 7/629), en-Nâbiğa (ö.604) ve Hutay (ö.59/678)'e gibi Hassân b. Sâbit de şiirleriyle para kazanmaktaydı. Medine'nin en büyük iki şairinden biri kendisi diğeri de Kâ'b b. Mâlik idi. Bunlar Ğassâni sarayını sık sık ziyaret ederlerdi. Ğassâniler'in Arabistan'da yaşayan topluluklar üzerinde çok büyük etkileri vardı.⁷⁰ Nitekim kaynaklar onun bir yıl Yesrib'de, ertesi yıl Ğassâni saraylarında kaldığını ve krallar için söylediği kasideler karşılığında bol bahşış aldığını zikretmektedir. Rivayete göre Hassân, Amr b. el-Haris (ö.630)'in huzuruna gelir. Amr'ın sağında en-Nâbiğa (ö.604) solunda Alkame b. Amade (ö.3/625) vardı. Amr, Hassân'ı huzurunda görünce: *"Ey Fureyâ'nın oğlu! Ğassânilerdeki soyunu bilirsin, sen geri dön. Ben sana yıllık bahşışini gönderirim, şiire ihtiyacım yok. Bu yetmişlik en-Nâbiğa ve Alkame'nin seni utandırmalarından korkuyorum, senin utancın benim utancımdır"* dedi ve ona huzurundaki şairlerin bir

⁶⁸ ez-Zehebî, c. 2, s. 521.

⁶⁹ Elmalî, "Hassân bin Sâbit," *DİA*, c. 16, s. 399.

⁷⁰ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1993, c. 1, s. 328.

şirini okudu. Bunun üzerine Hassân bu kasidesini hükümdarın huzurunda okudu. Ancak hükümdar Hassân'ın şirini en-Nâbiğa (ö.604)'nın şirinden daha çok beğendi ve yanında kalmasına izin verdi.⁷¹

Başka bir rivayette Hassân b. Sâbit, Ğassâni hükümdarı Amr b. el-Hâris b. Ebi Şemmar el-Ğassâni (ö.630)'in yanına gelmişti. Hâris ona: “*Ey Füreya'nın oğlu senin Nûmân'ı benden üstün tuttuğunu duydum*” dedi. Bunun üzerine Hassân ona: “*Onu senden nasıl daha üstün tutarım! Vallahi senin ensen onun yüzünden daha güzeldir. Annen babasından, baban onun tüm kavminden daha şereflidir, senin sol elin onun sağ elinden daha cömert, senin cimriliğin onun cömertliğinden daha yararlı, azın onun çoğundan daha çoktur. Sen Ğassâni'sin o ise Lahmi'dir. Onu senden nasıl üstün ve onu sana nasıl eşit tutayım*” diyerek onun üstünlüklerini saymıştır. Hâris de ona bu övgülerini şire dökmesini ister. Bunun üzerine Hassân aşağıdaki dört beyitlik şirini okur:

نُبِّئْتُ أَنَّ أَبَا مُنْذِرٍ يُسَامِيكَ لِحَارِثِ الْأَصْعَرِ
قَفَاكَ أَحْسَنُ مِنْ وَجْهِهِ وَ أُمُّكَ خَيْرٌ مِنْ الْمُنْذِرِ
وَيُسْرِي يَدَيْكَ عَلَي عُسْرَهَا كَيْمَنِي يَدِيهِ عَلَي الْمَغْسِرِ
وَسْتَأَنَّ بَيْنَكُمْ فِي النَّدَى وَ فِي النَّبَاسِ وَ الْخَيْرِ وَ الْمُنْظَرِ⁷²

'Ebû Munzir'in sana Küçük Hâris adını verdiği haber verildi.'

'Senin ensen onun yüzünden daha güzeldir, senin annen de Munzir'den daha iyidir.'

'Darda olan senin ellerinin cömertliği bile, onun yoksula karşı olan sağ eli gibidir.'

'Birbirinizden ne kadar farklısınız cömertlikte, kahramanlıkta, iyilikte ve görünüşte.'

Böylece Ğassâni saraylarında büyük itibar kazanan şaire Ğassâniler'in önemli yardımları olmuş, hatta Müslümanlığı kabulünden sonra da bu yardımlar devam etmiştir.⁷³ Ayrıca Hassân'ın Hire'deki Lahmi hükümdarlarından Nûmân b. Muzir (ö.602)'in sarayında da bir müddet kaldığı ve okuduğu kasideler sayesinde onun

⁷¹ İd, s. 290-294.

⁷² Hassân b. Sâbit, s. 101; el-Berkûkî, Beyrut, s. 238; İd, s. 168.

⁷³ İbn Kuteybe, s. 88-139.

iltifatına mazhar olduğu rivayet edilir.⁷⁴ Hassân, Nûmân'ın yanına ilk gidişini şöyle anlatmıştır: “Yolda bir adamla karşılaştım, bana “Nereye gidiyorsun?” dedi. Şu kralın yanına dedim. “Seninle kimse ilgilenmez, bir ay geçer sonra belki seni huzuruna kabul eder. Ona kendini beğendirirsen sana iyilikte bulunur. en-Nâbiğa'yi orda görürsen ayrıl git, o varken sen bir şey elde edemezsin” dedi. Ben Nûmân'ın yanına vardığım zaman, adamın dediği gibi oldu. Sonra onunla bir araya gelince bana çok ihsanda bulundu. Onunla içki arkadaşlığı yaptım”.⁷⁵

Hassân b. Sâbit, İslâm'dan önceki dönemde Ukâz Panayırı'nda düzenlenen şiir müsabakalarına katılarak hem şiirinden ve hem de kendisinden söz ettirmeyi başarmıştır. Hassân'ın Cahiliye devrinde geçen yaklaşık altmış yıllık hayatının, şarabı ve şarap meclislerini tasvir etmek, ihsanlarına nail olmak için Ğassâni ve Hire hükümdarlarını ziyaret edip onları övmek, Evs ve Hazrec arasındaki çarpışmalara katılıp kendi kabilesinin asalet, şeref ve kahramanlıklarını dile getirmekle geçtiği söylenebilir.

1.5.İslâmî Dönemde Hassân b. Sâbit'in Hayatı

Hangi tarihte müslüman olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, Altmış yaşlarında iken İkinci Akabe Biatı'nın ardından miladi 622'de müslüman olduğu muhtemeldir. Hz. Peygamber'in hicretten sonra Hassân'ın kardeşi Evs b. Sâbit ile Osman b. Affân'ı kardeş ilan ettiği bilinir ama bu hususta Hassân'la ilgili bilgi yoktur. Kureyşlilerin Sa'd b. Ubade ve Munzir b. Amr'ın Akabe Biat'ına katıldıklarını öğrenip Sa'd'ı yakalamaları ve Mekke'de kendisine işkence edilmesi olayı ile ilgili Kureyş şairi Dirâr b. Hattâb b. Mirdâs (ö.12/633) ile Hassân b. Sâbit arasında hicivleşme meydana gelmiştir.⁷⁶ Hassân b. Sâbit'in ismini İslâm tarihinde ilk defa bu olayla duymaktayız.

Hassân b. Sâbit, Müslüman olmadan önce kabilesini övmek ve hasımlarını hicvetmek için kullandığı şiir yeteneğini Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamberi'nin hizmetine sunmuştur. Onun İslâmiyet'i kabul etmesiyle müslümanlar,

⁷⁴ Elmalı, “Hassân bin Sâbit,” *DİA*, c. 16, s. 400; İbn Kuteybe, s. 88.

⁷⁵ Dursun Hazer, *Hz. Peygamber'in Şairleri*, Hititkitap Yay., Ankara, 2008, s. 51.

⁷⁶ Hazer, s. 62.

şöhreti Hicaz bölgesini aşır diğer Arap topraklarına yayılmış olan güçlü bir şair kazanmışlardır. Hassân'ın bundan sonraki hayatı tamamıyla Hz. Peygamberin yanında geçmiş, en güzel şiirlerini onun için söylemiş, artık fahriyelerinde Allah'ın resulünü savunmakla övünmüştür.⁷⁷

Hz. Peygamberle birlikte müslümanlar, ilk dönemlerden itibaren Kureşlilerin ve onları destekleyenlerin hem fiili hem de sözlü saldırılarına maruz kalıyorlardı. Onları fazlasıyla üzen bu durum hicretten sonra da devam etti. Özellikle Abdullah b. Zibâ'râ, Ebû Süfyan b. Hâris (ö.20/641), Amr b. As (ö.43/664) ve bunlara eşlik eden Drâr b. Hattâb (ö.12/633), Ebû Uzzâ el-Cumahî, Hubeyre b. Ebû Vehb el-Kureşî ve Ümeyye b. Ebû's-Salt (ö.5/626) gibi şairlerin hicivleri onları üzmekteydi. Bu hicivlere aynı yöntemle karşılık vermenin gerekli olduğu kanaatine varan Hz. Peygamber, müslümanlardan bu konuda kendisine yardım etmelerini istemişti. Bu isteği Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik (ö. 50/670) ve Abdullah b. Revâha (ö. 8/629) yerine getirdiler. Özellikle Hassân'ın hasımlarına yönelttiği, Cahiliye devrinin kokuşmuş değer yargılarını ve soy saplantılarını dile getiren hicivleri daha çok etkili olmuştur. Rivayete göre müşriklerin hicivli saldırılarına önce Hz. Ali (ö.40/661)'nin cevap vermesi düşünölmüş fakat Hz. Peygamber ona izin vermeyince bu işi Hassân üstlenmiş ve dilini işaret ederek: "*Yemin ederim ki Busra ile San'a arasında beni bunun kadar sevindirecek bir dil yoktur.*"⁷⁸ şeklindeki sözüyle bu konuda ne kadar azimli ve iddialı olduğunu göstermiştir. Hz. Peygamberin: "*Onları ne şekilde hicvedeceksin, çünkü ben de onlar gibi Kureşliyim?*" sorusuna Hassân: "*Seni hamurdan kıl çeker gibi Kureş müşriklerinin arasından çekip çıkaracağım*"⁷⁹ cevabını vermiştir. Hassân b. Sâbit Medinelî olduğu için Kureş'in nesebi hakkında yeterli bilgiye sahip değildi fakat bu konuda Hz. Ebû Bekir'den aldığı bilgileri şiirinde etkili bir şekilde kullanmayı başarmıştır. Bu sayede müşrikleri hicveden şiirleri Rasûlullahın: "*Bu hicivler onlara karşı oktan daha etkili olacaktır*" şeklindeki iltifatına mazhar olmuştur.⁸⁰

⁷⁷ Elmalî, "Hassân bin Sâbit," *DİA*, c. 16, s. 400; Yasin Kâhyaoğlu, "Resulullah'ın Şairi Hassân b. Sâbit'in Hayatı ve Şiirleri", *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergi*, sayı 2, (1996), s. 320.

⁷⁸ Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyin*, tahk. Hasan es-Sendubi, Dâru İhyai'l-Ulum, Beyrut, 1993, c. 1. s. 73.

⁷⁹ İbn Abdilber, c. 2, s. 348; ez-Zehebî, c. 2, s. 515; el-İsfehânî, c. 4, s. 137-138.

⁸⁰ ez-Zehebî, c. 2, s. 516; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 157.

Hassân, Kureyşlilerden başka Kab b. Eşref (ö.3/624) ve Rebr b. Ebü'l-Hukayk gibi Yahudi şairlerine de karşılık vermiştir. Hicretle birlikte kurulan İslâm devletinin ortaya koyduğu yeni dünya görüşü ve değerler sistemi Hassân'ın önüne engin ufuklar açmış, ona şiirde yeni temalar işleme imkânı sağlamıştır. Bedir Gazvesi'nin ardından Mekke'ye giderek bu savaşa katılan ve ölen müşrikler için söylediği şiirlerle Kureyşlilerin intikam duygularını tahrik eden Yahudi şair Kâ'b b. Eşref ve onu evlerinde misafir edenler hakkında Hassân'ın söylediği şiirler o kadar etkili olmuştur ki, artık Kâ'b'ı evinde misafir etmeye hiç kimse cesaret edememiştir.⁸¹

Hassân b. Sâbit'in 628 yılındaki Müreys Gazvesi⁸²'nden sonra meydana gelen İfk olayı'na adı karışan dört kişi arasında yer aldığı ve bundan dolayı kendisine kırbaç cezası verildiği rivayet edilmektedir. Bu rivayetin yanlış olduğunu söyleyenler varsa da Hassân, Hz. Aişe hakkında aşağıda yazılı olan kasidesinde onun iffetini dile getirerek kendisinden özür dilemektedir:

وَتُصْبِحُ غَرَّتِي مِنْ لُحُومِ الْعَوَافِلِ	حَصَانُ رَزَانٍ مَا تُزْنُ بِرِيْبَةٍ
نَبِيِّ الْهُدَى وَالْمَكْرُمَاتِ الْفَوَاضِلِ	حَلِيْلَةُ خَيْرِ النَّاسِ دِينًا وَ مَنْصِبًا
كِرَامِ الْمَسَاعِي مَجْدُهَا غَيْرُ زَانِلِ	عَقِيْلَةُ حَيٍّ مِنْ لُؤَيٍّ بِنِ غَالِبِ
وَطَهَّرَهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ وَبَاطِلِ	مُهَدَّبَةٌ قَدْ طَيَّبَ اللهُ خِيْمَهَا
فَلَا رَفَعَتْ سَوْطِي إِلَيَّ أَنْمِلِي	فَإِنْ كُنْتُ قَدْ قُلْتُ الَّذِي قَدْ زَعَمْتُمْ
وَلَكِنَّهُ قَوْلُ امْرِيْبِي بِي مَا حِلِ	وَإِنَّ الَّذِي قَدْ قِيلَ لَيْسَ بِلَايِطِ
لِإِلِّ نَبِيِّ اللهِ زَيْنِ الْمَحَافِلِ ⁸³	فَكَيْفَ وَوُدِّي مَا حَبِيْبْتُ وَنُصْرَتِي

'Vakur ve iffetlidir kendisi, hiçbir şüphe bulaşmaz ona, çekiştirmes arkadan yemez etin kimsenin, açtır ondan yana.'

'Dince ve makamca insanların en hayırlısının helalidir, hidayet nebisidir eşi, her dem fazilet ve asalet timsalidir.'

⁸¹ Elmalı, "Hassân bin Sâbit," *DİA*, c. 16, s. 400.

⁸² Mustalikoğulları ile Müslümanlar arasında 627 yılında gerçekleşen savaş.

⁸³ İbrâhim Cum'a, s. 99; el-Berkûkî, Beyrut, s. 380-381.

‘Lüey b. Galipoğulları oymağının kerimesidir iyi bil, şeref dilenilir onlardan, asaletleri olmaz asla zail.’

‘Temiz ve iffetlidir, soyunu sopunu güzel yarattı Allah, arındırdı onu kötü ve batıl ne varsa bütün arızalardan.’

‘Taraşıma izafe edilen sözleri söylemişsem şayet ben, muktedir olmasın parmaklarım kamçıyı kaldırmaya yerinden.’

‘Atılan çamurun sende tutması mümkün değildir, lakin, and olsun beni çekemeyen birinin isnadı bütün işittiğin.’

‘Sevgim ve desteğim, yaşadıkça onun ailesine oldu ve olacaktır, mahfillerin süsü nebiye karşı nasıl olur böylesi benden sadır’

Hz. Aişe ile olan daha sonraki münasebetlerinden, hayatının sonuna kadar onun teveccühüne mazhar olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Hz. Aişe, Ümmü Hakem b. Halit ve Ümmü Hakem b. Abdullah ile tavaf yaparken onlardan Hassân hakkında kötü sözler işitince hemen müdahale etmiştir. Onlara: “Dilerim o cennete girer çünkü o şiirleri ile Rasûlullah’ı savunuyordu” demesi onun Hassân hakkında herhangi bir kötü düşüncesinin olmadığını göstermektedir.⁸⁴ Hassân’ın Hz. Aişe ile aralarında bir sorunun olmadığını gösteren başka bir olay ise şudur: Hassân gözleri görmediği dönemde bir gün Hz. Aişe’nin yanına gider ve Hz. Aişe ona bir yastık verir. Bu esnada Hz. Aişe’nin kardeşi Abdurrahmân içeri girer ve İfk olayını kastederek şöyle söyler: “Daha yastık mı veriyorsun? Sana ne demişti hatırlamıyor musun?” Hz. Aişe de Hassân’ı bağışladığını belirtmek için şöyle cevap verir: “Şiirler söyleyerek Rasûlullah ve Ensâr’a yardım etti. Hem gözleri de görmüyor, umuyorum ki karşılığını ahirette alacaktır.”⁸⁵

Hassân b. Sâbit Müreys Gazvesi’nden sonra Hz. Aişe’ye yardım eden Safvân b. Mu’attal (ö.19/640) hakkında meydana gelen dedikodulara inanmış ve Safvân ile ilgili şu şiiri söylemişti:

أَمْسَى الْجَلَابِيبُ قَدِ عَزُّوا وَقَدْ كَثُرُوا   وَابْنُ الْفُرَيْعَةِ أَمْسَى بِيضَةَ الْبَلَدِ
جَاءَتْ مُرَيْبَةُ مِنْ عَمَقٍ لِتُخْرِجَنِي   إِخْسَى مُرَيْنَ وَفِي اعْتِاقِكُمْ قِدْدِي

⁸⁴ İbn Abdilber, c. 2, s. 347.

⁸⁵ ez-Zehebî, c. 2, s. 514.

يَمشُونَ بِالْقَوْلِ سِرًّا فِي مُهَادِنَةٍ   يَهْدُونِي كَأَنِّي لَسْتُ مِنْ أَحَدٍ
قَدْ تَكَلَّمْتُ أُمَّهُ مِنْ كُنْتُ صَاحِبَهُ   أَوْ كَانَ مُنْتَشِبًا فِي بُرْثَنِ الْأَسَدِ
مَا الْبَحْرُ حِينَ تَهَبُ الرِّيحُ شَامِيَةً   فَيَعْطَلُ وَيَرْمِي الْعَبْرَ بِالرَّبْدِ
يَوْمًا بِأَعْلَبَ مِنِّي حِينَ تُبْصِرُنِي   أَفْرِي مِنَ الْغَيْظِ فَرِي الْعَارِضِ الْبَرْدِ
مَا لِلْقَتِيلِ الَّذِي أَسْمُوا فَاقْتُلَهُ   مِنْ دِيَّةٍ فِيهِ يُعْطَاهَا وَ لَا قَوْدِ
أَبْلَغُ عُيْبًا بِأَتِي قَدْ تَرَكَتُ لَهُ   مِنْ خَيْرٍ مَا يَبْرُكُ الْأَبَاءُ لِلْوَلَدِ
الدَّارُ وَاسِعَةٌ وَ النَّخْلُ شَارِعَةٌ   وَ الْبَيْضُ يَرُقُّنَ فِي الْقَسِيِّ كَالْبَرْدِ⁸⁶

‘Ayak takımı çoğaldı, erişti yüksek kıymet ve kadre, tanınmaz oldu Fureya oğlu, silindi adı ne çare.’

‘Amk’den Muzeyne geldi gayesi vermek içime sıkıntı, uzak dur Muzeyne, boynunuzda deriden tasmam takılı.’

‘Laf götürür getirirler gizliden gizliye barış zamanı, tehdit ederler beni, sanki şanı duyulmamış biriyim.’

‘Dost ve ahbab olduğum kimseleri ya yitirdi annesi, ya da aslan pençesinde asılı verdiler son nefesi.’

‘Rüzgârın Şam’dan estiği devrin denizi değil ki deniz, ki kabarsın dalgası ve bıraksın kıyıya köpükten iz.’

‘Bir gün öyle bir an gelirdi ki beni görürdün öfkeden, kara bir bulut gibi kendimden güçlüye dahi gürlerken.’

‘Üstüne çıkıp da öldürdüğüm maktul için af yok, ne verilecek bir diyet ve ne bir kısas.’

‘Ubeyd’e haber uçar benden, kendisi için bıraktım ben, en hasını babanın oğla bırakabileceği şeyden.’

‘Geniş bir ev, hurmalar ise dizilmiş sıra sıra düzenli, dolu misali bir yığın ak tenli içeride caka ile gezer.’

⁸⁶ Hassân b. Sâbit, s. 62-63; İd, s. 107-108; el-İsfehânî, c. 4, s. 157; el-Berkûkî, Beyrut, s. 161-162.

Hakkında söylenen bu hicivden dolayı Safvân b. Mu'attal (ö.19/640), Hassân b. Sâbit'in evine gitmiş: *"Ben şair değilim, hicvedilince kılıcım öcümü alır"* diyerek onu kılıcı ile yaralamıştır. Hassân'ın yanında bulunan Sâbit b. Leys b. eş-Şemmâs, Safvân'ın üzerine atılarak onu yakalayıp bağlamıştır. Daha sonra Safvân'ı bağlı halde Hâris b. el-Hazrec'in yanına götürmek istediler fakat yolda Abdullah b. Ravâha ile karşılaştılar. Abdullah durumu sorunca onlarda anlattılar. Abdullah da bundan Rasûlullah'ın haberinin olup olmadığını sordu. Onlar da Rasûlullah'ın haberinin olmadığını söyleyince Abdullah hemen Safvân'ın çözülmesi ve Allah Rasûlü'ne gidilmesi gerektiğini söyledi. Hz. Peygamber, huzuruna gelen Hassân'ı ve Safvân'ı dinledi. Hz. Peygamber Hassân'a döndü: *"Hassân, başına gelen şeye karşı sen iyilikte bulun"* dedi. O da: *"Bunu senin için yaparım ey Allah'ın elçisi"* dedi.⁸⁷ Ve ondan intikam almadı, bu hakkını Hz. Peygamber'e bırakmış oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber Mısır'dan Mukavkıs'ın⁸⁸ kendisine gönderdiği iki kardeş cariyeden biri olan Sirin'i Beyraha malikânesiyle birlikte Hassân'a hediye ederek onun gönlünü almıştır.⁸⁹ Ebû Amr'ın görüşüne göre Hz. Peygamber bütün bunları Safvân'ı affetmesinden değil müşrikleri hicvedip dili ile savaştığından dolayı Hassân'a hediye etmiştir.⁹⁰

Arap kabileleri İslâm'ı Hz. Peygamberden öğrenmek için Medine'ye geliyorlardı. Yanlarında getirdikleri şair ve hatiplerin asabiyetlerini anlatmaları onlar için bir övünç kaynağıydı. Hz. Peygamber bu durumlarda Hassân b. Sâbit'ten yararlanıyordu. Hassân b. Sâbit'in en büyük başarılarından birisi de 630 yılında, müslümanların elindeki esirlerini kurtarmak ve saygınlıkta müslümanlarla boy ölçüşmek için hatip ve şairleri Akra b. Asım, Zibirkan b. Bedr (ö.45/665), Utarid b. Hacib, Kays b. Asım (ö.47/667), Amr b. Ehtem (ö.57/677) ve yetmiş seksen kişilik bir heyetle Medine'ye gelen Temimoğulları'na karşı söylediği şiirlerdir. Temimoğulları heyeti Hz. Peygamberin evine vardıklarında yüksek bir sesle: *"Muhammed! yanımıza gel, sana övünmeye geldik, şair ve hatiplerimizi getirdik"* dediler. Hz. Peygamber yanlarına gelip oturdu. Akra b. Habis ayağa kalktı ve şöyle dedi: *"Vallahi övgüm süs, yergim ise lekedir"* dedi. Hz. Peygamber de: *"Bunu yapan*

⁸⁷ el-İsfehânî, c. 4, s. 156; İbn Hişam, c. 3, s. 304-305; İbrâhim Cum'a, s. 33; Elmalî, "Hassân bin Sâbit," *DİA*, c. 16, s. 400.

⁸⁸ Hz. Peygamber zamanında Mısır meliklerine verilen isim.

⁸⁹ İbn Hişam, c. 3, s. 306; İbrâhim Cum'a, s. 33; Elmalî, "Hassân bin Sâbit" *DİA*, c. 16, s. 400.

⁹⁰ İbn Abdilber, c. 2, s. 348.

Allah'tır” diye cevap verdi. O devam etti. Daha sonra Utarid b. Hacib hitap etti. Ona Sâbit b. Kays b. Şemmâs cevap verdi. Ondan sonra Zibirkan b. Bedr şiir okudu. Hz. Peygamber Hassân'dan Zibirkan'a şiir ile cevap vermesini istedi ve Hassân da aşağıdaki şiiri söyledi:

قَدْ بَيَّنُّوا سِنَّةً لِلنَّاسِ تُتَّبَعُ	إِنَّ الدُّوَانِبَ مِنْ فِهْرِ وَإِخْوَتِهِمْ
تَقْوَى الْإِلَهِ وَ بِالْأَمْرِ الَّذِي شَرَعُوا	يَرِضِي بِهَا كُلُّ مَنْ كَانَتْ سَرِيرَتُهُ
أَوْ حَاوَلُوا النَّفْعَ فِي أَشْيَاعِهِمْ نَفَعُوا	قَوْمٌ إِذَا حَارَبُوا ضَرُّوا عَدُوَّهُمْ
إِنَّ الْخَلَائِقَ فَاعْلَمْ شَرُّهَا الْبِدْعُ	سَجِيَّةً تِلْكَ مِنْهُمْ غَيْرُ مُحَدَّثَةٍ
عِنْدَ الدِّفَاعِ وَلَا يُوهُونَ مَا رَفَعُوا	لَا يَرْفَعُ النَّاسُ مَا أَوْهَتْ أَكْفُهُمْ
فَكُلُّ سَبَقٍ لِأَدْنَى سَبَقِهِمْ تَبَعُ	إِنْ كَانَ فِي النَّاسِ سَبَاقُونَ بَعْدَهُمْ
وَلَا يَمْسُهُمْ مِنْ مَطْمَعٍ طَبَعُ	وَلَا يَضُنُّونَ عَنْ جَارٍ بِفَضْلِهِمْ
فِي فَضْلِ أَخْلَامِهِمْ عَنْ ذَاكَ مُتَسَعُ	لَا يَجْهَلُونَ وَإِنْ حَاوَلْتَ جَهْلَهُمْ
لَا يَطْبَعُونَ وَلَا يُرْدِيهِمُ الطَّمَعُ	أَعْفَى نُكِرَتْ فِي الْوَحْيِ عَفْنُهُمْ
وَمِنْ عَدُوِّ عَلَيْهِمْ جَاهِدٍ جَدَعُوا	كَمْ مِنْ صَدِيقٍ لَهُمْ نَالُوا كَرَامَتَهُ
فَمَا وَئِي نَصْرُهُمْ عَنْهُ وَمَا نَزَعُوا	أَعْطَا نَبِيَّ الْهُدَى وَالْبِرَّ طَاعَتَهُمْ
أَوْ قَالَ عَوْجُوا عَلَيْنَا سَاعَةً رَبَعُوا	إِنْ قَالَ سِيرُوا أَجْدُوا السَّيْرَ جُهْدَهُمْ
أَهْلُ الصَّلِيبِ وَمَنْ كَانَتْ لَهُ الْبَيْعُ	مَا زَالَ سَبْرُهُمْ حَتَّى اسْتَقَادَ لَهُمْ
فَلَا يَكُنْ هَمُّكَ الْأَمْرَ الَّذِي مَنْعُوا	خُذْ مِنْهُمْ مَا أَتَى عَفْوًا وَإِنْ مَنْعُوا
شَرًّا يُخَاضُ عَلَيْهِ الصَّابُ وَالسَّلْعُ	فَإِنَّ فِي حَرْبِهِمْ فَاتْرُكْ عِدَاوَتَهُمْ
إِذَا الرَّعَانِفُ مِنْ أَظْفَارِهَا خَشَعُوا	نَسْمُوا إِذَا الْحَرْبُ نَالَتْنَا مَخَالِبِهَا
وَإِنْ أَصِيبُوا فَلَا خُورٌ وَلَا جُرْعُ	لَا فَخْرَ إِنْ هُمْ أَصَابُوا مِنْ عَدُوَّهُمْ

كَأَنَّهُمْ فِي الْوَعْيِ وَالْمَوْتُ مُكْتَنِعٌ   أُسُودٌ بَيْشَتَةٌ فِي أَرْسَاعِهَا فَدَعُ
إِذَا نَصَبْنَا لِقَوْمٍ لَا نَدِبُ لَهُمْ   كَمَا يَدِبُّ إِلَيَّ وَخَثِيئَةَ الدَّرْعِ
أَكْرَمُ بِقَوْمٍ رَسُولُ اللَّهِ شَيِعَتُهُمْ   إِذَا تَفَرَّقَتْ الْأَهْوَاءُ وَ الشَّيْعِ
أَهْدِي لَهُمْ مَنَحِي قَوْمٌ يُؤَاوِرُهُ   فِيمَا يُحِبُّ لِسَانٌ حَائِكٌ صَنَعُ
فَأِنَّهُمْ أَفْضَلُ الْأَحْيَاءِ كُلَّهُمْ   إِنْ جَدَّ بِالنَّاسِ جُدُّ الْقَوْلِ أَوْ شَمَعُوا⁹¹

'Kavmin ileri gelenleri Fihr ve kardeşlerinden oluşmuş, insanların uymaları için bir çığır açtılar.'

'O yola gönüllü girer, koydukları kurallara uyar, o kimsenin ki sinesinde Hakk'a karşı sorumluluk var.'

'Bir kavim ki savaştılar mı zarara uğratar düşmanı, dostunu faydasız bırakmazlar yardımdan.'

'Ortada değildir asla sahip oldukları bu karakter, bil ki huyların en özde olanı hep sonradan zuhur eder.'

'İnsanlar savaşta onarmazlar, elleriyle yıktıklarını, ne de zayıflatırlar, yamayıp da onardıklarını onlar.'

'Sonra insanlardan onları geçenler olsa da ne kadar, her geçen, huyca, geçtiğinin en son halkasına uyar.'

'Esirgemezler hiçbir komşudan ihsanlarını asla, açgözlülük adına hiçbir leke bulaşmaz üzerlerine.'

'Cahilliğe zorlasan bile cahillik etmezler, onlar, derin yumuşak huyları içinde, buna genişçe bir yer vardır.'

'İffetlidir her biri, iffetleri vahyi içinde anlatılır, açgözlü değiller, bulaşmaz onlara tamah denen şey.'

'Nice dostları var, nasiplendiler şeref şanıdan, pek çok düşmanın uzvunu kestiler, onlara karşı pek yaman.'

'Bağlılık sundular, hep birlikte hidayet ve ihsan nebisine, gevşemediler ona yardımda, caymadılar destekten.'

⁹¹ Hassân b. Sâbit, s. 145-146; el-İsfehâni, c. 4, s. 148-149; İbn Abdilber, c. 2, s. 349; İbn Hişam, c. 4, s. 564-565; el-Berkûki, Beyrut, s. 304-307; İd, s. 232-233.

'Olanca güçleri ile yürürler, eğer "yürüyün" derse o,yahut o "bir süre yanımızda kal" derse o an postu sererler.'

'Onlara boyun eğene kadar, yürüyüşleri durmadı, gerek Hristiyanlar, gerekse ahdi bulunanlar.'

'Onların tarafından gönüllüce bağışlanıp geleni al, men ettikleri bir husus seni asla ilgilendirmesin,'

'Kendileriyle harpte düşmanlıktan vazgeç, zira Sab ve Sela⁹² ağaçlarıyla karıştırılmış bir acı var.'

'Savaşın pençeleri bizi bulunca, kaçmaz dik dururuz, turnakları ürpertirken bütün zavallı yüreksizi.'

'Düşmana verdikleri zarardan ötürü övünmezler, ne hor olurlar, ne de gamgin, faraza karşılık alırlar.'

'Savaşta sanki ölüm onların hemen yanı başlarında, Bişe vadisinde yaşayan bilekleri kavisli aslanlar.'

'Savaş açtığımız kavmin üzerine doğru, ürkek ürkek yürümeyiz, onlara vahşi görünecek bir yabani buzağı gibi.'

'Allah'ın elçisine taraftar olan o kavim ne asildir, yandaşı ve koruyanı dağılsa dahi etrafında.'

'Güçlü bir kavim methimi onlara ithaf eyledi, ahenkli, mahir ve de saf bir dilin beğeneceği bir tarzda.'

'Tüm kabileler içinde onlar en seçkin ve en üstündür, ister ciddi saysın bu sözü, ister şaka desin insanlar.'

Bu dizeler karşısında söyleyecek söz bulamayan Temimliler İslamiyeti kabul ederek Hz. Peygamber'e taraf olduklarını ifade ettiler.⁹³

Hassân b. Sâbit kılıç keskinliğindeki diliyle İslâm'a Müslümanlara öylesine büyük hizmetlerde bulunmuştur ki bahsi geçen sürçmeleri onun Hz. Peygamber nezdindeki itibarına gölge düşürmemiştir. Kendilerine karşı yaptığı hicivlerle İslâm düşmanlarını susturması Hz. Peygamberi öylesine memnun etmiştir ki: "*Hassân'ın fitri kabiliyetini ve ilhâmını Ruhulkudüs teyit ediyor*" demesinin yanı sıra: "*Allahım,*

⁹² Yemen'de yetişen ve meyvesi acı olan ağaç çeşidine verilen isim.

⁹³ İbn Abdilber, c. 2, s. 349; Özdemir, s. 205.

Hassân'ı Ruhulkudüs ile teyit et." şeklinde dua etmiştir.⁹⁴ Hz. Peygamber Hassân'ın şahsına ve sanatına çok değer verirdi. Hatta şiirlerini okuması için ona Mescid-i Nebevî'de bir minber tahsis etmişti. Ayrıca bazı savaşlara çıkarken hanımlarını Hassân'ın Beyraha Malikânesi'ne bırakır, döndüğünde ganimetten ona da pay ayırırdı.⁹⁵

Zira Resul-i Ekrem'in vefatı esnasında ve sonrasında hemen hemen bütün Arabistan halkının ve Hassân ile karşılıklı hiciv söyleyen şairlerin müslüman olmaları ve şiirin Arap toplumunda eski önemini kaybetmiş olması Hassân'ın bu dönemde hayatının sönük geçmesine sebep olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte Hz. Ömer döneminde birkaç defa mescitte şiir okuduğu, hatta bir defasında halifenin mescitte şiir okumayı doğru bulmadığı için Hassân'ı oradan uzaklaştırmak istemesi üzerine, "*Burada senden daha hayırlı olan kimse (Peygamber) bulunurken bile şiir okuduğumu biliyorsun, o bana böyle davranmazdı.*" deyince Hz. Ömer'in itiraz etmeyip oradan ayrıldığı rivayet edilmektedir.⁹⁶

Kaynaklarda Hassân'dan, daha çok Hz. Osman'ın hilafetinin son zamanlarında meydana gelen olaylar münasebetiyle söz edildiği görülmektedir. Zira kendisi Hz. Aişe ile birlikte Hz. Osman'ın tarafını tutup onun idaresinden memnun olmayanlara cephe almıştı. Hz. Osman şehit edildiğinde, yaşının ilerlemiş olmasına rağmen Hassân onun ardından başkalarına söylediklerinden daha çok sayıda mersiye söylemiştir.⁹⁷ Hz. Ali (ö.40/661) halife olunca ona biat etmeyen az sayıdaki Ensâr'dan biri de Hassân'dır. Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra hiç kimse yönetime talip olmak istemedi. Bir süre sonra Hz. Ali'ye biat edildi ve halife Hz. Ali oldu. Fakat bir kısım sahabi, halifeye biatı ya geciktirdi ya da biat etmedi. Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik, Mesleme b. Mahled, Ebû Said el-Hudri (ö.74/693), Muhammed b. Mesleme (ö.43/663), Nûmân b. Beşîr (ö.64/684), Zeyd b. Sâbit, Rafî' b. Hadic (ö.73/692), Ka'b b. Ucre (ö.52/672) gibi önde gelen Sahâbeler Hz. Ali'ye biat etmemişti.⁹⁸ Zayıf bir rivayette, Kâ'b b. Mâlik, Hassân b. Sâbit ve Nûmân b. Beşîr'in

⁹⁴ ez-Zehebî, c. 2, s. 513; Buhârî, "İlim" md., 68, "Edeb" md., 91; İbn Abdilber, c. 2, s. 345.

⁹⁵ İbn Abdilber, c. 2, s. 345; Özdemir, s. 206.

⁹⁶ el-İsfehânî, c. 4, s. 150; ez-Zehebî, c. 2, s. 513; İbn Abdilber, c. 2, s. 345; Kâhyaoğlu, s. 322.

⁹⁷ Velîd Arafat, *Dîvânü Hassân b. Sâbit*, Dâru's-Sadr, Beyrut, 1974, c. 1, s. 96, 311, 319, 320, 511.

⁹⁸ Muhammed es-Seyyidel-Vekîl, *Cevletün Târihiyyetün fi 'Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, Medine, 1995, s. 442.

Hiz. Ali'nin huzuruna gidip Hiz. Osman hakkında tartışıkları ve oradan ayrılıp Muaviye'nin yanına uğradıkları kaydedilmektedir.⁹⁹ şöyle bir olay da rivayet edilmektedir: Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik ve Nûmân b. Beşîr ki bunlar Osman taraftarlarıdır, Onlar Benî Hâşim'e karşılık Benî Ümeyye'yi tercih ettiler ve dediler ki: “şam, Medine'den hayırlıdır.” Onlar, Ali'nin yanına geldiler. Ali ile Ka'b arasında bir münazara geçti. Sonra Ka'b, Osman hakkında bir mersiye söyledi. Münazara onların huzurdan kovulmasıyla sonuçlandı. Sonra onlar Muaviye'ye geldiler. Muaviye onlara ikramda bulundu ve bol bol hediye verdi. İbn Hacer, bu rivayetin senesinde zayıflık ve inkıta olduğunu söyler. Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik ve Nûmân b. Beşîr'in Ali'ye gittiklerini Osman hakkında münazara ettiklerini, Kâ'b b. Mâlik'in Osman hakkında mersiye özelliği taşıyan bir şiir söylediğini ve sonra da Ali'nin yanından çıktıklarını, Muaviye'ye gittiklerini ve Muaviye'nin onlara ikramda bulunduğunu ifade eder.¹⁰⁰ Hatta Ebû'l-Ferec (ö.356/967) yukarıdaki bu bilgilere ilave olarak Muaviye'nin Ka'b ve Hassân'a 1000'er dinar hediye verdiğini ifade etmek suretiyle hediye'nin ne olduğunu da söyler.¹⁰¹ Bir ara Medine'den ayrılıp şam'a Muaviye'nin yanına gittiye de orada uzun süre kalmayıp Medine'ye döndüğü anlaşılmaktadır. Bu ziyaret sırasında Muaviye (ö. m. 680), Hassân'a ilgi göstermiş, Hiz. Osman'a ve kendisine verdiği destekten dolayı memnuniyetinin bir ifadesi olarak belki de bağış kabul etmediği için Beyraha Malikânesi ile bir bahçesini yüksek fiyatla satın almıştır.

Müslüman olduktan sonra nefsâni bir mesele yüzünden İslâm'ı terk edip İstanbul'a kaçan Ğassâni hükümdarı Cebele b. Eyhem, Hassân b. Sâbit'in eski dostlarındandı. Bir gün Muaviye'nin elçisi Bizans İmparatoruna gelmişti. Bunu fırsat bilen Cebele her şeyden önce elçilerden Hassân b. Sâbit hakkında fikir aldı. Gözlerinin kör olduğunu duyunca çok üzöldü ve beş yüz dinar ile beş adet ipek elbise göndererek eğer ölmüş ise mezarına örtölmesini paralarla da deve alıp mezarı başında kurban etmesini istemişti. Bu hadisenin Hiz. Ömer devrinde gerçekteştiğini söyleyenler varsa da Muaviye devrinde gerçekteşme ihtimali daha kuvvetlidir.¹⁰²

⁹⁹ İbn Hacer, c. 5, s. 458.

¹⁰⁰ el-Hâşimî, s. 99.

¹⁰¹ el-İsfehânî, c. 16, s. 248.

¹⁰² Mehmet Türkmen, “Hassân b. Sâbit el-Ensârî,” *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Dergisi*, sayı 2, (1985), s. 411.

Hassân b. Sâbit hayatı boyunca İslâm'a ve Müslümanlara söylediği şiirleriyle hizmet etti. Uzun ve bereketli bir hayat yaşadı. O, hayatının sonlarına doğru meydana gelen birçok olaya iştirak etmedi. Çok sevdiği Hz. Osman'ın vefatı üzerine meydana gelen karışıklıklara hiç girmede. Fitneden uzak kalmayı tercih etti. Hassân b. Sâbit'in Hz. Ömer veya Muaviye döneminde gözlerini kaybettiği rivayet edilmektedir. Bu durumun Hassân'ın şiir söylemesine engel olmadığı fakat onun iyice yaşlanmış olmasına gözlerini kaybetmesi de eklenince şiirlerindeki etkinin zayıfladığı kabul edilmektedir. Gözlerini kaybedince şöyle bir şiir söylemiştir:¹⁰³

أَنْ يَأْخُذَ اللَّهُ مِنْ عَيْنِي نُورَهُمَا   فِي لِسَانِي وَ قَلْبِي مِنْهُمَا نُورُ

قَلْبُ ذِكِّي وَ عَقْلٌ غَيْرُ ذِي رِذْلٍ   وَ فِي فَمِي صَارُمٌ كَأَلْسِنِيفٍ مَأْثُورٍ¹⁰⁴

'Yaratan, gözlerimin ışığını varsın alsın benden, kalp ve dildeki kalan nur, aldı gözlerimin yerini.'

'Zeki bir kalp ve tertemiz bir akıl mevcuttur, ve ağızda kılıç gibi keskin ve etkili bir dil.'

1.6.Vefatı

Hassân b. Sâbit Medine'de doğmuş ve orada vefat etmiştir. Hz. Peygamber'in vefatı sırasında artık iyice yaşlanmış olan ve gözleri görmeyen Hassân'ın yıldızı da sönmeye yüz tutmuştur. Bu olumsuzluklar nedeniyle Hassân, bir nevi inziva hayatı yaşamaya başlamıştır.

Hassân uzun ömürlüler (muammerun) diye nitelenen gruba dâhildir. Onun vefat tarihi hakkında ihtilaf söz konusudur. Bir rivayette babası Sâbit, dedesi Munzir, dedesinin babası Harâm gibi Onun da 120 yıl yaşadığı belirtilmiştir.¹⁰⁵ Kaynaklarda Hassân'ın hicri 40, 50 veya 54 yılında vefat ettiği kaydedilmektedir. 104 yıl yaşadığı rivayetleri de vardır.¹⁰⁶ Ancak onun muammerundan olduğu ve 120 yıl yaşadığı rivayeti doğru kabul edilirse Muaviye'nin hilafetinin son zamanlarında hicri 60

¹⁰³ Ebû Ubeydullah Muhammed el-Merzubânî, *el-Muveşşah*, Tahk. Ali Muhammed el-Bâcevî, Nehzatu Mısır, tsz. s. 69; İbnü'l-Esîr, c. 2, s. 7; el-İsfehânî, c. 4, s. 135.

¹⁰⁴ Hassân b. Sâbit, s. 94; İd., s. 157.

¹⁰⁵ el-İsfehânî, c. 4, s. 135.

¹⁰⁶ İbnü'l-Esîr, c. 2, s. 7; ez-Zehebî, c. 2, s. 523.

(m.682) yılına doğru öldüğünü söyleyebiliriz. Fakat genel kabul gören görüşe göre 60'ı Cahiliye, 60'ı da İslâmî döneme ait olmak üzere 120 yıllık uzun bir ömür yaşadığı söylenebilir.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Hayruddin Zirîklî, *el-A'lâm-Kâmusû Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ*, Beyrut, 1992, c. 2, s. 188; ez-Zehebî, c. 2, s. 512; Özdemir, s. 203; Ebû Nûman el-İsfehânî, s. 850.

2. BÖLÜM

HASSÂN BİN SÂBİT'İN ŞİİRLERİNDE İŞLEDİĞİ KONULAR

Cahiliye Arap Toplumunu kabile anlayışına sahip olduğu için kendi soydaşlarını diğer kabilelere karşı savaşarak veya hitabet ve şiir gibi arap edebiyat kültürüne ait değerler ile savunmak zorunda kalıyordu. Bu nedenle şiir arap toplumunda büyük bir tevecçühe sahipti. Şair kabilesinin sözcüsü, şerefi, namusu, kültür elçisi ve dil uzmanıydı. Şairler hicvederek ve överek bu görevi yerine getiriyorlardı. Şair kabilesini layıkıyla savunur ve över ise görevini yapmış olurdu. Bu durum karşısında zayıf kalırsa toplumda hak ettiği talebi bulamazdı. Şair şiirlerini yazarken sadece bir konuda söylemez, yerine göre hiciv yerine göre fahr veya aşk gibi daha birçok konuda şiirler söylerdi. Ve bu şiirler dilden dile aktarılarak bize kadar ulaşmıştır.

Hassân b. Sâbit'in dağınık olan şiirlerinin bir araya getirilerek Dîvân haline getiren ilk dilci Muhammed b. Habib (ö.245/860)'tir. Ondan da Sükkeri (ö.275/888), bu ikisinden de diğer müellifler rivayet etmişlerdir. Hassân'ın Dîvânı ilk olarak 1864 yılında Tunus'ta basılmış, daha sonra 1865 Bombay, 1904 Mısır ve 1910 da Leiden baskıları takip etmiştir. En eski yazma nüshalara dayanılarak yapılan titiz bir çalışmanın ürünü olan Velid Arafat neşri 1974 yılında Beyrut'ta iki cilt halinde basılmıştır. Hassân'ın Dîvânı Şükrü el-Maliki ve Abdurrahmân el-Berkûkî tarafından şerhedilmiştir. Ayrıca Hassân b. Sâbit'in hayatı ve şiirleri hakkında Muhammed Tahir Derviş, İhsan en-Nas, Rebia Ebû Fazıl, İsa Yusuf, Muhammed İbrahim Cuma, Yusuf İd ve Muhammed Ali Ebû Hamde tarafından eserler kaleme alınmıştır ¹⁰⁸

Hassân b. Sâbit'in Dîvânında yaklaşık olarak 240 şiir bulunmaktadır. Bunların içinde tek beyitlik şiirler bulunduğu gibi onlarca beyitten oluşan uzun manzumeler de yer almaktadır. Şiirlerinin çoğunluğu hiciv, geriye kalanlar ise fahr, medh, mersiye ve gazel türü şiirlerdir. Ancak kendisine ait olmayan çok sayıda şiirin İslâm düşmanları tarafından dîvânına sokulduğu veya İbn İshâk ve İbn Hişâm gibi kimi siyer yazarları

¹⁰⁸ Elmalı, "Hassân bin Sâbit," *DİA*, s. 401.

tarafından ona yakıştırılan veya onun söylemediği halde söylemiş gibi gösterilen çok sayıda şiiri rivayet ettiği söylenebilir.¹⁰⁹

Bu bölümde Hassân b. Sâbit'in Dîvânında geçen Cahili ve İslâmî dönemde söylemiş olduğu başlıca şiir konularının üzerinde durularak irdelemeye ve şairimizin konu ile ilgili şiirlerinden örnekler vermeye çalışacağız. Sırasıyla hiciv, methiye, savaş tasvirleri, mersiye, fahr ve vasf gibi konuları açıklamaya çalışacağız. Fakat bu örneklerde bazen aynı şiir içinde birçok konuyu işlediğini görmekteyiz. Bunun sebebi ise o günün şairi şiirinde her konuyu çok güzel bir ustalıklı bütüncül bir yapıyla işlemesidir.

2.1.Hiciv

Hiciv, kelime olarak methin zıttı olup yerme anlamına gelir.¹¹⁰ Bunun sonucu olarak şiirde methiye ve fahr ne kadar olumlu değerlere sahip ise hiciv de o derece olumsuz söylemlere sahiptir. Kişinin veya kabilenin şerefine, namusuna veya herhangi bir kusuruna yönelik bir aşağılama ve yaralama içerdiğinden bu şiir türü düşmanlıklara sebep olmuştur.

Cahili şiirde hiciv, şairin hicvettiği kişi veya kabileden insanlık değerlerini, ahlakî erdemlerini soyutlamasıyla olurdu. Düşmanından onursal değerleri soyutladıktan sonra onun kusurlarını, kötü huylarını, insanlar arasındaki kötü şöhretini anlatırdı. Şairin, kabile toplumu içinde geçerli olan olumlu değerlerle düşmanın arasını ayırması onu kavminden soyutlayarak nesepsiz, kabilesiz ölü bir varlık gibi ortada bırakması anlamına gelirdi ki bu tür adamlara "Lain" (lanetli) veya "Tarid" (kovulmuş) denirdi.¹¹¹

Bir şairin hicvinin etkili olabilmesi için iddialarında tutarlı olması gerekir. Aksi takdirde yerginin etkinliği olmaz ve bu yergi amacına ulaşmaz. Şairin hicvedeceği kişiyi veya kabileyi her yönden iyi tanması gerekir. Nitekim Hassân b. Sâbit, Kureyş şairlerini hicvetme görevini alınca ilk olarak Hz. Ebû Bekir'den onların

---

¹⁰⁹ İd, s. 7.

¹¹⁰ İbn Manzûr, c. 3, s. 778.

¹¹¹ Cevad Ali, c. 4, s. 410; el-Hafacî, s. 313.

nesebini ve geçmişini öğrenmeye çalışmıştır. Hassân b. Sâbit'in İslâmî dönemde inşad ettiği şiirlerinin hemen hemen yarısının hiciv türünde olduğunu görmekteyiz.¹¹²

Hassân b. Sâbit, İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i hedef alan şairlerin hicivlerine cevap vermiş, İslâm'ı dillerine dolayan ve hakir gören kabile ve kişileri hicvetmiştir.¹¹³ Hiciv şiirleri Mekke'nin fethine kadar sürmüştür. Bundan sonra Hassân b. Sâbit'in hicvettiği müşriklerin Müslüman olması Hassân için hicve konu olacak durumlar ortadan kaldırmıştır.¹¹⁴

Hassân b. Sâbit hicivlerini çoğunlukla içinde bulunduğu kabile ve şehir kültüründe yer alan ifade ve değerler çerçevesinde meydana getirmiştir. Doğasının bir gereği olarak hiciv hakaret ve küfür ağırlıklıdır. İslâm'ın değer yargıları arasında bulunmayan ve Kur'an'ın eleştirdiği korkaklık, cimrilik, vefasızlık ve savaştan kaçma gibi kötü özellikler Hassân'ın şiirlerinde hiciv konusu olmuştur. Hassân b. Sâbit'in Dîvânında yaklaşık olarak altmış ve üzeri hiciv olduğunu görmekteyiz.

Hiciv şiir türünün içinde yer alan nâkiza şiiri; kelime olarak mühalif olma veya aksi davranış sergileme anlamına gelmektedir. Nâkiza veya münakaza şiiri; bir şairin hicviyesine karşılık vermek için aynı vezin ve kafiye ile bu şairi hicvetmesine denir.¹¹⁵ Şair, münakazasında önce kendisini temize çıkarıp sonra karşı tarafı yermeye başlar. Her şair gibi Hassân b. Sâbitde münakaza şeklinde hicivler yazmıştır. Örneğin Ukâz Panayırına katıldığı bir sırada Ümeyye b. Halef el-Huza'i kendisini şu mısralarla şöyle hicvetmiştir:

أَلَا مَنْ مَبْلَغُ حَسَانٍ عَنِّي   مُعْلَغَلَةٌ تَدِبُّ إِلَيَّ عَكَظٍ

أَلْبَسَ أَبُوكَ فِينَا كَانِ قَيْنًا   لَدَى الْقَيْنَاتِ فَسَلَّأِي الْحِفَاطِ

يَمَانِيًّا يَظَلُّ يَشُدُّ كَبِيرًا   وَيَنْفُخُ دَائِبًا لَهَبِ الشُّوَاطِ¹¹⁶

¹¹² Özdemir, s. 214; Hazer, s.115.

¹¹³ İhsan Nas, *Hassân bin Sâbit Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1985, s. 178; Hazer, s. 115.

¹¹⁴ Yahya Vehib el-Cuburî, *Şi'ru'l-Muhadramin ve Eseru'l-İslâmî fih*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1981, s. 40; Hazer, s.115.

¹¹⁵ Hazer, s. 133.

¹¹⁶ Hassân b. Sâbit, s. 141; Muhammed İnanî, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Kahire, Matbaatü's-Saade, h. 1331. s. 198; İbrahim Yılmaz, *Panayırlar ve Arap Dili ve Edebiyatının Gelişmesinde Oynadığı Rol*, (Yayımlanmamış doktora tezi), Erzurum, 1997, s. 220; el-Berkûkî, s. 297.

'Ukâz'a giden kim, Hassân'a benden bir mektup götürecek?'

'Baban içimizdeki kadın şarkıcılara hizmet eden itaâtkar bir köle.'

'Devamlı körük çeken ve dumansız ocaktan alev püskürten bir Yemen'li değil miydi?'

Hassân da onun bu hicviyesine cevap oluşturacak şekilde, onun iddialarına karşılık verdikten sonra saldırıya geçerek onu daha sert bir dille şöyle hicvetmiştir:

أَتَانِي عَنْ أُمِّيَّةَ ذَرُّو قَوْلٍ   وَمَا هُوَ بِالْمَغِيبِ بِذِي حِفَاطٍ
سَأُنْشِرُ إِنْ بَقِيَتْ لَكُمْ كَلَامًا   يُنْشِرُ فِي الْمَجَامِعِ مِنْ عُكَاطٍ
قَوَافِي كَالسَّلَامِ إِذَا اسْتَمَرَّتْ   مِنْ الصَّمِّ الْمُعْجَرَفَةِ الْغَلَاظِ
تَزُورُكَ إِنْ سَنَوْتَ بِكُلِّ أَرْضٍ   وَتَرْضِخُ فِي مَحَلِّكَ بِالْمَقَاطِ
بَنَيْتُ عَلَيْكَ أَبْيَاتًا صِلَابًا   كَأَمْرِ الْوَسْقِ قُفْصَ بِالشِّطَاطِ
مُجَلَّلَةً تُعَمِّمُهُ سَنَارًا   مَضْرَمَةً تَأْجِجُ كَالشَّوَابِ
كَهَمَزَةٍ ضَبَعِمٍ يَحْمِي عَرِينًا   شَدِيدِ مَغَارِرِ الْأَضْلَاعِ خَاطِ
تَعْضُ الطَّرْفَ أَنْ أَلْفَاكَ دُونِي   وَتَرْمِي حِينَ أُذْبِرُ بِالْحَاظِ¹¹⁷

'Umayya'dan bana yalan bir haber ulaştı ve yasaklara boyun eğenler, bundan habersiz değildirlen.'

'Hayatta kalırsam sizin için Ukâz'ın toplantı yerlerine yayılacak bir söz söyleyeceğim.'

'Sert darbesi devam ettiği sürece kaya gibi kafiyeli olan bir söz.'

'O söz, dünyanın neresinde kışı geçirirsen geçir seni bulur ve yazın da mahalline gelir iner.'

'Alevler gibi tutuşan ateş gibi senin kusurlarını herkese açan.'

'Semiz, geniş adaleli inini koruyan arslan kükremesi gibi.'

'Seninle karşılaştığımda önüne bakarsın dönüp gittiğimde ise arkamdan bakıp kalırsın.'

¹¹⁷ Hassân b. Sâbit, s. 145-146; İnânî, s. 198-199; el-Berkûkî, Beyrut, s. 298-299; Yılmaz, s. 221.

Hassân b. Sâbit, Mekke'nin fethinden önce Hz. Muhammed'in akrabası olan Ebû Sufyan b. el-Hâris b. el-Muttalib'i otuz beyitlik kasidesiyle hicvetmiştir. Hassân bu hicviyesinde Hz. Peygamberin kabilesi olan Hâşimileri büyük bir ustalıkla soyutlamıştır. Hassân, hislerini konu bütünlüğü içerisinde sade ve anlaşılır bir dille yansıtmıştır. Dönemin sosyal yapısına ışık tutarak savaş, sataşma ve hiciv gibi Arapların günlük yaşamını meşgul eden olaylardan bahsetmiştir. Şair, şiirine konu olan Ebû Sufyan'ın hicvine cevap için sözü uzatmadan doğrudan konuya girer ve Hz. Peygamber'e vefa ve bağlılık duygusu içerisinde O'na yapılan hicvin şaşkınlığını gizlemeyerek O'nu güzel sıfatlarla desteklemiştir:

لَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مَعَدِّ	سِيَابٌ أَوْ قِتَالٌ أَوْ هِجَاءٌ
فَنُحِكُمْ بِالْقَوَافِي مِنْ هِجَانَا	وَنَضْرِبُ حِينَ تَخْتَلِطُ الدِّمَاءُ
أَلَا أَبْلُغُ أَبَا سُفْيَانَ عَيْي	فَأَنْتَ مُجَوِّفٌ نَخِيبٌ هَوَاءُ
بِأَنْ سُوِّفْنَا تَرَكَتَكَ عَبْدًا	وَعَبْدَ الدَّارِ سَادَتُهَا الْإِمَاءُ
هَجَوْتُ مُحَمَّدًا فَأَجَبْتُ عَنْهُ	وَعَبْدَ اللَّهِ فِي ذَلِكَ الْجَزَاءُ
أَتَهْجُوهُ وَلَسْتُ لَهُ بِكَفِّءٍ	فَشَرُّكُمْ لِخَيْرِكُمْمَا الْفِدَاءُ
هَجَوْتُ مُبَارَكًا بَرًّا حَنِيفًا	أَمِينَ اللَّهِ شِيمَتَهُ الْوَفَاءُ
فَمَنْ يَهْجُو رَسُولَ اللَّهِ مِنْكُمْ	وَيَمْتَحُهُ وَيُنْصُرُهُ سَوَاءُ
فَلَيْنَ أَبِي وَالِدَهُ وَ عَرَضِي	لِعَرَضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وَقَاءُ
فَإِمَّا تَنْقَفَنَّ بَنُو لُؤَيِّ	جُدَيْمَةَ إِنَّ قَتْلَهُمْ شَفَاءُ
أَلَا كَ مَعَشْرٍ نَصَرُوا عَلَيْنَا	فَفِي أَظْفَارِنَا مِنْهُمْ دِمَاءُ
وَجِلْفُ الْحَارِثِ بْنِ أَبِي ضِرَارٍ	وَحِلْفُ قُرَيْظَةَ مِمَّا بَرَاءُ
لِسَانِي صَارِمٌ لَا عَيْبَ فِيهِ	وَبَحْرِي لَا تُكْذِرُهُ الدِّلَاءُ ¹¹⁸

¹¹⁸ Hassân b. Sâbit, s. 9; Seyyid Hanefî Haseneyn, *Dîvanu Hassân b. Sâbit*, Dâru'l-Me'ârif, Kâhire, 1973, s. 71-77; İbn Hişam, c. 4, s. 423-424; el-Berkûkî, Beyrut, s. 62-66; el-Bağdâdî, c. 9, s. 232; İd, s. 18-19.

'Biz Arapların atası Me'ad soyundan geldik bizim için her gün savaş, saldırı ya da hicviyeler vardır'.

'Bizi hicvedenlere karşı biz kafiyeleri sağlam söyleriz ve kanların birbirine karıştığı savaşta da onları vururuz'.

'Heyhat! Ebû Sufyan'a benden ulaştırın ki Sen boş kafalı, korkak ve hainin birisin'.

'Kılıçlarımız asaletini alarak seni köle etti, Abduddar'ın kendileri değil, cariyeleridir reisleri.'

'Sen Muhammed'i hicvettin. Ben onun adına söylüyorum. Zaten Allah katında yaptığının karşılığı vardır'.

'Sen onu hiciv mi ediyorsun? Ona denk olmadığın halde, Sizin en şerliniz en hayırlınıza karşılıktır'.

'Sen vefalı olan mübarek ve iyi, Hanîf dinî üzere olan Allah'ın güvenilir bir elçisini hicvettin'.

'Sizden Allah Resulü'nü hicveden kimse? onu metheden ve de ona yardım eden bir olandır'.

'Muhakkak ki babam, onun babası, şerefim, Muhammed'in haysiyeti için sizden koruyacak bir kalkandır.'

'Lüey oğulları eğer bir gün Cüzeyme'yi yakalarsa, onları öldürmeleri faydalı bir şifa olacak.'

'Onlar bize karşı bir araya gelmede yardımlaşan, ama tırnaklarımız arsında onların kanı var.'

'Anlaşma yapan el-Hâris b. Ebi Dırâr, Kureyza kabilesi ile aynı safta olanlar bize muhalif oldular'.

'Dilim kusursuz sert bir alettir. O bir denizdir, dolayısıyla içine daldırılan kovalar onu bulandıramaz.'

Hassân b. Sâbit, Bedir savaşından kaçarak savaşa katılmayan Hâris b. Hişâm hakkında uyarıcı, yerici ve pişmanlık ifadelerini kullanarak onu çok güzel bir dille hicvetmiştir:

يَا حَارٍ فَمَا عَوَّلْتَ غَيْرَ مَعْوَلٍ   عِنْدَ الْهَيَّاجِ وَ سَاعَةِ الْأَحْسَابِ

إِذْ تَمَطَّى سُرْحَ الْيَدَيْنِ نَجِيَّةً   مُرْطَى الْجِرَاءِ خَفِيْفَةَ الْأَقْرَابِ

وَالْقَوْمُ خَلْفَكَ قَد تَرَكْتَ قِتَالَهُمْ   تَرْجُو النَّجَاءَ قَلِيلِينَ حِينَ ذَهَابِ
هَلَّا عَطَفْتَ عَلَيَّ ابْنَ أُمِّكَ إِذْ تَوَى   فَعَصَّ الْأَسِنَّةَ ضَائِعِ الْأَسْلَابِ
جَهْمًا لَعَمْرُكَ لَوْ دُهَيْبٌ بِمِثْلِهَا   لَا تَاكَ أَجْثَمُ شَابِكُ الْأَنْيَابِ
عَجَلَ الْمَلِيكَ لَهْ فَأَهْلَكَ جَمْعَهُ   بِشَنَارِ مُخْزَبَةٍ وَسُوءِ عَذَابِ
لَوْ كُنْتَ ضِنَاءَ كَرِيمَةٍ أُبْلِيَتْهَا   حُسْنَى وَلَكِنْ ضِنَاءٌ بِنْتُ عَقَابِ¹¹⁹

'Ey Hâris! Savaş esnasında ve soyların sayılıp döküldüğü zaman azm edici olmadığın halde azmetmiş oldun.'

'Necip, koşması süratli, böğürleri uzun bir ata biniyordun.'

'Kavmin uğruna savaşmayı terk ettin. Kurtuluşu umuyordun. Halbu ki zaman gitme zamanı değildir.'

'Süngü ile ölüp, teçhizatını kaybeden sen. Senin anan oğluna acısan ya!'

'Ey asık surath, eğer ömründe böyle bir şey başına gelseydi, saflığı bozuk yaşlı develerin aslanın pençelerine düşmüş hali gibi.'

'Melik,(Allah) onun işini çabukça bitirip onun kalabalığını zillet ve hakarete düşüren bir utanç ile mahvetti.'

'Eğer değerli bir kadının nesli isen, sen o güzelliği boşa çıkardın. Lakin o kartal soylu bir kızdır.'

Hz. Muhammed'e peygamberlik görevi verildiğinde Kureyş'in ileri gelenleri bu duruma itiraz ederek bu görevin zengin ve lider birisine gelmesi gerektiğini dile getirdiler. Böyle düşünenlerden biri olan Velid b. Muğire, Hz. Peygamber hakkında hakaretvari konuşarak onu rencide etmiştir. Bunu duyan Hassân, Velid hakkında soyunu küçük düşüren aşağıdaki hicviyesini söylemiştir:

مَا وَلَدَكُمْ قُرُومٌ مِنْ بَنِي أَسَدٍ   وَلَا هُصَيْصٌ وَلَا تَيْمٌ وَلَا عَمْرُ
وَلَا عَدِيٌّ بِنُ كَعْبٍ إِنَّ صِغْعَتَهَا   كَالْهُنْدُوَائِي لَا رَتْ وَ لَا دَنْزُ

¹¹⁹ Hassân b. Sâbit, s. 24-25; Muhammed Ali, *Divânü's-Seyyidina Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Mısır, h. 1321, s. 17; İnanî, s. 45-47; el-Berkûkî, s. 101-102.

وَأَنْتَ عَبْدُ لِقِينٍ لَا فُؤَادَ لَهُ مِنْ آلِ شَجْعٍ هُنَاكَ اللَّوْمُ وَالْخَوْرُ

وَقَدْ تَبَيَّنَ فِي شَجْعٍ وِلَادَتِكُمْ كَمَا تَبَيَّنَ أَتَى يَطْلُعُ الْقَمْرُ¹²⁰

‘Benî Esed kavminden olanlar sizi doğurmadı, ne Husays ne Teym ne de Amr.’

‘Adiyy b. Kâ‘b’ın okları ve kılıçları Hint okları ve kılıçları gibidir. Paslı ve sıradan değildir.’

‘Sen korkak bir demircinin kölesisin, sen alçak ve biçare olan Şic kabilesinden birisin.’

‘Şic kabilesinden olduğunuz, ayın doğduğu yerin belli olduğu gibi aşikârdır.’

Hassân b. Sâbit fiziki kusurları kullanarak karşısındakini hicvederek Cahiliye döneminin hiciv geleneğinin aksine hareket etmiştir. Hâşim el-Esdî’yi hicvettiği şiirinde onun eli kesik babanın oğlu olarak vasıflamıştır:

وَمَا طَلَعَتْ شَمْسُ النَّهَارِ وَلَا بَدَتْ عَلَيْنِكَ بِمَجْدٍ يَا ابْنَ مَقْطُوعَةِ الْيَدِ

أَبُوكَ لَقِيَطُ الْأُمِّ النَّاسِ مَوْضِعًا تَبَيَّنَ عَلَيْنِكَ اللَّوْمُ فِي كُلِّ مَشْهَدٍ

إِذَا الدَّهْرُ عَفَّ فِي تَقَائِمِ عَهْدِهِ عَلَيَّ عَارِ قَوْمٍ كَأَنَّ لَوْمَكَ فِي عَدِّ¹²¹

‘Günün güneşi doğmadı ve sende şerefi de açığa çıkarması ey eli kesiğin oğlu.’

‘Baban bir buluntudur, insanların en sefili, kötülük ancak sende açıklandı her toplulukta.’

‘Zaman tüm toplulukların utancını sildiğinde, senin utancın yarın da bâki kalacak.’

Konuya daha dikkatli bakıldığında Hz. Peygamber’in şairlerini, müşriklere karşı harekete geçiren faktörün, onların şiirle yaptıkları sözlü saldırılarla sınırlı kalmadığı, kalkıştıkları bazı haince eylemlerin de bunda rol oynadığı görülmektedir. Bunun en çarpıcı örneği, ünlü Arap kabilesi Benû Huzeyl’in bir kolu olan Benû Lihyân kabilesinin, İslâm’ı öğretmeleri bahanesiyle yanlarına aldıkları on seçkin Sahâbeyi hain bir şekilde öldürmeleri üzerine Hassân’ın, haklarında söylediği hicviyedir. Bu hicviyenin bazı dizeleri şöyledir:

¹²⁰ Hassân b. Sâbit, s. 121; el-Berkûkî, s. 267-268; İd, s. 199.

¹²¹ Hassân b. Sâbit, s. 87; İd, s. 146; el-Berkûkî, s. 212-213.

لَحْيَ اللَّهِ لِحْيَانَا فَلَيْسَتْ دِمَاؤُهُمْ   لَنَا مِنْ قَتِيلِي غَدْرَةٌ بِوَفَاءِ
فُقُبَيْلَةٌ بِالْغَدْرِ وَاللُّؤْمُ تَعْتَزِي   فَلَمْ تُؤْسِ تُخْفِي لَوْمَهَا بِخَفَاءِ
فَإِنْ لَا أُمَّتٌ أَدْعُرُ هُذَيْلًا بِغَارَةٍ   كِنَادِي الْجَهَامِ الْمُعْتَدِي بِأَفَاءِ
بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ وَالْأَمْرُ أَمْرُهُ   يَبِيتُ لِلْحِيَانِ الْخَنَا بِفَنَاءِ¹²²

'Allah Lihyân'a lanet etsin, kanları haince öldürülenlerin kanına bedel değildir.'
'Bizim için öyle zavallı bir kabile ki, özelliğidir hainlik ve çirkinlik.'
'Ölmezsem eğer ben, korkutacağım Huzeyl'i fırtınalar koparan koca bulutlar gibi.'
'Emri gerçek emir olan Resulüallah'ın emriyle helak olacak Lihyân kendi yurdunda.'

Uhud savaşından sonra Hassân b. Sâbit ile müşriklerden Ebû Süfyan b. Harb (ö.31/651), Abdullah b. Zibâre ve Mahzûmi gibi şairler Bedir savaşını hatırlayarak karşılıklı hicivleşmiştir. Örneğin Zibâre Bedir savaşında ölen müşrikleri övmek için aşağıdaki beyti söyleyince:

مَاذَا عَلَيَّ بَدْرٌ وَمَاذَا حَوْلُهُ   مِنْ فِتْنَةٍ بِيضِ الْوُجُوهِ كِرَامِ¹²³

'Bedir ve çevresinde beyaz yüzlü ve değerli gençlere ne oldu bilir misin?'

Hassân b. Sâbit bu beyte cevap olarak aşağıdaki beyti söylemiştir:

أَبْكَ بَكَتْ عَيْنَاكَ ثُمَّ تَبَادَرَتْ   بِدَمٍ تَعَلُّ غُرُوبُهَا سِجَّامِ¹²⁴

'Senin gözlerin o kadar ağladı ki, göz pınarlarındaki kan illetli kana dönüştü.'

2.2.Methiye

Sözcük olarak (مدح) kökünden gelip birinin iyi özelliklerini sayma, birinin başka bir şahsiyeti övmesi, kardeşini övme, şahsi kişiliği yüceltme anlamlarına

¹²² 'Arafat, c. 1, s. 405; İd, s. 58.

¹²³ Nas, s. 181.

¹²⁴ Nas, s. 181.

gelmektedir.¹²⁵ Edebiyatta bir şiir türü olarak; şairin sevdiği bir kimseyi güzel vasıfları veya birinden karşılık bekleyerek hoşlanacağı özellikleri övmek amacıyla yazılan manzum veya mensur eserlere denir. Kasidenin sunulduğu kişinin övüldüğü bölümdür. Bir methiyenin amacına ulaşması ve kabul görmesi için bilgi, ahlak, cesaret ve adalet gibi manevî değerlere sahip olması gerekir.¹²⁶ Ancak şairler zamanla krallara, hükümdarlara ve kabile reislerine methiyeler arz ederken bunun karşılığında çeşitli hediyeler almışlar. Bunun sonucunda da methiyelerdeki gerçekliği abartıya dönüştürdüğünü görmekteyiz. Doğal olarak Hassân da Cahiliye döneminde, Ğassâni ve Lahmi krallarına methiyeler söylemesi karşılığında hediyeler almıştır.¹²⁷ Fakat İslâm döneminin Hassân'ı, şiirlerinde içten ve samimi davranarak hiçbir menfaat beklemeden Peygamber'i, Sahâbe'yi ve İslâm'ı methederek yüceltmıştır. Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit'in şiirlerindeki en önemli temalarından birisi de methiyedir. Methiyeleri hicviyelerine göre çok sade ve derin anlamlıdır. Ayrıca Hassân b. Sâbit duygularını sanat kaygısı dışına çıkararak samimi bir şekilde şiirlerine aktarmıştır.

Daha önce verdiğimiz aşağıdaki şiir, Cahiliye dönemi methiyelerine iyi bir örnek teşkil etmektedir. Hassân b. Sâbit, Ğassâni hükümdarı el-Hâris b. Ebi Şemmar el-Ğassâni'in yanında bulunduğu esnada Hâris'in ona Lahmi hükümdarı Nûmân'ı kendisinden üstün tuttuğunu belirtmesi üzerine Hassân da onun üstünlüklerini şiire dökmüştür:¹²⁸

نُبِّئْتُ أَنَّ أَبَا مُنْذِرٍ   يُسَامِيكَ لِلْحَارِثِ الْأَصْغَرِ
 قَفَاكَ أَحْسَنُ مِنْ وَجْهِهِ   وَ أُمَّكَ خَيْرٌ مِنْ الْمُنْذِرِ
 وَ يُسْرِي يَدَيْكَ عَلَيَّ عُسْرَهَا   كَيْمُنِي يَدِيهِ عَلَيَّ الْمَعْسِرِ
 وَ شَتَانَ بَيْنَكُمَا فِي النَّدَى   وَ فِي الْبَأْسِ وَ الْخَيْرِ وَ الْمُنْظَرِ¹²⁹

'Ebû Munzir'in sana Küçük Hâris adını verdiği haber verildi.'

'Senin ensen onun yüzünden daha güzeldir, senin annen de Munzir'den daha iyidir.'

'Darda olan senin ellerinin cömertliği bile, onun yoksula karşı olan sağ eli gibidir.'

'Birbirinizden ne kadar farklısınız cömertlikte, kahramanlıkta, iyilikte ve görünüşte.'

¹²⁵ İbn Manzûr, c. 3, s. 496.

¹²⁶ İbn Reşîk, c. 1, s. 110.

¹²⁷ İbn Reşîk, c. 1, s. 209.

¹²⁸ İd, s. 167-168.

¹²⁹ el-Berkûkî, s. 238; İd, s. 168.

Haz. Peygamber ile dört halife devrini idrak eden Hassân b. Sâbit, Haz. Peygamber için birçok methiye söylemiştir. O Haz. Peygamber'e yazdığı bir methiyesinde ona olan hayranlığını içtenlikle ifade edip, onun güzel ve kusursuz yaratıldığı üzerinde durmuştur:

وَأَحْسَنُ مِنْكَ لَمْ تَرَ قَطُّ عَيْبِي   وَأَجْمَلُ مِنْكَ لَمْ تَلِدِ النِّسَاءَ
خُلِقْتَ مُبْرَأً مِنْ كُلِّ عَيْبٍ   كَأَنْتَ قَدْ خُلِقْتَ كَمَا تَشَاءُ¹³⁰

'Bu gözlerim senden daha iyisini asla görmedi ve hiçbir kadın senden daha güzelini doğurmadı.'

'Sen her kusurdan uzak yaratıldın ve sen sanki istediğin gibi yaratıldın.'

Hassân, methiyelerinde Haz. Peygamber'in ahlakî değerlerinin üstünlüğünden, hoşgörüsünden ve kişisel özelliklerinin güzelliklerinden ilhâm alarak onu niteler. Hassân'ın aşağıda vereceğimiz methiyesinde o, Haz. Peygamber'in soylu, asil, merhametli ve iffetli oluşundan şöyle bahseder:

وَاللّٰهُ رَبِّيْ لَا تُفَارِقُ مَا جَدَّ الْأَمْجَادِ   عَفَّ الْخَلِيْفَةَ مَا جَدَّ الْأَمْجَادِ
مُنْتَكِرًا مَا يَدْعُو إِلَيَّ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ   بَدَلُ النَّصِيْحَةِ رَافِعِ الْأَعْمَادِ
مِثْلُ الْهَلَالِ مُبَارَكًا ذَا رَحْمَةٍ   سَمَحَ الْخَلِيْفَةَ طَيِّبِ الْأَعْوَادِ
إِنْ تَتْرَكُوهُ فَإِنَّ رَبِّيْ قَادِرٌ   أَمْسِيْ يَعُوذُ بِفَضْلِهِ الْعَوَادِ
وَاللّٰهُ رَبِّيْ لَا تُفَارِقُ أَمْرَهُ   مَا كَانَ عَيْشٌ يُرْتَجَى لِمَعَادِ
لَا نَبْتَغِي رَبًّا سِوَاهُ نَاصِرًا   حَتَّى نُوَافِيَ ضَخُوَّةَ الْمِيْعَادِ¹³¹

'Allah'a yemin olsun ki biz yüce zatı bırakıp ayrılmıyoruz, o zat ki ataları şanlı, kendisi iffetli.'

'Kendisi insanları yüce Allah'a davet eden pek kıymetli, nasihatı gayet faydalı, kendisi de asil.'

¹³⁰ Hassân b. Sâbit, s. 49; İd, s. 19.

¹³¹ el-Berkûkî, s. 137-138; İd, s. 85-86.

'Ay misali mübarek merhamet sahibi, yaratılışı hoşgörülü ve iyi soylu.'

'Siz onu yalnız bıraksanız da rabbim güç yetirir devam eden keremi geri getirmeye.'

'Allah'a yemin olsun ki biz emrinden ayrılmayız, ümitle beklenen yer ahirettir.'

'Onun dışında bir rabbi yardımcı olarak istemiyoruz, ta ki kuşluk vakti olana kadar.'

Hassân b. Sâbit, Bedir savaşında kahramanlık gösteren Hz. Muhammed ve Sahâbe-i Kiram hakkında övgü dolu ve güzel benzetmelerle süslemiş olduğu tasvir ve hayaletme yeteneğini kullandığı şiirine, savaş esnasında Hz. Muhammed'in zırhını giymesini kürk giymeye benzetmesi ile başlamıştır. Rasûlullah'ı överek cesaretinden, takva ve cömertliğinden şiirsel bir ifade ile bahsetmektedir. Sahâbenin Bedir'de nasıl bir cesaretle korkmadan savaşmalarını, vefasını, çalışkanlığını ve aydınlatıcı parlaklığını Kur'an'dan esinlenerek şiire yansıtmıştır:

مُسْتَشْعِرِي حَلَقِ الْمَادِي يَفْدُمُهُمْ	جَلْدُ النَّحِيْرَةِ مَاضٍ غَيْرِ رَغْدِيْدٍ
أَعْنِي الرَّسُوْلَ فَإِنَّ اللهَ فَضَّلَهُ	عَلَى الْبَرِيَّةِ بِالتَّقْوَى وَبِالْجُوْدِ
وَ قَدْ زَعَمْتُمْ بِأَنْ تَحْمُوا ذِمَارَكُمْ	وَمَا بَدْرٌ زَعَمْتُمْ غَيْرُ مَوْرُوْدٍ
وَ قَدْ وَرَدْنَا وَلَمْ نَهْدِ لِقَوْلِكُمْ	حَتَّى شَرِبْنَا رَوَاءَ غَيْرِ تَصْرِيْدٍ
فِينَا الرَّسُوْلُ وَفِينَا الْحَقُّ نَنْبَعُهُ	حَتَّى الْمَمَاتِ وَنَصْرٍ غَيْرِ مَخْدُوْدٍ
مَاضٍ عَلَيِ الْهَوْلِ رِكَابٌ لَمَّا قَطَعُوا	إِذَا الْكِمَاءُ تَحَامُوا فِي الصَّنَادِيْدِ
وَ أَفٍ وَ مَاضٍ شِهَابٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ	بَدْرٍ أَنَارَ عَلَيِ كُلِّ أَلَا مَا جِيْدٍ
مُبَارَكٌ كَضِيَاءِ الْبَدْرِ صُوْرَتُهُ	مَا قَالَتْ كَانَ قُضَاءٌ غَيْرِ مَرْدُوْدٍ
مُسْتَعْسِمِيْنَ بِحَبْلِ غَيْرِ مَنْجَمٍ	مُسْتَحْكَمٍ مِنْ حَبَالِ اللهِ مَمْدُوْدٍ ¹³²

'Zırh kürkünü giymiş, ordusuna öncülük yapıyor, güçlü ve kararlı bir şekilde ilerliyordu.'

'Allahın, Resul'ünü takva ve cömertlikle bütün varlığa üstün kıldığını kastediyorum.'

'Sizin Bedir'deki gayretinizi koruyacağınız iddiası gerçekleşmedi.'

'Biz sizin tehditlerinizden korkmadan Bedr'in suyundan kana kana içtik.'

¹³² Hassân b. Sâbit, s. 48; Ali, s. 25-26; İd, s. 85; İbn Hişam, c. 3, s. 20.

'Peygamber bizimle beraberdir hak da bizimledir. Ve biz ölünceye kadar ona tabi oluruz sonunda ya sonsuz zaferler ya da ölüm bizimdir.'

'O cesur süvariler geçtiklerinde, zırhlılar çetin anlarda etraflı sardıkları zaman.'

'Vefakâr, yürüyen ve ışığıyla aydınlatan bir nur, tüm ileri gelen insanları aydınlatan bir dolunaydır o.'

'Mübarektir onun sureti ayın ışığı gibi ve söyledikleri red olunmayan hükümdür.'

'Allahın uzatılan sağlam ipine hiç kopmayacak şekilde sarılmışız.'

Hassân b. Sâbit, Hz. Ebû Bekir, Zeyd b. Sâbit, Zübeyr b. el-Avvam, Abdullah b. Abbas gibi Sahâbeler için de methiyeler söylemiştir. Örneğin Abdullah b. Abbas'ın Sahâbeler arasında ne kadar sevgi kazandığını ve yüce bir değere ulaştığını methiyesinde şöyle ifade eder:

إِذَا قَالَ لَمْ يَنْزُكْ مَقَالاً لِقَائِهِ بِمُلْفَاطٍ لَا تَرَى بَيْنَهَا فَصْلاً

كَفَى وَشَفَى مَا فِي النُّفُوسِ فَلَمْ يَدَعْ لِي إِزِيَةَ الْقَوْلِ جِدًّا وَلَا هَزْلاً

سَمَوْتَ الِى الْعُلْيَا بِغَيْرِ مَشَقَّةٍ فَبَلَّتْ ذُرَاهَا لَا دَنْبِيَا وَلَا وَغْلاً¹³³

'Konuştuğunda geriye söylenecek söz kalmazdı, eklemelerle sen aralarında ayırma görmezsin.'

'Kalplerde olana kâfi geldi ve şifâ verdi, ihtiyaç sahibine şaka ve ciddi hiçbir söz bırakmadı.'

'Sıkıntı çekmeden değer kazandın aşağılık ve alçaklık olmadan zirveye ulaştın.'

Hassân b. Sâbit, Bedir savaşına katılan sahabelerden dinlediği kadarıyla savaş başlamadan önce genel durumun nasıl olduğunu tasvir ederek şiirine başlamaktadır. Şair, savaşa katılan askerleri, atları, develeri, zırhları ve kılıçları sade bir dille övmüştür. Ayrıca şiirinde Havaran kabilesini, Hayyan oğlu Fırat'ı, İmruulkays (ö.544)'ın oğlu Kays'ı ve Ebû Süfyan'ı yererek ve korkutarak tehdit etmektedir:

أَقَمْنَا عَلِي الرِّس النَّزْبِعِ أَلْيَالِيَا بِأَرْعَنَ جَرَّارِ عَرِيضِ الْمُبَارَكِ

بِكُلِّ كَمَيْتٍ جَوْرُهُ نَصْفُ خَلْفِهِ وَقُبِّ طَوَالِ مُشْرِفَاتِ الْحَوَارِكِ

¹³³ Hassân b. Sâbit, s. 212; el-Berkûkî, s. 415; İd, s. 341-342.

تَرَى العَرَفَجَ العَامِي تَذْرِي أُصُولَهُ   مَنَاسِمُ أَخْفَافِ المَطِي الرَوَاتِكِ
إِذَا ارْتَحَلُوا مِنْ مَنزِلٍ خَلَّتْ إِنَّهُ   مَدَّ مَنْ أَهْلِ المَوْسِمِ المُنْتَعَارِكِ
نُسِيرُ فَلَا تَنْجُو اليَعَافِيرُ وَسَطْنَا   وَلَوْ وَأَلَّتْ مِنَّا بِشَدِّ مَوَاشِكِ
ذُرُوا فَلَجَاتِ الشَّامِ قُدْحَالٌ دُونَهَا   ضِرَابٌ كَأَفْوَاهِ المَخَاضِ الأِ وَاِرَاكِ
بِأَيْدِي رِجَالٍ هَاجَرُوا انْحَوَ رَبَّهِمْ   وَأَنْصَارِهِ حَقًّا وَأَيْدِي المَلَأِكِ
إِذَا هَبَّتْ حَوْرَانٍ مِنْ رَمَلٍ عَالِجٍ   فَفَوَّلاً لَهَا لَيْسَ الطَّرِيقُ هُنَاكِ
فَإِنْ نَلَقَ فِي تَطَوُّفِنَا وَ التِمَاسِينَا   فُراتِ بْنِ حَيَّانٍ يَكُنْ رَهْنٌ هَالِكِ
وَإِنْ نَلَقَ قَيْسَ بْنِ أَمْرِءِ القَيْسِ بَعْدَهُ   تَرْدُ فِي سَوَادٍ وَجْهَهُ لَوْنَ حَالِكِ
فَاتْلُغْ أَبَا سُفْيَانَ عُنِي رِسَالَةً   فَإِنَّكَ مِنْ شَرِّ الرِّجَالِ الصَّعَالِكِ¹³⁴

‘Mübarek ve büyük bir heyecanla tozkoparan askerlerle gecelerce sığı olan kuyunun başında bekledik.’

‘O atlarla ki göğüsleri vücutlarının yarıydı belleri ve yeleleri yüksek ve uzun ve iğdiş edilmemişlerdi.’

‘Ve develerle ki kısa adımları ve toynaklarıyla yerdeki çimenlerin köklerini kazıyan.’

‘Onlar yerlerinden giderken bir zamanların dolu küpleri gibi süratliyidiler.’

‘Hızımızdan dolayı geyikler bile bizden kurtulamazlardı. Ne kadar koşarlarsa koşsunlar.’

‘Şam zırhlarını bırakarak o zırhlarla aramızda perde olan kılıçları sallayanların arasına nehre dalar gibiydiler.’

‘Bazı insanlar iradeleriyle Allah’a hicret ettiler. Peygamber’in yardımcıları Allah ve melekler idi.’

‘Havaran kabilesinden bazı atlılar Remilalic’den geçince o atlılara söyleyin yol buradan değildir.’

‘Bizim dalaştıklarımızdan ve sürtüştüklerimizden Hayan oğlu Fırat helak olanların rehinesi olacaktır.’

¹³⁴ Hassân b. Sâbit, s. 170-171; el-Berkûkî, s. 349-351; Ali, s. 76-77.

'Eğer ondan sonra İmruulkaysın oğlu Kays'a rastlarsak onun kara olan yüzüne kapkara bir boya süreriz.'

'Ebû Süfyan'a benden bir mektup ulaştır. "Sen zayıf ve şerli insanlardansın de".'

2.3.Mersiye

Bu sözcük (رثي) kökünden olup ölüyü anmak, yad etmek, iyiliklerini sayıp dökmek, acı duymak, ölene şefkât göstermek, ölenin ardından feryat figan etmek ve ölen için ağlamak anlamlarına gelmektedir. Edebiyatta ise ölen bir kimsenin arkasından onun yiğitliğini, cömertliğini, iyiliğini, yaptıklarını övmek ve ölümünden duyulan acıyı dile getirmek için yazılan şiir türüne mersiye adı verilir.¹³⁵ er-Rafi'i (ö.1308/1891) mersiyei şöyle tarif eder, ölene duyulan vefa borcunun şair tarafından söz ile ifade edilmesidir.¹³⁶

Hassân b. Sâbit mersiyelerinde hem örfünün yüce değerlerinden hem de hayata dinamizm katan şehitlerin ve müslümanların ölümden sonraki mükâfâtlarından bahsetmektedir. Hassân b. Sâbit'in Dîvânında geçen mersiye türündeki şiirlerinin çoğunluğu İslâmiyet'ten sonra söylenmiştir. Hassân b. Sâbit daha çok Hz. Peygamber için mersiye söylenmiştir. Bunların dışında Hz. Hamza, Hz. Ömer, Hz. Osman, Cafer b. Ebi Talib, Abdullah b. Revâha, Hubeyb b. Adıyy, Nâfi b. Budeyl, Mûte ve Bi'ri Ma'une şehitlerine mersiye söylenmiştir.

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'in vefat ettiği gün söylediği mersiyesinde onun güzel özelliklerini hatırlatarak vefatının acısını etkili şekilde aşağıdaki beyitlerde ifade etmiştir:

مَا بَالُ عَيْنِكَ لَا تَنَامُ كَأَنَّمَا كُجِلَتْ مَا قَبِيهَا بِكُلِّ الْأَرَمَدِ
جَزَعًا عَلَي الْمُهْتَدِي أَصْبَحَ ثَاوِيًا يَا خَيْرَ مَنْ وَطِيءَ الْحَصَى لَا تَبْعُدُ
وَجْهِي بِعَيْكَ التُّرْبُ لَهْفِي لَيْتَنِي غَيْبْتُ فَتَلَّكَ فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ
بِأَبِي وَ أُمِّي مَنْ شَهِدْتُ وَفَاتَهُ فِي يَوْمِ الْإِثْنَيْنِ النَّبِيُّ الْمُهْتَدِي

¹³⁵ Makbul Ali Beşîr en-Ni'me, *el-Merasi eş-Şi'riyye fi 'Asri Sadri'l-İslâm*, Dasu Sadir, Beyrut, 1997, s. 14; M. Faruk Toprak, "Mersiye", *DİA*, c. 29, s. 215.

¹³⁶er-Rafi'î, c. 3, s. 106; Mutçalı, s. 309.

فَطَلَلْتُ بَعْدَ وَفَاتِهِ مُنْبَدًا   مَتَلَدًا يَا لَيْتَنِي لِمَ أُولِدِ
أَقِيمُ بَعْدَكَ بِالْمَدِينَةِ بَيْنَهُمْ   يَا لَيْتَنِي صَبَحْتُ سَمَّ الْأَسْوَدِ
أَوْ جَلَّ أَمْرُ اللَّهِ فِينَا عَاجِلًا   فِي رَوْحَةٍ مِنْ يَوْمِنَا أَوْ فِي غَدِ
فَتَقَوْمَ سَاعَتُنَا فَتَلْقَى طَيِّبًا   مَحْضًا ضَرَاءَ بُهْ كَرِيمِ الْمُحْتَدِ
يَا بَكَرَ أَمْنَةَ الْمُبَارَكِ بِكَرْهَا   مُخْصَنَةً بِسَعْدِ الْأَسْعَدِ
تُورًا أَضَاءَ عَلَيِ الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا   مِنْ يُهْدَى لِلنُّورِ الْمُبَارَكِ يَهْتَدِي
يَا رَبِّ فَاجْمَعْنَا مَعًا وَنَبِينَا   فِي جَنَّةٍ تَنْتَنِي عُيُونَ الْحُسَدِ
فِي جَنَّةِ الْفَرْدُوسِ فَارْتَبِّهَا لَنَا   يَا ذَا الْجَلَالِ وَذَا الْعُلَاوِ السُّؤْدِ
وَ اللَّهُ أَسْمَعُ مَا بَقِيْتُ بِهَالِكِ   إِلَّا بِكَيْتِ عَلِي النَّبِيِّ مُحَمَّدِ
يَا وَيْحَ أَنْصَارِ النَّبِيِّ وَ رَهْطِهِ   بَعْدَ الْمُغَيَّبِ فِي سَوَاءِ الْمَلْحَدِ
صَافَتْ بِالْأَنْصَارِ الْبِلَادُ فَأَصْبَحُوا   سُودًا وَجُوهُهُمْ كَلُورِ الْإِثْمَدِ
وَلَقَدْ وَلَدْنَا وَفِينَا قَبْرُهُ   وَ فُضُولُ نِعْمَتِهِ بِنَا لَمْ يُجْحَدِ
وَ اللَّهُ أَكْرَمْنَا بِهِ وَ هَدَى بِهِ   أَنْصَارَهُ فِي كُلِّ سَاعَةٍ مَشْهَدِ
صَلَّى الْإِلَهِ وَمَنْ يُطِيفُ بِعَرْشِهِ   وَالطَّيِّبُونَ عَلَى الْمُبَارَكِ أَحْمَدِ
فَرَحَتْ نَصَارَى يَنْتَرِبِ وَيُهْوِدُهَا   لَمَّا تَوَارَى فِي الصَّرِيحِ الْمَلْحَدِ¹³⁷

‘Gözünde uyku yok iken ne oldu gözüne, pınarları kurumuş gibi yaralı.’

‘Mehdi’nin yüzüne bir endişe geldi, ey yeryüzüne gelen en hayırlı uzaklaşma!’

‘Eyvah! Tenim seni topraktan korusun, keşke Ğarkad Mezarlığına senden önce ben gömüleydim.’

‘Anam babam feda olsun ey vefatını gördüğüm, hidayet nebisi pazartesi günü vefat etti.’

¹³⁷ Hassân b. Sâbit, s. 57-58; İd, s. 99-102; İbn Hişâm, c. 4, s. 669-670; el-Berkûkî, Beyrut, s. 153-155.

'Vefatından sonra kendini bilmez halde zayıf düştüm, eyvah bana keşke doğmasaydım.'

'Medineliler arasında sen gittikten sonra nasıl durayım, sabahlamak yerine yılan zehiri içirileydim.'

'Veya Allah'ın emri bizim için hemen tecelli olsaydı, hoş olan bugün ya da yarın.'

'Kıyametimiz kopaydı da hemen kavuşaydık o güzel insana, iyilik, asalet sahibi olan o şaha.'

'Ey adı sanı yüce ve temiz olan Amine'nin evladı, bahtınla, bereketinle ve şerefle seni doğurdu.'

'Mahlukâtın yolunu aydınlatan bir nur, kim bu ışığa yönelirse doğru yolu bulur.'

'Ey Rabbim bizi ona kavuştur, onunla haşret, yerimiz haset edenlerin gözünü kamaştıran cennet olsun.'

'Bizi Firdevs cennetinde onunla birlikte olmayı nasib et, ey yüce, hüküm ve yücelik sahibi Rab.'

'Allah'a yemin olsun ki bir ölüm haberi aldığımda, ağlarım Muhammed Nebi için.'

'Eyvah! Size ey Nebi'nin Ensârı ve topluluğu, mezara giren o mübarekten sonra ne olacak.'

'Ülke Ensâr'a dar geldi, yüzler sürmedanlık gibi simsiyah oldu.'

'Onu biz ortaya çıkardık, kabri de aramızdadır. Bizdeki nimetinin üstünlüğü inkâr edilemez.'

'Ve Allah onun sayesinde bizi şerefliendirdi ve onunla hidayete erdirdi.'

'İlah Ahmed ismindeki o mübareke salât etti, arşın etrafında dönen melekler ve iyi kimseler de.'

'O kazılan kabre gömüldüğünde Medine'deki Yahudiler ve Hristiyanlar sevindiler.'

Halifeler için söylediği mersiyelerden birkaç örnek vermek gerekirse Hz. Ebû Bekir'in vefatı için söylediği hüznü dolu bu şiirle başlayabiliriz:

إِذَا تَذَكَّرْتُ شَجْوًا مِنْ أَخِي ثِقَةٍ   فَانْكَرُ أَخَاكَ أَبَا بَكْرٍ بِمَا فَعَلَا

خَيْرُ الْبَرِيَّةِ أَتَقَاهَا وَاعْتَدَلَهَا   بَعْدَ النَّبِيِّ وَأَوْفَاهَا بِمَا حَمَلَا

وَأَوَّلَ النَّاسِ مِنْهُمْ صَدَقَ الرُّسُلَا
وَالثَّانِيَ الصَّادِقَ الْمُخْمُودَ مَشْهُدُهُ
عَاشَ حَمِيدًا لِأَمْرِ اللَّهِ مَتَّبِعًا
بِهَدْيِ صَاحِبِهِ الْأَمَازِي وَ مَا انْتَقَلَ¹³⁸

‘Güvenilir bir dostun üzüntüsünü hatırlarsan, kardeşin Ebû Bekir’i yaptıkları ile hatırla.’

‘Taşındığı şeylerle Peygamber’den sonra yaratılanların en hayırlısı, en takvalısı, en adili ve en vefalıdır.’

‘Makamı övülen ve mağaradakilerin ikincisi ve sözünde duran, insanlardan en başta Rasûlü tasdik edenidir.’

‘O, hicrette eski dostuna yol göstermek suretiyle Allah’ın emrine tabi olarak övgüye layık bir şekilde yaşadı.’

Hassân, Hz. Ömer’in ölümü üzerine üzüntüsünü, ona olan hayranlığını dile getirerek onun kişiliğini överek şöyle şiirselleştirmiştir:

وَفَجَعْنَا فَيْرُوزُ لَا دَرَّ دَرُهُ
بِأَبْيَضَ يَتَلَوُ الْمُحْكَمَاتِ مُنِيبِ
رُؤُوفِ عَلَى الْأَدْنَى غَلِيظِ عَلَى الْعَدَا
أَخِي ثِقَةٍ مِنْ نَائِيَاتِ نَجِيبِ
مَتَى مَا يَقْلُ لَا يَكْذِبِ الْقَوْلُ فِعْلُهُ
سَرِيعِ إِلَى الْخَيْرَاتِ غَيْرِ قَطُوبِ
مُطِيعِ لِأَمْرِ اللَّهِ بِالْحَقِّ عَارِفِ
بَعِيدِ الْأَنَامِ عِنْدَهُ كَقَرِيبِ¹³⁹

‘Feyrûz¹⁴⁰ bizi üzdü, Allah ona hayır etmesin! O kılıcını ve kendini Allah’a adayıp, Kur’an âyetlerini okuyanı öldürdü.’

‘Zayıfı merhametliydi, düşmana şiddetliydi, acı olaylardandır güvenilir kardeşi ve asildi.’

‘Ne zaman bir söz söylese bu sözünü yalanlamayandı, asık çehreli olmayan ve hayra koşandı.’

‘O Allah’ın emrine itaat edendi, hakkı bilendi, onun yanında uzak mahlukâtın yakın gibi olanıydı.’

¹³⁸ el-Berkûkî, s. 355-356; Haseneyn, s. 211-212.

¹³⁹ el-Berkûkî, s. 94-96; Haseneyn, s. 212.

¹⁴⁰ Hz. Ömer’in katili olan bir Hristiyan köle.

Hassân, Hz. Osman hakkında söylediği mersiyesinde isyancılara hitap ederek yaptıklarının yanlışlığını sert ifadelerle dile getirmiştir:

مَاذَا أَرَدْتُمْ مِنْ أَخِي الْخَيْرِ بَارَكْتُ   يَدُ اللَّهِ فِي ذَاكَ الْأَدِيمِ الْمُقَدِّ
فَقَتَلْتُمْ وَلِيَّ اللَّهِ فِي جَوْفِ دَارِهِ   وَجِئْتُمْ بِأَمْرِ جَائِرٍ غَيْرِ مَثْنَدِي
فَهَلَّا رَعَيْتُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَسَطَكُمْ   وَأَوْفَيْتُمْ بِالْعَهْدِ عَهْدَ مُحَمَّدٍ
أَلَمْ يَكُ فِيكُمْ ذَا بِلَاءٍ وَ مَصْدَقٍ   وَأَوْفَاكُمْ عَهْدًا لَدِي كُلِّ مَشْهَدٍ
فَلَا ظَفَرَتْ أَيْمَانُ قَوْمٍ تَظَاهَرَتْ   عَلِيٌّ قَتَلَ عَثْمَانَ الرَّشِيدَ الْمُسَدِّ¹⁴¹

'Hayırlı kardeşimden ne istediniz, Allah'ın eli o parçalanmış teni kutsadı.'

'Evinin ortasında Allah'ın dostunu katlettiniz, Haksızca bir işe zalimane giriştiniz.'

'Keşke aranızda Allah'ın zimetini gözetseydiniz, Muhammed'in ahbine vefa gösterseydiniz.'

'Aranızda bir mert, bir dürüst ve Her mecliste sözünde duran yok mu?'

'Yardımlaşan kavim sağ elleri muzaffer olmadı, dürüst, hak yolundaki Osman'ı öldürmekle.'

Hassân b. Sâbit Bedir savaşında şehit düşen Sahâbeler için söylediği mersiye de şiddetli üzüntüsünü hissettirirken, Sahâbenin peygambere vefalı olduğunu ve cennetlik olacağını şöyle vurgulamıştır:

أَلَا يَا الْقَوْمَ هَلْ لَمَّا حُمَّ دَافِعُ   وَهَلْ مَا مَضَى مِنْ صَالِحِ الْعَيْشِ رَاجِعُ
تَذَكَّرْتُ عَصْرًا قَدْ مَضَى فَتَهَاقَنْتُ   بَنَاتُ الْحَسَا وَأَنْهَلَّ مَنِّي الْمَدَامِعُ
صَبَابَةٌ وَجِدٍ ذُكِّرْتَنِي أَحِبَّةً   وَقَتَلِي مَضَوْا فِيهِمْ نُفَيْعٌ وَرَافِعُ
وَسَعْدٌ فَأَصْحَوْا فِي الْجَنَانِ وَأَوْحَشَتْ   مَنَازِلُهُمْ وَالْأَرْضُ مِنْهُمْ بِلَافِعُ
وَفَوَايَوْمَ بَدْرٍ لِلرَّسُولِ وَفَوْقَهُمْ   ظِلَالُ الْمَنَائِيَا وَالسُّيُوفُ الْلَوَامِعُ
دَعَا فَأَجَابُوهُ بِحَقِّ وَكُلُّهُمْ   مُطِيعٌ لَهُ فِي كُلِّ أَمْرٍ وَسَامِعُ

¹⁴¹ Hassân b. Sâbit, s. 61-62; İd, s. 106.

فَمَا بَدَّلُوا حَتَّى تَوَفَّوْا جَمَاعَةً   وَلَا يَقْطَعُ إِلَّا جَالَ إِلَّا الْمَصَارِعَ
لَأَنَّهُمْ يَرْجُونَ مِنْهُ شَفَاعَةً   إِذَا لَمْ يَكُنْ إِلَّا النَّبِيِّنَ شَافِعُ
وَذَلِكَ يَا خَيْرَ الْعِبَادِ بَلَاؤُنَا   وَمَشْهَدُنَا فِي اللَّهِ وَالْمَوْتِ نَافِعُ
لَنَا الْقَدَمُ الْأُولَى إِلَيْكَ وَخَلْفُنَا   لِأَوْلِنَا فِي طَاعَةِ اللَّهِ تَابِعُ
وَنَعْلَمُ إِنَّ الْمُلْكَ لِلَّهِ وَحْدَهُ   وَ إِنَّ قَضَاءَ اللَّهِ لَا بَدَّ وَاقِعٌ¹⁴²

'Ey kavmim ne olur yaklaşan belayı savacak olan var mıdır? Ve geçen güzel hayatı geri döndürebilecek var mıdır?'

'Ben bir asrı hatırladım hatırlayınca içim parçalandı. Ve gözyaşlarım döküldü.'

'Aşkımın sevgisi dostları hatırlattı. İçinde yüksek rütbeli faziletli ölüleri de hatırlattı.'

'Onlar kendilerini evleri ve barklarından yoksun olarak cennette buldular.'

'Kılıçların parlaklığı ve ölümün gölgesi onların üzerlerinde gezerken bedir gününde ahitlerini Rasûlullah'a ifa ettiler.'

'Rasûlullah onları çağırdı onlarda hakkıyla çağrıya icabet ettiler. Ve hepside her işte muti ve dinleyen idiler.'

'Değişmediler ölünceye kadar ve ecelleri de ancak ölüm keser.'

'Çünkü onlar hiç kimsenin şefaathı olamadığı günde peygamberlerinden şefaath bekliyorlardı.'

'Ey yaratılanların en hayırlısı bu bizim için bir imtihandır ve şehadetimiz Allah içindir.'

'İlk adım bizden sizedir aramızdan gelenler ilk olanlarımıza Allahın katında tabidirler.'

'Kesin biliyoruz ki bütün mülk sadece Allah'ındır. Ve Allahın emri ister istemez vuku bulacaktır.'

2.4.Fahr

Bu kelime Arapça (فخر) kökünden türemiş bir mastar olup; övünmek, gurur duymak, meydana gelen ile övünmek, saygınlık, kibirlenmek, şan şeref yarışına girmek, mükemmel olduğunu düşünmek; bir kimsenin soyunda bulunan güzel

¹⁴² Hassân b. Sâbit, s. 147-148; el-Berkûkî, s. 309-310; Ali, s. 65-66.

özellikler ve faziletler ile övünmek, böbürlenmek gibi anlamları ifade etmektedir. Ayrıca mal ve makam gibi konularda insanın kendisi dışındaki şeyler ile övünmesi anlamına da gelmektedir. Bir edebiyat terimi olarak ise şairin bir kişiye veya kabileye karşı kendi soyu, nesebi, kabilesi ve tüm değerleri ile övünmesi demektir.¹⁴³ Arap edebiyatında bu şiir türüne hem Cahiliye hem de İslâmî dönemde rastlamaktayız.

Şiirde fahriye ve medhiye türleri aslında aynıdır. Fahriye, şairin kendisini, ailesini ve kabilesini övmesi; methiye ise şairin başkasını çeşitli şekillerde övmesidir. İki türünde amacı övgüde bulunmaktır. Bir başka fark ise şöyledir: Örneğin fahriye daha çok tarihte yaşanmış kahramanlıklarla, yardımlarla, iyi ve güzel davranışlarla veya farklı özelliklerle övmek iken; methiye daha çok hayal ürünü olan zorlama sıfat ve özelliklerle övmektir.¹⁴⁴

Şairin kendini övmesi ancak kişilik özellikleri ve kabiliyetleri ile alakalıdır. Şair kendi soy temizliği, cesareti, kahramanlığı, yardımseverliği ve şöhreti gibi özellikleriyle övünür. Bunun yanında Cahiliye dönemi toplumunda kişi, kabilesi ile önem kazandığı için şiirlerinde kabile övgüsü ön plâna çıkmaktadır. Kabilesinin geçmişinin eskiye dayanması ile övünmesi, kabilesine savaşlarda zaferler kazandıran şahsiyetler ile övünmesi, kabilesinin savaş başarıları ile övünmesi şairin fahriyelerinin başlıca konularını teşkil etmektedir.

Hangi topraktan ve zamandan olursa olsun bir şair ancak kendi mizac ve karakteri doğrultusunda çeşitli türlerde başarılı ve etkili şiirler söylemiştir. Kişilik yapısı itibarıyla farklı oldukları için bazıları medih türünde zorlanırken, hiciv türünde kolaylık yaşamışlardır. Bazıları için ise mersiye türü kolay gelirken, gazel türü daha zor gelmiştir.¹⁴⁵ Hassân b. Sâbit de coşkun kişiliğinden dolayı daha çok hiciv, fahr ve medih türlerinde şiirler söylemiştir.

Hassân b. Sâbit'in İslâm ve Hz. Peygamber şairi seçilmesindeki en büyük sebep belki de düşmanı dize getiren hicivlerindeki kabiliyet, Müslümanları cesaretlendiren ve gururlandıran medhiye ve fahriyelerindeki ustalıktır. Hassân b. Sâbit

¹⁴³ İbn Manzûr, c. 2, s. 1070; Râğıb el-İsfehânî, s. 314; Erkan, s. 1773; Mutçalı, s. 648; Kadir Güneş, *Mu'cem'ul-'Arabî*, Mektep Yay., İstanbul, 2011, s. 879; İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâhu Tâcu'l-Luğâ ve Sihâhu'l-'Arabîyye*, tahk. Abdulğafur Atar, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 1990, c. 2, s. 779.

¹⁴⁴ İbn Reşîk, c. 2, s. 798; er-Râfî'î, c. 3, s. 103.

¹⁴⁵ İbn Kuteybe, s. 43.

çeşitli zamanlarda ve yerlerde şairliği ve dili ile övünmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi müşriklerin hicivli saldırılarına önce Hz. Ali'nin cevap vermesi düşünülmüş, fakat Hz. Peygamber ona izin vermeyince bu işi Hassân üstlenmiş ve dilini överek bu konuda ne kadar azimli ve iddialı olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁶

Hassân b. Sâbit fahriyelerinde kendisi ve şairliği, kabilesi, İslâm ve peygamberi ile övünmüştür. Örneğin Hassân, Cahiliye döneminde Evs kabilesinin şairi Kays b. el-Hatim (ö. 620) ile girdiği bir atışmada şairliği, yardımseverliği ve cömertliği ile övünmüştür:

لِسَانِي وَ سَيْفِي صَارِمَانِ كِلَاهِمَا   وَ يَبْلُغُ مَا لَا يَبْلُغُ السِّيفُ مَذُودِي
وَ إِنْ أَكُّ ذَا مَالٍ قَلِيلٍ أَجْدُ بِهِ   وَ إِنْ يُهْتَصِرَ عَوْدِي عَلِي الْجَهْدِ يُحْمَدِ
فَلَا أَمَالٌ يُنْسِنُ حَيَائِي وَعَقْتِي   وَلَا وَقِعَاتُ الدَّهْرِ يَقْلُنَّ مِبْرَدِي
أَكْثَرُ أَهْلِي مِنْ غِيَالٍ سِوَاهُمْ   وَأَطْوِي عَلِي الْمَاءِ الْقَرَّاحِ الْمُبْرَدِ
وَ إِنِّي لَمُعْطٍ مَا وَجَدْتُ وَ قَائِلٌ   لِمُوقِدِ نَارِي لَيْلَةَ الرِّيحِ أَقْدِ
وَ إِنِّي لِقَوْلٍ لَدِي أَلْبَبٌ مَرْحَبًا   وَ أَهْلًا إِذَا مَا جَاءَ مِنْ غَيْرِ مَرَصِدِ
وَ إِنِّي لَيَدْعُونِي النَّدِي فَأَجِيبُهُ   وَ أَضْرِبُ بِيضَ الْعَارِضِ الْمَتَوَقِّدِ
فَقَدْ ذَاقْتُ اللَّأْوُسَ الْقِتَالَ وَ طَرَدْتُ   وَ أَنْتَ لَدِي الْكُنَاتِ كُلِّ مَطْرَدِ
فَنَاعَ لَدِي الْأَبْوَابِ حُورًا نَوَاعِمًا   وَ كَحَلِّ مَاقِيكَ الْجِسَانَ بِإِثْمِدِ¹⁴⁷

'Dilim ve kılıcım fazlasıyla keskindir her ikiside çok etkilidir, kılıcımın ulaşamadığı yere dilim yetişir.'

'Benim malım az olsa da kıymetini bilmem cömertçe harcarım, bu çabama karşı etkilensemde övgüyü hak ederim.'

'Dünya malı iffetimi unutturmaz, zamanın musibetleri sabrımı zayıflatmaz.'

'Ailemi ihtiyaç sahipleriyle çoğaltırım, berrak ve soğuk bir su içmeye hasret kalırım.'

¹⁴⁶ İbn Abdilber, c. 2, s. 348; ez-Zehebî, c. 2, s. 515; el-İsfehânî, c. 4, s. 137-138; el-Câhiz, c. 1, s. 73.

¹⁴⁷ el-Berkûkî, s. 183-188; İd, s. 122; Nas, s. 156.

'Yanımda mal mülk adına ne bulursam muhtaca infak ederim, rüzgârlı gecede ateşimi yakana "Yak" derim.'

'Kederli olana kucak açarak "Merhaba, hoş geldin" derim, beklenmedik olsa da.'

'Ben ki cömertliğin her davetine şeksiz şüphesiz katılırım, şimşegi çakan buluta hareket veririm.'

'Evs savaşı tadınca kovuldu sonunda, sen de (Kays b. el-Hatim) her kavgada saçak altına saklanırsın.'

'Her türlü güzel hurilerle eğlen kapı önlerinde, çek gözlerine sürme, onlarda cazibe artsın.'

Hassân Müslüman olduktan sonra kabilesi, ataları ve değerleri ile övünmeye devam etti. Müşrik şairlerin hicivlerinde kavimlere, kişilere ve değerlere saldırımları onları küçümsemeleri, Hassân b. Sâbit'in bunlara karşı övgülerle karşılık vermesi kaçınılmaz oluyordu. Kureyş şairi Zibâre'nin hicviyesine karşılık verirken kavminin değerlerinden, kahramanlıklarından ve asaletinden övgü ile bahsettiği şiirini örnek gösterebiliriz:

سَأَلْتُ فُرَيْشًا فَلَمْ يَكْذِبُوا	فَسَلُّ وَخَوْحًا وَ أَبَا عَامِرٍ
مَا أَصَلُّ حَسَنًا فِي قَوْمِهِ	وَلَيْسَ الْمُسَائِلُ كَالخَائِرِ
فَلَوْ يَصْنُدُونَ لِأَنْبُوكُمْ	بِأَنَّا ذُو الْحَسَبِ الْقَاهِرِ
وَأَنَا مَسَاعِيرُ عِنْدَ الْوَعْيِ	نَرُدُّ شَبَا الْأَبْلَخِ الْفَاجِرِ
وَرَثْتُ الْفِعَالَ وَبَدَلُ التَّلَادِ	وَالْمَجْدَ عَنِ كَابِرِ كَابِرِ
وَ حَمَلُ الدِّيَاتِ وَ فَكَّ الْعُنَاةِ	وَ الْعِزَّ فِي الْحَسَبِ الْفَاجِرِ
بُكْلٍ مَتِينٍ أَصَمِّ الْكُعُوبِ	وَ أَبْيَضَ ذِي رَوْنَقٍ بَاتِرِ
وَ بَيْضَاءَ كَالنَّهْرِ فَضْفَاضَةً	تَنْتَنِي بِطُولِ عَلِي النَّاشِرِ
بِهَأْ نَحْتَلِي مُهَجَ الدَّارِعِينَ	إِذَا نَوَرَ الصُّبْحُ لِلنَّاضِرِ ¹⁴⁸

¹⁴⁸ Hassân b. Sâbit, s. 111; el-Berkûkî, s. 251-253; İd, s. 182-183.

'Kureyş'e sordun yalanlamadılar, Vahvah'a ve Ebû Amr'a da sor.'
'Hassân'ın kavmindeki aslı nedir? Bunu soran ile haber veren aynı değil.'
'Eğer doğru söyleseydi haberdar ederdi sizi, yenilmez bir soya sahip olduğumuzu.'
'Savaşta çarpışmayı ateşlendiririz biz, üzerimize gelen atların nallarını geri çeviririz.'
'Güzel fiilleri, mirası dağıtmayı, şan ve şerefi büyük atalardan aldık.'
'Diyetleri üstlenmeyi, köleleri azad etmeyi ve izzeti mükemmel soyumda buldum.'
'Sağlam, kabzası sert olan her mızrak ile ve kamaştıran kılıçla.'
'Ve parlaklığı nehir gibi zırhlarla, kuşananın üzerinde boylu boyunca olmuş.'
'Onlarla zırh giyenlerin ruhlarını alırız, bakan için sabah aydınlığı aydınlandığında.'

Hassân şiirinde Cahiliye fâhr değer yargıları için önemli yere sahip olan evinin eşyalarıyla, elbiselerle ve süs eşyalarıyla övünerek kendi ailesini üstün göstermeye çalışmıştır:

وَإِنْ جِئْتَهُمْ أَلْفَيْتَ حَوْلَ بُيُوتِهِمْ   مِنْ الْمَسْئِكِ وَالْجَادِي فَتَيْنًا مُبَدَّدًا
وَ تَرَى فَوْقَ أَنْعَاءِ الزَّرَابِيْسَاقِطًا   نِعَالًا وَقَسُوبًا وَرَبِطًا مُعْضَدًا
وَذَا نُطْفٍ يَسْعَى مُلْصِقَ خَدِّهِ   بَدِيْبَاجَةٍ تَكْفَأُهَا قَد تَقَدَّدًا¹⁴⁹

'Onlara geldiğinde onları evlerinin etrafında bulursun, misk kokusunu, etrafa dağılmış safran parçacıklarını.'
'Minderlerin üzerinde saçılmış olarak görürsün, terlikleri, ayakkabılar, katlı kadın elbiselerini.'
'İpek bir kumaşla kuşanmış küpeli bir hizmetçi koşuşturur, elbisenin kenarları yırtmaçlı.'

Cahiliye fâhr kültüründe kavmi, kabilesi ve ailesi ile övünme geleneğini Hassân da devam ettirerek kabilesinin dayandığı Kahtân soyunun Sebeliler ile olan bağlantısını övünerek şiirselleştirmiştir:

¹⁴⁹ Hassân b. Sâbit, s. 81; İd, s. 136.

فَإِنْ تَكُ عَنَّا مَعَشَرَ الْأَسَدِ سَائِلًا   فَنَحْنُ بَنُو الْعَوْتِ بْنِ زَيْدِ بْنِ مَالِكِ
لَزَيْدِ بْنِ كَهْلَانَ الَّذِي نَالَ عِزَّهُ   قَدِيمًا   دَرَارِيَّ النَّجُومِ الشَّوَابِكِ
إِذَا الْقَوْمُ عَدُوا مَجْدَهُمْ وَفَعَالَهُمْ   وَأَيَّامَهُمْ   عِنْدَ التَّقَاءِ الْمَنَاسِكِ
وَجَدْتِ لَنَا فَضْلًا يُقَرُّ لَنَا بِهِ   إِذَا مَا فَخَرْنَا كُلُّ بَاقٍ وَ هَالِكٍ¹⁵⁰

‘Ey Esed halkı! Eğer ”Biz kimiz?” diye sorarsınız, bizler. el-Ğavs b. Zeyd b. Malik’in evlatlarındanız.’

‘Onların soyu da Zeyd b. Kehlan’a kadar uzanır, geçmiş yıldızların parlaklığında şan sahibi.’

‘Kavimler onların övgü dolu hal ve hareketlerin saydığında, ve hacda karşılaştıkları günleri hatırlarken.’

‘Bizim faziletlerimizi tekrarladıklarını görürsün, her ölen ile kalanın övündüğü şey.’

2.5.Vasf

Bu sözcük Vafun (وَصَفٌ) kökünden olup niteleme, tanımlama, özellik, hususiyet, ayırt edici özellik, bir şahsın veya nesnenin halini anlatarak tarif etme anlamlarına gelir. Bir kişinin, bir ailenin veya herhangi birşeyin nicelik ve niteliğini belirterek onu tanıtmaya, betimlemeye ve olduğu gibi göstermeye çalışmaktır.¹⁵¹ Duyulara hitap eden güzelliklerin benzetmelerle ve betimlemelerle anlatılmasına vasf demek doğru olur. Hassân bu tarz şiirlerini genellikle kasidelerin başında kısaca verir ve hemen ana mevzuya geçerdi. Kasidelerin ortasında da vasıflara yer verdiği olmuştur. Örneğin Hassân’ın Ebû Sufyan b. el-Hâris b. Abdulmuttalib’e cevap niteliğindeki kasidesinde atları vafettiğini görmekteyiz:

عَدِمْنَا حَيْلَنَا إِنْ لَمْ تَرَوْهَا   تُثِيرُ النَّقْعَ مَوْعِدَهَا كِدَاءُ
يُبَارِينَ الْأَعِنَّةَ مُصْعِدَاتِ   عَلِي أَكْتَأَفِيهَا الْأَسْلُ الظَّمَاءُ
تَظَلُّ جِيَادَنَا مُتَمَطِّرَاتِ   تَلْطُمُهُنَّ بِالْخُمُرِ النَّسَاءُ¹⁵²

¹⁵⁰ Hassân b. Sâbit, s. 171-172; el-Berkûkî, s. 351-352; İd, s. 277-278.

¹⁵¹ İbn Manzûr, c. 3, s. 935; Râğib el-İsfehânî, s. 868; Güneş, s. 1298; Erkan, s. 2445; Mutçalı, s. 985.

¹⁵² İbn Hişam, c. 4, s. 422; İd, s. 13; el-İsfehânî, c. 4, s. 164; el-Berkûkî, s. 4.

'Göremediğiniz atlarımız yok artık, Keda'da tozu dumana katarak toplandıklarını biliriz.'

'Yokuş yukarı tırmanırken bile dizginleri ile yarışılar, sırtlarında kana susamış mızrakları taşırlar.'

'Soylu atlarımız yağmur gibi yağarlar yola, kadınlar cilbablarıyla âdeta yanaklarını tokatlar.'

Aşağıdaki beyitler kendisinin Hz. Muhammed'i vafsettiği ve Aişe'nin takdirine mazhar olmuş şiidir:

مَتِي يَبْدُ فِي الدَّاجِي الْبُهيم جَبِينُهُ   يُلْحُ مَثَلُ مَصْبَاحِ النُّجِيِّ الْمُتَوَقِّدِ
مَنْ كَانَ أَوْ مَنْ يَكُونُ كَأَحْمَدَ   نِظَامٌ لِحَقِّ أَوْ نِكَالٌ لِمُلْجِدِ¹⁵³

'Ne zaman karanlıkta ortaya çıksa alını, ayın ondördü gibi ışıldar, parlatır her tarafı'.
'Ahmed gibi kim olabilmiş veya olacaksa, inkârcının kâbusu, Hak için bir düzen.'

Şair, ilk mısralarını verdiğimiz şiiinde Bedir savaşına katılan askerleri, atları, develeri, zırhları ve kılıçları sade bir dille vafsederek anlatmaktadır:

أَقَمْنَا عَلِي الرِّسِّ النَّزِيعِ أَلْيَالِيَا   بِأَرْعَنَ جَرَّارِ عَرِيضِ الْمُبَارَكِ
بِكَلِّ كُمَيْتِ جَوْرُهُ نِصْفُ خَلْفِهِ   وَقُبِّ طِوَالِ مُشْرِفَاتِ الْحَوَارِكِ
تَرِي الْعَرَفَجِ الْعَامِي تَدْرِي أُصُولُهُ   مَنَاسِمُ أَخْفَافِ الْمَطِيِّ الرَّوَاتِكِ
إِذَا ارْتَحَلُوا مِنْ مَنْزِلِ خِلْتِ إِنَّهُ   مَدَّ مَنْ أَهْلِ الْمَوْسِمِ الْمُتَعَارِكِ
نُسِيرُ فَلَا تَنْجُو الْيَعَافِيرُ وَسَطْنَا   وَلَوْ وَأَلْتِ مِنَّا بِشَدِّ مَوَاشِكِ
ذَرُّوا فَلَجَاتِ الشَّمَامِ فَحَالَ دُونَهَا   ضِرَابٌ كَأَفْوَاهِ الْمَخَاضِ الْأَوَارِكِ¹⁵⁴

'Mübarek ve büyük bir heyecanla tozkoparan askerlerle gecelerce sığ olan kuyunun başında bekledik.'

'O atlarla ki göğüsleri vücutlarının yarıydı belleri ve yeleleri yüksek ve uzun ve iğdiş edilmemişlerdi.'

'Ve develerle ki kısa adımları ve toynaklarıyla yerdeki çimenlerin köklerini kazıyan.'

¹⁵³ İbrâhim Cum'a, s. 98; İbnü'l-Esîr, c. 2, s. 5; İd, s. 104.

¹⁵⁴ Hassân b. Sâbit, s. 171; el-Berkûkî, s. 349-350; Ali, s. 71-72.

'Onlar yerlerinden giderken bir zamanların dolu küpleri gibi süratliydi.'

'Hızımızdan dolayı geyikler bile bizden kurtulamazlardı. Ne kadar koşarlarsa koşsunlar.'

'Şam zırhlarını bırakarak o zırhlarla aramızda perde olan kılıçları sallayanların arasına nehre dalar gibiydiler.'

Cahiliye döneminde söylemiş olduğu kasidesinde çöl hayvanı olan deveyi aşağıdaki beyitlerde vafsetmiştir:

و العيسُ قد رُفِضَتْ أَرْمَتْهَا   مما يرونَ بها منَ الفترِ
وعَلَتْ مساوؤها محاسنها   مما أضرَّ بها من الضميرِ
كنا إذا ركَدَ النهارُ لنا   نغْتالُهُ بنجائبِ صُعرِ
عُوجِ نواجٍ يعنلِين بنا   يُغفِين دون النَّصِ والزرِّجِ
مُسْتَقْبَلَاتٍ كلِّ هاجرةٍ   يَنْفَحْنَ في حَلَقٍ من الصُّفرِ
ومناخها في كلِّ منزلةٍ   كَمَيْبِتِ جونيِّ القَطَا الكُنْزِ¹⁵⁵

'Sarımsı develerin yuları gevşetilmiş olmalı ki, sahipleri onların bitkinliklerini görmüştür.'

'Güzellikleri kapatmış onların çirkin ve bakımsız durumlarını, zayıf kalmalarının zararı dokundu onlara.'

'Gün bizim için uzayıp durduğunda, biz yorgun asil develerle yol alırdık.'

'Hızlı koşan develer bizimle dağ tepe demeden aşarken, durmadan arzuyla mahmuzsuz yol alır.'

'Her sıcağın dorukta iken öğlenin başlar önde yol alırlar, sarımsı kum halkalara vurarak toynakları.'

'Develerin ihtırlıldığı her konaklama yerinde, geceleyin kaya kuşunun rengi koyulaşır.'

¹⁵⁵ Hassân b. Sâbit, s. 96; İd, s. 158.

2.6.Tarihi Şiir

Hassân b. Sâbit, tarihi olayları anlatan ve kahramanlığı konu edinen çok sayıda şiir söylemiştir. Hassân b. Sâbit'in şiiri, sanatsal değerinin yanında savaşları ve olayları şiirsel bir dille anlatmasından ötürü büyük bir tarihi değere de sahiptir. Bu nedenle onun Dîvânı, ilgili dönemin tarihi kaynaklarından biri olduğunu söyleyebiliriz. Hassân şiirlerinde Ğassâniler'in geçmişinden, yaptıkları savaşlardan ve sahip olduğu maddi ve manevî zenginliklerden bahsetmektedir. İslâm'ın ilk dönem hadiselerinden bahseden, bizi peygamberin savaşları, mücadeleleri ve Mekke'nin fethi hakkında bilgilendiren, tarihe not düşen, kavminin kahramanlıklarını sayıp döken, propaganda yapıp düşmanlarla mücadele eden bir resmi devlet şairi görünümünde olduğunu söyleyebiliriz.¹⁵⁶

Hassân b. Sâbit, neredeyse Müslümanların yaptığı bütün savaşlar hakkında bazen uzun bazen de kısa beyitler söylemiştir. Bedir, Uhud, Hendek, Mekke'nin Fethi, Mûte gibi birçok savaşın hiçbirine katılmadığı halde bu savaşlara katılan Sahâbelerden olayların cereyan edilmiş biçimlerini dinledikleri ile savaş heyecanını, anını ve kahramanlıkları sanki savaşa katılmış gibi tasvir etmektedir.

Mekke ve Medine arasındaki mücadelenin en büyük olayı Bedir savaşıdır. Bu savaşa katılan birçok Kureyşli hayatını kaybetmiştir. Savaş'ın sonunda Rasûlullah Kureyşli ölümlerin gömülmesi için kuyuların içine atılmasını istemiştir. Ve bu ölümlere hitaben, onların kendisine kötü davrandığını, kendisini yalanladığını ve yurdundan çıkardıklarını ve sonunda herkesin hak ettiğini bulduğunu sesli bir şekilde ifade etmiştir. Bedir savaşının bu şekilde başarıya ulaştığını duyan Hassân b. Sâbit'i bir zafer coşkusu almış ve irticali şekilde şu beyitleri söylemiştir:

عَرَفْتُ دِيَارَ زَيْنَبَ بِالْكَنْبِ كَخَطِّ الْوَحْيِ فِي الْوَرَقِ الْقَشِيبِ

تَعَاوَرَهَا الرِّيحُ وَكُلُّ جَوْنٍ مِنْ الْوَسْمِيِّ مَنَّهُمْ سَكُوبِ

فَأَمْسَى رَسْمَهَا خَلْفًا وَأَمْسَتْ بِيَابًا بَعْدَ سَاكِنِهَا الْحَبِيبِ

فَدَعَّ عَنْكَ التَّنَكُّرَ كُلَّ يَوْمٍ وَرُدَّ حَرَارَةَ الصَّدْرِ الْكَنْبِ

¹⁵⁶ Özdemir, s. 211.

وَخَبِرَ بِالَّذِي لَأَعْيَبَ فِيهِ   بِصِدْقٍ غَيْرِ إِخْبَارِ الْكُذُوبِ
 بِمَا صَنَعَ الْمَلِيكَ غَدَاةَ بَدْرِ   لَنَا فِي الْمُشْرِكِينَ مِنَ النَّصِيبِ
 غَدَاةَ كَأَنَّ جَمْعَهُمْ جِرَاءُ   بَدَتْ أُرْكَائُهُ جِنْحَ الْعُرُوبِ
 فَوَافِينَا هُمْ مِمَّا يَجْمَعُ   كَأَسَدِ الْغَابِ مُرْدَانٍ وَشَيْبِ
 أَمَامَ مُحَمَّدٍ قَدْ آزَرُوهُ   عَلِي الْأَعْدَاءِ فِي لَفْحِ الْخُرُوبِ
 بِأَيْدِيهِمْ صِوَارِمُ مُرْهَفَاتُ   وَكَلَّ مُجَرَّبٍ خَاطِي الْكُعُوبِ
 بَنُو الْأَوْسِ الْعَطَارِفُ وَازَرَتْهَا   بَنُو النَّجَّارِ فِي الدِّينِ الصَّلِيبِ
 فَغَادَرْنَا أَبَا جَهْلٍ صَرِيعًا   وَغَثْبَةً قَدْ تَرَكَنَا بِالْجُبُوبِ
 وَشَيْبَةَ قَدْ تَرَكَنَا فِي رَجَالِ   ذَوِي حَسَبٍ إِذَا نُسِبُوا نَسِيبِ
 يَنَادِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ لَمَّا   فَفَنَاهُمْ كِبَاكِبَ فِي الْقَلِيبِ
 أَلَمْ تَجِدُوا حَدِيثِي كَانَ حَقًّا   وَأَمْرُ اللَّهِ يَأْخُذُ بِالْقُلُوبِ
 فَمَا نَطَقُوا وَلَوْ نَطَقُوا لَقَالُوا   صَدَقْتَ وَكُنْتَ ذَا رَأْيٍ مَصِيبِ¹⁵⁷

‘Zeyneb’in kum tepedeki izini, yeni kirlenmiş sayfadaki yazı gibi gördüm.’

‘Rüzgârlar ve her zaman yağmur yüklü kara bulutlar değiştirdi.’

‘O izler çürüdü sevgili, sahibinden sonra harap hale geldi.’

‘Her gün anmayı bırak artık ve dertli sinenin hararetini gider.’

‘Yalancının haber verışı gibi değil, doğru şekilde kendisinde ayıp bulunmayan şeyi haber ver.’

‘Melik’in, Bedir sabahı müşrikler arasında bizim için yaptığını.’

‘Sabah sanki Hira dağı onları toplamış, güneş battığında dağın etekleri göründü.’

‘Onlarla karşılaştık topluca, genç-yaşlı orman aslanı gibi.’

‘Savaşın kızgınlığında düşmanlara karşı, Muhammed’i korudular.’

‘Ellerinde keskin kılıçlar ve kabzası sağlam her bir mızrak.’

¹⁵⁷ Hassân b. Sâbit, s. 12-13; İbrâhim Cum’a, s. 79; el-Berkûkî, s. 70-73; İnânî, s. 42-44.

'Güçlü Evsoğulları ve onlara destek veren Hristiyan Neccâroğulları.'
'Mağlup olan Ebû Cehil'i geçtik, Utbe'yi ise kuru yerlerde terk ettik.'
'Şeybe'yi de, ki onlar şeref sahibi soylu soplular.'
'Biz onları üst üste kuyulara atarken Rasûlullah onlara sesleniyor.'
'Benim sözümün doğruluğunu görmedin mi? Allah'ın işi kalpleri almaktır.'
'Konuşamadılar ama konuşsalar da şöyle derlerdi, doğru söyledin görüşün isabetli idi.'

Yukarıdaki beyitlerde Zeynep'in yıkılmış yurduyla ilgili münacaatlar ile başladığını görmekteyiz. Şiire başlamadan konu ile ilgisi olmayan beyitler ile başlaması o dönemin kendine has bir durumudur. Yazar bu girişten sonra yalanın bulaşmadığı, aybın olmadığı olayları hatırlamamak için kendini engellediğini vurgulamaktadır. Ve bu haberleri verirken doğru olarak haber verilmesinin gerekli olduğunu söylemektedir. Bedir savaşında müşriklere karşı Müslümanlara nasıl yardım ettiğini ve neler yaptığını ifade etmektedir. Savaşın en kızgın anında Evsoğulları'nın ve Hristiyan olan Neccâroğullar'ın ellerinde kılıçlar mızraklarla Hz. Muhammed'i düşmana karşı nasıl koruduklarını ifade etmektedir. Savaşın sonucunda Ebû Cehil, Utbe ve Şeybe gibi Kureyş'in şeref ve itibar sahibi olan önderlerini öldürdüklerini anlatmaktadır. Kureyş'ten ölenlerin gömülmesi esnasında Hz. Muhammed'in onlara seslenerek haklılığını bir daha tekrarladığını vurgulamaktadır. Son dizelerde de ölmüş müşrikleri konuşurarak Hz. Muhammed'in haklı olduğunu tasdik ettiklerini anlatmıştır. Bütün bu verilerin tarihe ışık tuttuğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Hassân, iki beyitini verdiğimiz şiirinde Bedir Ashâbı'nın imanının sağlam oluşuyla ve Hz. Peygambere olan sonsuz güvenlerini ve desteklerini şöyle ifade etmiştir:

مُسْتَعَصِمِينَ بِحَبْلِ غَيْرِ مُنْجِمٍ   مُسْتَحْكِمِينَ مِنْ جِبَالِ اللَّهِ مَمْدُودِ
فِيْنَا الرَّسُولِ وَفِيْنَا الْحَقِّ نُنْبَعُهُ   حَتَّى الْمَمَاتِ وَنَصْرٌ غَيْرُ مَخْدُودِ¹⁵⁸

¹⁵⁸ el-Berkûkî, s. 136.

‘Allah’ın iplerinden kopmak bilmeyen sağlam ve uzun bir ipe sarılarak.’

‘Aramızda Allah Resulü vardır, aramızda hak vardır ve biz ölene kadar ona tabi oluruz. Zaferin de sınırı yoktur.’

Hassân b. Sâbit, Bedir savaşında müşriklerden savaşan kabilelerin ve şahısların isimlerini vererek hem tarihi bilgi aktarmış hem de içine düştükleri kötü durumu aşağıdaki şiirinde şöyle tasvir etmiştir:

خَابَتْ بَنُو أَسَدٍ وَ أَبٌ عَزِيزُهُم   يَوْمَ الْقَلِيبِ بِسَوْتَةٍ وَ فُضُوحِ
مِنْهُمْ أَبُو الْعَاسِي تَجَدَّلَ مُفْعَصًا   عَنْ ظَهْرِ صَاقِقَةِ النَّجَاءِ سُبُوحِ
وَالْمَرْءَ رَمَعَةً قَدْ تَرَكَ وَ نَحْرُهُ   يَدْمِي بِعَانِدٍ مُعْبِطٍ مَسْفُوحِ
وَ نَجَا ابْنُ قَيْسٍ فِي بَقِيَّةِ قَوْمِهِ   قَدَعَرَ مَا رُنُ أَنْفِهِ بِقُبُوحِ¹⁵⁹

‘Esed oğulları bedir günü hedeflerine ulaşamadılar ve onların en azizleri rezil ve rüsva hale geldiler.’

‘Âdeta yüzen süratli atın sırtından Ebûl As bir darbe ile yere yığıldı.’

‘Onlar boğaz damarlarından fışkıran taze kanla rezil olarak bırakıldılar.’

‘Kavminden sadece İbnu’l Kays burnundan bir kesik yarasıyla kurtuldu.’

Hassân b. Sâbit, Bedir savaşında müşriklerin hezimete nasıl uğradıklarını ve buna mukabil Müslümanların da muhteşem galibiyetini, savaş esnasında Ebû Cehl, Utbe ve Şeybe gibi müşriklerin ileri gelenlerinin nasıl öldüğünü tasvir ederken aynı zamanda tarihi bilgi vermektedir:

أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَتَى أَهْلَ مَكَّةَ   إِبَارَتْنَا الْكُفَّارَ فِي سَاعَةِ الْعَسْرِ
قَتَلْنَا سِرَاةَ الْقَوْمِ , عِنْدَ رِحَالِهِمْ   فَلَمْ يَرْجِعُوا إِلَّا بِقَاصِمَةِ الظُّهْرِ
قَتَلْنَا أَبَا جَهْلٍ وَعَنْبَةَ قَبْلَهُ   وَشَيْبَةَ يَكْبُو لِإِلْيَدَيْنِ وَلِلنَّحْرِ
وَ كَمْ قَدْ قَتَلْنَا مِنْ كَرِيمٍ مُرَرًا   لَهُ حَسْبٌ فِي قَوْمِهِ نَابِهِ الذِّكْرِ

¹⁵⁹ Ali, s. 24; el-Berkûkî, s. 77; İnânî, s. 70.

تَرَكَنَاهُمْ لِلْخَامِعَاتِ تَنُوبُهُمْ وَيَصْلُونَ نَارًا بَعْدَ حَامِيَةِ الْقَعْرِ

بِكُفْرِ هِمِّ بِاللَّهِ وَالذِّينِ قَاعِمْ وَمَا طَلَّبُو فِينَا بِطَائِلَةِ الْوَثْرِ

لَعْمُرُكَ مَا خَامَتْ فَوَارِسُ مَالِكِ وَأَشْيَاعُهُمْ يَوْمَ التَّقِينَا عَلِي بَدْر¹⁶⁰

‘O zor günde kâfirleri helak ettiğimizin haberi, Mekkelilere ulaştı mı? Keşke bilebilseydim.’

‘Yola çıktıklarında kavimlerinin büyüklerini öldürdük, başlarına gelen bir felaket ile döndüler.’

‘Ebû Cehl’i ondan önce de Utbe’yi öldürdük, Şeybe’de elleri üzerine düşüp ölüyordu.’

‘Nice soylu kimselerini öldürdük, kendi kavminde saygın ve büyük diye anılan.’

‘Onları kendilerini bekleyen sonlarına bıraktık, sonra da kızgın bir ateşe atılacaklar.’

‘Bu, Allah’ı inkârlarından dolayı oldu, bunu bizden istediler, din ise ayaktadır.’

‘And olsun ki Galip oğullarının süvarileri, Bedir’de karşılaştığımız gün asla korkmayıp dönmediler.’

Mekkeli Müşriklerin hicretin üçüncü yılında gerçekleşen Uhud savaşındaki başarılarından dolayı Mahzûmi gibi müşrik şairler çok sevinmiş ve bununla ilgili şiirler söylemiştir. Hassân b. Sâbit, Mahzûmi’nin karşısında susmamış ve Mahzûmi’ye beş beyit ile cevap vererek Müslümanların Bedir savaşında gösterdiği başarıdan övgü ile bahsetmiştir. Müşriklerin kuyulara nasıl atıldığını ve Kenâne denilen kabileyi kandırıp Peygambere karşı savaşmalarını da eleştirmektedir. Son beyitte Mekkeli Esirleri özgürlüğüne kavuşturmakla övünmüştür:

سَفَّيْتُمْ كِنَانَةَ جَهْلًا مِنْ سَفَاهَتِكُمْ إِلَى الرَّسُولِ فَجُنْدُ اللَّهِ مُحْزَبِيهَا

أُورِدْتُمُوهَا جِيَاظَ الْمَوْتِ ضَاحِيَةً فَالْتَأَرُ مَوْعِدُهَا وَالْقَتْلُ لَاقِيهَا

جَمَعْتُمُوهَا أَحَابِيْشًا بِلَا نَسَبٍ أَيْمَةُ الْكُفْرِ غَرَّتْكُمْ طَوَاغِيهَا

هَلَا أَعْتَبَرْتُمْ بِخَيْلِ اللَّهِ إِذْ لَقِيْتُمْ أَهْلَ الْقَلِيْبِ وَمَنْ أَرْدَيْتُمْ فِيهَا

كَمْ مِنْ أَسِيرٍ فَكُنَّاهُ بِلَا تَمَنٍّ وَجَزَّ نَاصِيَةَ كُنَّا مَوَالِيهَا¹⁶¹

¹⁶⁰ İbn Hişam, c. 3, s. 21-22; İd, s. 175-176; el-Berkûkî, s. 187; İnânî, s. 155.

'Cahilliğinizden siz Kenâne'yi farkında olmadan Rasûlullah'la savaştırdınız. Allahın askerleri onları perişan edecektir.'

'Açıkça onları ölümün havzasına götürdünüz. Ateş onların vaad edilen yeridir ölüm onları yakalayacaktır.'

'Küfrün önderleri siz soysuz olanları ve azgınları topladı. Kazanırsınız diye sizi kandırdılar.'

'Kuyu ehlinin kavuşanları, Allahın askerlerinden ve kuyuya atılanlardan hiç mi ibret almadılar.'

'Nice esirleri fidyesiz serbest bıraktık. O esirlere sahip olduğumuz halde onları serbest bıraktık.'

Aynı şekilde Ebû Süfyan b. Harb (ö.31/651) da Uhud savaşında birçok Ensâr ile Muhâcir'in şehit düşmesi neticesinde mutluluğunu şiirinde Hâşim kabilesinden faziletli insan olan Mus'ab'ı, Hz. Hamza'yı ve diğer Müslümanları öldürdüğünü şiirinde ifade edince Hassân b. Sâbit de cevap vermede altta kalmamış ve Bedir savaşını hatırlatarak Hz. Hamza'nın ve Müslümanların cesaretlerinden ve yaptığı kahramanlıklardan bahsederek müşrikleri ve ileri gelenlerini nasıl öldürdüklerini şiirinde anlatmıştır. Hassân b. Sâbit bu şiirine Ebû Süfyan' a bir yalanlama beyiti ile giriş yapmış ve sonraki beyitlerde Bedir savaşında hangi müşriklerin öldüğünü tek tek isimleri ile saymış ve Hz. Ali'nin Asi'yi nasıl öldürdüğünü şiirinde anlatırken aynı zamanda tarihi bilgiler vermiştir:

ذَكَرْتُ الْقُرُومَ الصَّيْدَ مِنْ آلِ هَاشِمٍ	وَلَسْتُ نَزُورِ قُلْتَهُ بِمُصِيبِ
أَتَعْجَبُ أَنْ أَفْسَدَتْ حَمْرَةَ مِنْهُمْ	نَجِيبًا وَقَدْ سَمَّيْتَهُ بِنَجِيبِ
أَلَمْ يَفْتُلُوا عَمْرًا وَعُتْبَةَ وَابْنَهُ	وَشَيْبَةَ وَالْحَجَّاجَ وَابْنَ حَبِيبِ
غَدَاةَ دَعَا الْعَاصِي عَلِيًّا فَرَاعَهُ	بِضَرْبَةِ عَضْبٍ بَلُّهُ بِخَضِيبِ ¹⁶²

'Büyük olan Hâşim kabilesinden avcı olan büyüklerden bahsettim o söylediğin yalan idi doğru değildi.'

¹⁶¹ Nas, s. 183; el-Berkûkî, s. 424; İnânî, s. 351.

¹⁶² Nas, s. 182; el-Berkûkî, s. 66; İnânî, s. 62.

'Ben Hamza ay faziletli ve necip diye kastederken hayrete mi düştün tabi ki o faziletlidir.'

'Onlar Amr'ı, Şeybe'yi, Utbe'yi ve oğlunu ve Habib'in oğlunu öldürmediler mi?'

'Asi, Ali'yi çağırdığı sabah Ali onu bir kılıç darbesi ile kana buladı.'

Müşrik şairlerden Zibâre Uhud savaşı ile ilgili şiir söyleyince Hassân b. Sâbit de Bedir zaferinin oluş biçimini canlandıran bir şiir ile cevap vermiştir:

ذَهَبْتُ بِابْنِ الزَّبْعَرِيِّ وَفَعَةً   كَانَ مِنَّا الْفَضْلُ فِيهَا لَوْ عَدَلُ
وَلَقَدْ نَلْتُمُ وَ نَلْنَا مِنْكُمْ   وَكَذَلِكَ الْحَرْبُ أَخِيَانًا دُونَ
إِذْ شَدَدْنَا شِدَّةً صَادِقَةً   فَأَجَانَاكُمْ إِلَى سَفْحِ الْجَبَلِ
إِذْ تَوْلُونَ عَلَيَّ أَعْقَابِكُمْ   هَرَبًا فِي الشَّعْبِ أَشْبَاهَ الرَّسْلِ
نَضَعُ الْخَطِيئَةَ فِي أَكْتَافِكُمْ   حَيْثُ نَهْوِي عِلَّاءَ بَعْدَ نَهْلِ
فَسَدَخْنَا فِي مَقَامٍ وَاحِدٍ   مِنْكُمْ سَبْعِينَ غَيْرَ الْمُتَنَحِّلِ
وَأَسْرْنَا مِنْكُمْ أَعْدَادَهُمْ   فَأَنْصَرَفْتُمْ مِثْلَ إِفْلَاتِ الْحَجَلِ¹⁶³

'Olay İbni Zibâreyi götürdü (onu yüceltti), o olayda üstünlük bizim idi eğer adaletle bakılırsa.'

'Vallahi bazen biz üstün geldik bazen siz üstün geldiniz çünkü savaşların âdeti böyledir.'

'Biz gerçek bir hamle yaptık, biz sizi dağın eteğine sığdırdık.'

'Siz geri kaçıyordunuz, Sürüler gibi vadiden kaçıp gidiyordunuz.'

'Omuzlarınıza biz mızraklarımızı indiriyorduk birinciden sonra ikinciye geçiyorduk.'

'Bir yerde yıktık, sizden yetmiş belirsiz kişiyi.'

'Ve bir o kadar da esir aldık, siz kekliğin koştığı gibi kaçıp gittiniz.'

Hassân b. Sâbit kasidesinin ana konusuna geçmeden önce bir atlat ile giriş yaptıktan sonra Uhud savaşının Müslümanlar ile Müşrikler arasında çok çetin geçtiğini yalın ifadelerle anlatırken Evs kabilesinin cesaretinden ve şehit düşen Hz.

¹⁶³ el-Berkûkî, s. 358-359; Nas, s. 185.

Hamza gibi sahâbelerin sonsuz cennetle ödüllendirileceğini, ölen müşriklerinde cehennemle cezalandıracağını şöyle şiire dökmüştür:

أَشَاقَكَ مِنْ أُمِّ الْوَلِيدِ رُبُوعٌ   بَلَاقِعُ مَا مِنْ أَهْلِهِنَّ جَمِيعٌ
 عَفَاهُنَّ صَيْفِي الرِّبِيعِ وَوَاكِفٌ   مِنْ الدَّلْوِ رَجَافُ السَّحَابِ هَمُوعٌ
 فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا مَوْقِدُ النَّارِ حَوْلَهُ   رَوَاكِدُ أَمْثَالِ الْحَمَامِ وَفُوعٌ
 فَدَعَّ ذِكْرَ دَارٍ بَدَّدْتُ بَيْنَ أَهْلِهَا   نَوِي فَرَقْتُ بَيْنَ الْجَمِيعِ قَطُوعٌ
 وَقُلْ إِنْ يَكُنْ يَوْمٌ بِأَحَدٍ يَعُدُّهُ   سَفِيَةً فَإِنَّ الْحَقَّ سَوْفَ يَشِيعُ
 وَقَدْ ضَارَبْتُ فِيهِ بَنُو الْأَوْسِ كُلَّهُمْ   وَكَانَ لَهُمْ ذِكْرٌ هُنَاكَ رَفِيعٌ
 وَحَامِي بَنُو النَّجَارِ فِيهِ وَضَارِبُوا   وَمَا كَانَ مِنْهُمْ فِي اللَّقَاءِ جَزُوعٌ
 أَمَامَ رَسُولِ اللَّهِ لَا يَخْدُلُونَهُ   لَهُمْ نَاصِرٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَشَفِيعٌ
 وَقُوا إِذْ كَفَرْتُمْ يَا سَخِينِ بَرِيكُم   وَلَا يَسْتَوِي عَبْدٌ عَصَا وَمُطِيعٌ
 بِأَيْمَانِهِمْ بِيضٌ إِذَا حَمِي الْوَعِي   فَلَابِدًا أَنْ يَرِدِي بِهِنَّ صَرِيعٌ
 كَمَا غَادَرْتُ فِي النَّفْعِ عَثْمَانَ ثَاوِيًا   وَسَعْدًا صَارِيعًا وَالْوَشِيحُ شُرُوعٌ
 وَقَدْ غَادَرْتُ تَحْتَ الْعَجَاجَةِ مُسْنَدًا   أُبَيًّا وَقَدْ بَلَ الْقَمِيصِ نَجِيعٌ
 بِكَفِّ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى تَلْفَقْتُ   عَلِي الْقَوْمِ مِمَّا قَدْ يُبْزَنَ نُفُوعٌ
 أَوْلَاكَ قَوْمِي سَادَةٌ مِنْ فُرُوعِهِمْ   وَمِنْ كَلِّ قَوْمٍ سَادَةٌ وَفُرُوعٌ
 بِهِنَّ يُعَزُّ اللَّهُ حِينَ يُعَزُّنَا   وَإِنْ كَانَ أَمْرٌ يَا سَخِينِ فَطِيعٌ
 فَإِنْ تَذَكَّرُوا قَتَلِي وَحَمْرَةٌ فِيهِمْ   قَتِيلٌ نَوِي سِهٍ وَهُوَ مُطِيعٌ
 فَإِنَّ جَنَّاتِ الْخُلْدِ مَنزَلُهُ بِهَا   وَأَمْرُ الَّذِي يَقْضِي الْأُمُورَ سَرِيعٌ
 وَتَقْلَاكُمُ فِي النَّارِ أَفْضَلُ رِزْقِهِمْ   حَمِيمٌ مَعَا فِي جَوْفِهَا وَضَرِيعٌ¹⁶⁴

¹⁶⁴ el-Berkûkî, s. 267-259; İd, s. 237-239; İnânî, s. 210-212.

'Ummu Velid'in yerleri seni heyecanlandırdı, kabilesi ayrı olan.'
'Yaz rüzgârları ve yağmurlar onları yok etti, gök gürültüleriyle yağarken.'
'Sadece ateş ocakları ve etrafında da ayakları, konmuş güvercinler gibi.'
'Bırak o yurdu ki, o yurt ehlinin arasını ayırdı, vefasızlığın aralarını açtığı gibi.'
'De ki: sefih olan ancak Uhud'ta bir günü kendisine sayar, kesinlikle gerçek yayılacak.'
'Evs oğullarının hepsi o gün savaştı, onların orda yüce bir şanı zikredildi.'
'Evs oğulları o gün çarpıştılar ve savaştılar, savaş esnasında onlardan korkan yoktu.'
'Allah'ın Rasûlü'nün önünde bırakmadan, Rablerinden onlar için yardımcı ve şefaatçi vardı.'
'Ey Sehine siz Rabbinizi inkâr ederken onlar sadakat gösterdiler, itiat edenle isyan eden kul bir olmaz.'
'Savaş ateşlenince ellerinde kılıçlar vardır, yere düşen kesinlikle onunla helak olur.'
'Duman içinde Osman'ı gömülü bıraktıkları gibi, ve mızraklar doğrultulmuş halde Sa'd yerde.'
'Duman altında yaslanmış halde bırakmışlardı, Ubey'in gömleği kanla ıslanmış halde.'
'Allah'ın Rasûlü'nün eliyle oldu, ta ki çevreledi, başlamış savaşın dumanı kavmin üzerini.'
'Onlar benim kavmim ki onlar diğerlerinin başındadır, her kavmin de başı ve kolları vardır.'
'Sarsıldığımızda Allah onlarla güçlendirir, ey Sehine! her ne kadar vaziyet kötü olsada.'
'İçlerinde Hamza'nın da bulunduğu ölülerden bahsediyorsanız, o itaâtkar olarak Allah için ölen biridir.'
'Sonsuz cennetler onun evidir, olana bitene hükmedenin işi de çok hızlıdır.'
'Ölüleriniz ateştedir, en iyi rızıkları ise, cehennemde kaynamış su ile kuru dikendir.'

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamberin, Hendek savaşında Medine Sözleşmesini ihlal ederek hain bir plân ile müslümanları arkadan vurmaya düşünen Kureyza kabilesini muhasara altına alınışını anlatan aşağıdaki şiiri ile tarihe ışık tutmuştur:

لَقَدْ أَفَيْتَ فُرَيْضَهُ مَا عَظَاهَا   وَ حَلَّ بِحِصْنِهَا ذُلُّ نَزِيلٍ
وَ سَعْدٌ كَانَ أَنْذَرَهُمْ نَصِيحًا   بِأَنَّ إِلَهُهُمْ رَبُّ جَلِيلٍ
فَمَا بَرِحُوا بِنَقْضِ الْعَهْدِ حَتَّى   غَزَاهُمْ فِي دِيَارِهِمُ الرَّسُولُ
أَحَاطَ بِحِصْنِهِمْ مِمَّا صُفُوفٌ   لَهُ مِنْ حَرٍّ وَقَعْتِهَا صَالِحٌ
فَصَارَ الْمُؤْمِنُونَ بِدَارِ خُلْدٍ   أَقَامَ لَهَا بِهَا ظِلٌّ ظَلِيلٌ¹⁶⁵

'Kureyza kabilesi yaptığı kötülüğü ile başbaşa kaldı, rezalet ve alçaklık kalesine yerleşti.'

'Sa'd b. Muaz nasihatle onları uyarmıştı, Rablerinin yüce ilah olduğunu.'

'Sözlerinde durmayıp devam ettiler, Resul onların yurtlarına sefer düzenleyinceye kadar.'

'Bölük bölük askerimiz kalelerini kuşattı, kalelerinde savaşın ateşinden olan kılıç sesleri var.'

'Müminler sonsuz bir yurttan oldular, O (Allah) orada gölgeler oluşturdu.'

---

¹⁶⁵ İd, s. 313; el-Berkûkî, s. 388.

3. BÖLÜM

HASSÂN BİN SÂBİT'İN ŞAIRLİĞİ

3.1.Şairler Arasındaki Yeri

Arap Edebiyatı tarihçileri, Cahiliye döneminden günümüze kadar gelen Arap şiirini, a) Cahiliye, b) ilk İslâmî dönem ve Emevi dönemi, c) Abbasi dönemi, d) Türk dönemi, e) çağdaş dönem olmak üzere beş ayrı dönemde ele alırlar.¹⁶⁶ Hassân b. Sâbit bu dönemler arasında, hem Cahiliye dönemini hem de ilk İslâmî dönemi yaşayıp bu dönemlerde şiir söylemiş muhadram şahsiyetlerden birisidir.

Hassân b. Sâbit kendi döneminin şairleri arasında en iyilerden biri olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁷ Arap şiir eleştirmenleri, şehirler arasında en üstün şiire Yesrib'in sahip olduğunu ve burada da şiirlerinde edebî sanatları en fazla kullanan şairin Hassân b. Sâbit olduğunu belirtmişlerdir.¹⁶⁸ Özellikle cahiliye dönemine tekâbül eden şiirlerini bazen bir hükümdara hitaben¹⁶⁹ bazen bir panayır esnasında¹⁷⁰ ama çoğunlukla hiciv ve atışma şeklinde arz ettiği görülür. Müslüman olduktan sonra ise şiirlerini sunma biçimi genellikle ya Hz. Peygamberi övme veya onu düşmanlarının eleştirilerine karşı koruma psikolojisiyle söylediği söylenebilir. Onun bu durumu bütün Müslümanlar arasında iyi bir şöhret ve saygınlık kazanmasına vesile olmuştur. Bu sebeple “Peygamber Şairi” ünvanını almaya hak kazanmıştır.

Arap kültüründe yaygın hale gelmiş olan panayırlar şairler için büyük bir fırsat idi. Şair bu gibi yerlerde kendini ifade etmek, itibar kazanmak ve takdir toplamak için diğer şairler ile sürekli bir yarış halindeydi. Bu devirde Hassân önemli bir sosyal aktivite olan Ukâz panayırına çokça katılmıştır. en-Nâbiğa ez-Zubyanin

¹⁶⁶ Ömer Rızâ Kehhâle, *el-Edebu'l-'Arabîyyu fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâmî*, Şam, 1972, s. 8.

¹⁶⁷ İbn Sellâm, s. 87.

¹⁶⁸ İbnü'l-Esîr, c. 2, s. 6; el-İsfehânî, c. 4, s. 136.

¹⁶⁹ İd, s. 290-294.

¹⁷⁰ el-Merzubânî, s. 69; Yılmaz, s. 220; İd, s. 356.

(ö.604) bu müsabakalarda hakemlik yaptığı bir panayırda el-‘Aşâ’nın birinciliği, kadın şair Hansâ (ö.24/645)’nın da ikinciliği aldığı, Hassân’ın da bunlardan sonraya kaldığını anlatan rivayetler vardır.¹⁷¹ Rivayete göre Ebû Besir el-‘Aşâ, Hassân b. Sâbit ile Hansâ binti Amr (ö.24/645) ve en-Nâbiğa (ö.604)’nın bulunduğu bir ortamda şu beytini söyler:

مَا بَكَاءُ الْكَبِيرِ بِالْإِطْلَالِ   وَسْوَائِي وَمَا تَرُدُّ سُؤَالِي

‘Cevap vermediğinde büyüğün ağlaması da, onun ağlamasını istemem de güzel değildir.’

Daha sonra Hassân b. Sâbit de aşağıda yazılı olan beyti söyler:

لَنَا حَاضِرٌ فَعَمَّ وَبَادٍ كَأَنَّهُ   شَمَارِيخُ رِضْوِي عِزَّةً وَتَكْرُمًا

‘İzzet ve cömertlikte tıpkı hurma dalı gibi dopdolu bir bedevimiz ve bir de şehrimiz vardır.’

Bunun üzerine en-Nâbiğa (ö.604): “Biraz evvel ‘Aşâ şiirini okumamış olsaydı, muhakkak senin ins ve cin arasında en büyük şair olduğunu söyledim” der. Bu hale kızan Hassân: “Vallahi ben senden de, senin babandan da, senin dedenden de daha büyük şairim” diye ortaya atılır. O zaman en-Nâbiğa (ö.604) hiç kızmadan onun elinden tutar: “Ey kardeşoğlu, sen benim şu sözümde daha güzelini söyleyemezsin” der ve şu şiiri okur:

فَأَنَّكَ كَاللَّيْلِ الَّذِي هُوَ مُسْرِكِي   وَإِنْ خِلْتُ أَنَّ الْمُنْتَأَى عِنْدَكَ وَاسِعٌ

حَطَّاطِيفٌ حُجْنٍ فِي حَبَالٍ مَتِينَةٍ   تَمَدُّ بِهَا أَيْدِيُ الْإِيكَ نَوَازِعٌ¹⁷²

‘Senden uzaklaşacak yerleri geniş saydıysam da, sen bana ulaşır, beni ihata ediveren gece gibisin.’

‘Sağlam iplerdeki eğri büğrü gencalarla, eller beni sana doğru çekip durmaktadır.’

¹⁷¹ el-Merzubânî, s. 69; Yılmaz, s. 220; İd, s. 356.

¹⁷² el-İsfehânî, c. 9, s. 163; Yılmaz, s. 202.

Hassân en-Nâbiğa (ö.604)'nın bu şiirleri okuması üzerine geri durur. en-Nâbiğa, sonra Hansâ'ya dönüp, ona: “Şiir oku!” der. O da okuyacağı şiirine şu mısralarla başlar:

فَدَايِ بَعَيْنَيْكَ أَمْ بِالْعَيْنِ عَوَّارُ   أَمْ أَفْقَرْتُ مُذْ خُلْتُ مِنْ أَهْلِهَا الدَّارُ

‘Gözünde çapak mı var, yoksa şaşılık mı? yoksa sakinleri gittikten sonra ev yalnız mı kaldı.’

Şiirini şu mısralarla bitirir:

وَإِنَّ صَحْرًا لَتَأْتُمُ الْهُدَاةُ بِهِ   كَأَنَّهُ عِلْمٌ فِي رَأْسِهِ نَارُ
وَإِنَّ صَحْرًا لِمَوْلَانَا وَسَيِّدِنَا   وَإِنَّ صَحْرًا إِذَا تَشْتَرُ النَّخَارُ¹⁷³

‘Şüphesiz kardeşim Sahr, tıpkı tepesinde ateş yanan bir dağ gibi, yolunu bulamayanların kendisine uyduğu bir kimsedir .’

‘Sahr, bizim mevlamız, efendimizdir. Şüphesiz o, kışta kalıp yoksulluğa düştüğümüzde, hayvan kesip bize ikram edendir.’

Hansâ (ö.24/645)'nın bu beyitlerinden sonra en-Nâbiğa (ö.604), Hansâ için şöyle der: “Senden önce Ebû Basir gelmeseydi senin için en iyi şair diyebilirdim” veya “Vallahi kadınlar içerisinde senden daha şair birisini görmedim”. Bunun üzerine Hansâ: “Vallahi erkekler içerisinde de benden daha iyi şair yoktur” der. en-Nâbiğa (ö.604)'nın, ‘Aşâ ve Hansâ'nın kendisinden daha iyi şair olduğunu belirten bu hükmüne kızan Hassân: “Vallahi ben senden de bu kadından da daha büyük bir şairim” der ve en-Nâbiğa (ö.604) da: “Hangi şiirinde “ deyince, O da şu beyitleri okur:

لَنَا الْجَفْنَاتُ الْغُرُّ يُلْمَعْنَ بِالصُّحْيِ   وَأَسْيَافُنَا يَفْطَرْنَ مِنْ نَجْدَةٍ دَمَا
وُلْدَنَا بَنِي الْعَنْقَاءِ وَابْنِي مُحْرِقِ   فَأَكْرِمُ بَنَاءَ أَكْرِمِ بَنَاءِ إِيْمَنَا¹⁷⁴

¹⁷³ el-İsfehânî, c. 8, s. 194; Yılmaz, s. 216.

¹⁷⁴ İbrâhim Cum'a, s. 71; İd, s. 356.

‘Kuşluk vaktinde parıldayan tabaklar da bizimdi, kılıçlarımızdan kan damlayan da bizlerdik.’

‘Anka oğullarını ve Muhrikkin oğullarını biz doğurduk, biz ne iyi dayı ne iyi evlat idik.’

O zaman en-Nâbiğa (ö.604): “*Tabakların (الجففات) miktarını azaltmasaydın ve çocuklarıyla değil de atalararla övünseydin muhakkak ki, hakiki bir şair olurdun*” der. Başka bir rivayette bu diyalog şöyledir: en-Nâbiğa (ö.604) şöyle demiştir: “*Sen (الجففات) dedin tabakların miktarını azalttın, eğer (الجفان) deseydin, miktarı daha çok olurdu. Sen “Kuşlukta parlar” (يَلْمَعْنَ بالضحي) dedin, fakat karanlıkta şimşek gibi parlar (بيرقن بالئحي) deseydin medihte daha beliş olurdu. Çünkü misafir daha ziyade gece vakti gelir. Sen harpte kan damlar (يقطرن من نجدة دما) diyerek öldürmenin alığına işarete bulundun, fakat kan akar (يجرين) deseydin, kan dökülmesi daha çok olurdu. Sen çocuklarıyla övündün fakat atanla övünmedin*” veya “*Sen şairsin ancak tabaklarını ve kılıçlarını azalttın, dünyaya getirdiklerinle övündün seni doğuranla övünmedin*”.¹⁷⁵

Arap edebiyat tarihinde ilk eleştirilen bu olayın şekli ve tarzı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Arap dilinin, Hassân’ın zamanına en yakın ustası Sibavayh, Hassân’ın bu şiirine değinerek ‘cefanat’ kelimesi üzerinde durarak, bu beytinde lafız ve anlam yönünde herhengi bir kusurun olmadığını belirtmiştir. Zeccâc da en-Nâbiğa (ö.604) tarafından Hasan’a yöneltilen eleştiri ile ilgili: “*Bana göre bu haber sonradan uydurulmuştur, çünkü ‘elif-ta’ ile yapılan cemiler zaman zaman kesret için gelebilir*” diyerek Hassân’ı destekleyen örnekler vermiştir.¹⁷⁶ Kudâme b. Cafer ise Hassân hakkındaki en-Nâbiğa (ö.604)’nın bu eleştirisini yersiz bularak bu rivayetten şüphe etmiştir. Bu beytinde Hassân’ın tam bir lafız ve mana mutabakatı yakaladığını belirtmiştir.¹⁷⁷

Yukarıdaki alıntılardan Hassân b. Sâbit’in o dönemin üst düzey edebî şahsiyetleriyle atışacak nitelikte bir şair olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü onun bu alımtıdan anlaşıldığı üzere girdiği tartışmaya daha sonraki dil ustalarının da

¹⁷⁵ el-Merzubânî, s. 69; Yılmaz, s. 220; İd, s. 356.

¹⁷⁶ Ebû’l Ferec el-Bağdâdî Kudâme b. Cafer, *Nakdu’s-Şi’r*, tahk. Kemal Mustafa, Mektebetu’l Hancî, Kâhire, 1978, s. 60; el-Merzubânî, s. 70; Yılmaz, s. 205.

¹⁷⁷ Cafer, s. 62; Yılmaz, s. 205.

göndermelerde bulunmaları onun bu değere layık olduğunun kanıtı olarak kabul edilebilir.

Bir başka rivayete göre en-Nâbiğa (ö.604) birgün Ukâz Panayırı'na gelir, atından iner, yere diz çöker, asasına dayandığı halde orada bulunan insanlar huzurunda bir şiir okur. en-Nâbiğa (ö.604) şiirini bitirince Kays: “*Ey kardeş oğlu, sen insanların en şairisin*” der. Bunun üzerine olanları seyretmekte olan Hassân b. Sâbit, daha büyük bir şair olduğunu kanıtlamak için en-Nâbiğa (ö.604)'nın önüne oturur ve o da kendi kasidesini okur. Bunun üzerine en-Nâbiğa (ö.604): “*Sen insanların en iyi şairisin*” diyerek, Hassân'a olan teveccühünü belirtir.¹⁷⁸ Kendisine atfedilen bir rivayete göre en-Nâbiğa (ö.604), Hassân ile Hansâ arasında yaptığı mukayesede, Hassân'ı gerçek anlamda şair, Hansâ'yı ise matemci olarak niteler.¹⁷⁹

Bu rivayetlerde normalde derin anlayış sahipleri olarak kabul edilmesi gereken şairlerin pek de mütevâzi olmadıkları, aksine kendi şiirlerini neredeyse kutsadıkları gözlerden kaçmamaktadır. Aslında tamamen duygulardan ve içteki güzelliklerin estetik bir dilsel ifade ile dışa vurumundan kaynaklanan şiirin böyle şahsiyetlerin dilinden çıkmış olması her halde bunların güçlü benlik duygularından kaynaklanmaktadır.

Hassân b. Sâbit Müslümanlar ile müşrikler arasındaki mücadelede müslümanları, İslâm'ı ve Peygamberi hakıyla savunduğu için onlardan yeterince sevgi, saygı ve itibar; müşriklerden ise aynı oranda kin ve nefret görmüştür. Bu durumu Hz. Aişe'den aktarılan bir rivayette daha net bir şekilde görmekteyiz. Hz. Aişe, Rasûlullah'ın Hassân hakkında şu ifadelerde bulunduğunu nakleder:

لَا يُحِبُّهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُ إِلَّا مُنَافِقٌ

'Onu (Hassân'ı) mü'minden başka kimse sevmez, münafıktan başka da hiç kimse kin etmez.'

¹⁷⁸ Ahmet Ateş, “en-Nabiğâ ez-Zubyânî Hayatı ve Eseri Hakkında Araştırmalar,” *Şarkiyât Mecmuası*, sayı 2, (1958), s. 38; el-İsfehânî, c. 2, s. 163; Yılmaz, s. 201.

¹⁷⁹ Özdemir, s. 210.

حَسَانٌ جِجَارٌ بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُنَافِقِينَ لَا يُحِبُّهُ مُنَافِقٌ وَ لَا يُبْغِضُهُ مُؤْمِنٌ¹⁸⁰

'Hassân mü'min ile münafık arasında perdedir. Münafık onu sevmez, mü'min ise ona kin etmez.'

Hz. Peygamber'in bu ifadelerinden Hassân'ın kendi şiirini tamamen İslâm'ın hizmetine sunduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu övgüler sadece bir kişiye iltifat etmekten daha çok onun yüklendiği misyonun önemi ile ilgili ipuçları verecek nitelikte görünmektedir.

Hz. Peygamber vefat ettikten sonra da Hassân b. Sâbit'in şiir konusundaki otoritesine başvurulurdu. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde şiirle ilgili bir meselede Hassân b. Sâbit'e danışılmıştır. Şair Hutay (ö.59/678), Zibirkan b. Bedr (ö.45/665) adındaki şairi şu dizelerle başlayan bir şiirle hicvedince:

دَعِ الْمَكَارِمَ لَا تَرْحَلْ لِئُبْغِيئِهَا   وَاقْعُدْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الطَّاعِمُ الْكَاسِي

'Bırak, cömertliklerin peşine düşme, otur yerine yediren ve giydiren sensin.'

Zibirkan Hz. Ömer'in yanına gelerek onu şikâyet etti. Hutay (ö.59/678)'ın ne demek istediğini anladı ancak şiir ustası olan Hassân'ı çağırdı ve ona şiiri değerlendirmesini istedi. Hassân, Hutay'ın kötü ifadeler kullandığını söyleyince Hz. Ömer onu hapsetti.¹⁸¹ Fakat Hutay her ne kadar hiciv etmediğini söylediye de Hz. Ömer onu serbest bırakmadı. Daha sonra Hutay aşağıda yazılı beyitleri söyleyince serbest bırakıldı:

مَاذَا تَقُولُ لِأَفْرَاحِ بِنِي مُرُخٍ   زَغَبُ الْحَوَاصِلِ لَامَاءٍ وَلَا شَجَرٍ

أَلْقَيْتَ كَأَسْبِئَهُمْ فِي فَعْرِ مَظْلَمَةٍ   فَأَعْفِرْ عَلَيْكَ سَلَامَ اللَّهِ يَا عَمْرَ¹⁸²

'Ne ağaç (yiyecek) ne su Zu-murah'ta'¹⁸³, daha tüylenmemiş kuş yavrucaklarına (oğullarını kastederek) ne dersin!'

¹⁸⁰ ez-Zehebî, c. 2, s. 518.

¹⁸¹ İbn Kuteybe, s. 207; İbrâhim Cum'a, s. 72; İbn Sellâm, s. 51.

¹⁸² İbrâhim Cum'a, s. 72.

¹⁸³ Müzdelife yakınlarında bir yer ismidir.

'Nafakalarını temin eden kişiyi karanlık bir çukurun içine tıktın, beni bağışla ey Ömer Allah'ın selamı sana olsun.'

Hassân b. Sâbit'in şiirleri toplumda son derece etki uyandıran bir özelliğe sahipti. Kendisinin hicvine maruz kalan Hâris b. Avf'ın Hz. Peygamber'e gelerek: *"Ya Muhammed onun şerrinden sana sığınırım. Eğer şiirleri denize bulaşsa onu bile sarsıp çalkalar"*¹⁸⁴ sözleriyle yardım istemesi, şiirinin muhatabı üzerinde ne denli büyük bir etki yarattığını göstermesi bakımından ilginçtir. Ebû Ubeyde (ö.210/825), Hassân b. Sâbit'in şiirinin şu üç şeyle diğer şairlerden üstün olduğunu belirtmektedir. Birincisi Cahiliye döneminde Ensârın şairi olması bakımından, ikincisi nübüvvet döneminde peygamber efendimizin şairi olması bakımından, üçüncüsü ise İslâm döneminde Yemen şairi olarak bilinmesi bakımındandır.¹⁸⁵ Hz. Muhammed'in Hassân'ın Müslüman şairler arasında farklı bir yere sahip olduğunu ve şiirinin diğer şiirlerden üstün olduğunu kanıtlayan diğer bir rivayeti şöyledir: Hassân b. Sâbit Müslüman olunca Hz. Muhammed'e Abdullah b. Ravâha sorulduğunda: *"Çok iyi"* dedi. Kâ'b b. Malik sorulduğunda: *"Çok iyi"* dedi. Hassân b. Sâbit sorulduğunda ise: *"Şifa verdi şifa buldu"* diye cevap verdi.¹⁸⁶

Sonuç olarak şunu diyebiliriz: Hassân b. Sâbit, kendi dönemindeki şairler arasında önemli bir yere sahipti. O hem kendi dönemindeki diğer şairlerden hem de sonradan gelen şair ve eleştirmenlerden iltifat ve itibar görmüştür. O her platformda şiirinden ve kendisinden söz ettirmeyi başarmıştır. Gerek Cahiliye dönemi panayır kültüründe gerekse İslâmî dönemde şiir kalitesi ile ön plâna çıkmayı başarmıştır. O şairler arasında hicivleri ile korkutan, methiyeleri ile huzur veren, fahriyeleri ile gurur veren, şiirde söz sahibi olan gerçek anlamda usta bir şair olmuştur.

3.2.Şiirinin Yapısı ve Özellikleri

Hassân b. Sâbit'in şiirini şekillendiren, şiirine yön veren, uslub ve dil tarzını meydana getiren en önemli faktörlerden biri de doğduğu ve yaşadığı ortam olarak gösterilebilir. Hassân, hem şehir hem de saray ve malikâne hayatı yaşaması nedeniyle

---

¹⁸⁴ Özdemir, s. 210.

¹⁸⁵ el-İsfehânî, c. 4, s. 136; İbn Abdilber, c. 2, s. 345; İbnü'l-Esîr, c. 2, s. 6.

¹⁸⁶ İbrâhim Cum'a, s. 70; ez-Zehebî, c. 2, s. 518.

şiiirinde dil ve uslub yönünden şehir insanının ilgisini, zevk ve kalitesini yakalamış ve bunu başarılı bir şekilde yansıtmasını bilmiştir. İslâmiyet’i kabul ettikten sonra bu tarz şiiirine İslâmî değer ve kavramları da katarak İslâm’ın erdem ve faziletini vurgulu bir şekilde anlatmaya çalıştığını söyleyebiliriz. İslâmî devirde söylediği şiiirlerinde diğer Cahiliye şairlerinde görülen garip teşbih ve mecazları artık kullanmadığını ve şiiirlerinin gücü şiiirlerinin sade, akıcı ve güçlü üslubundan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Cahiliye devri şairlerinin birçoğu gibi o da İslâm’dan önceki dönemde cinlerden ilhâm aldığını düşünmektedir. Cahiliye devrinde bir şairin düşmanı ona atışmalarla saldırırsa onun da muhakkak karşılık vermesi lazım gelirdi. Eğer düşmanına hücumla karşılık vermezse Cahiliye insanının telakkisine göre sadece kendi itibar ve şerefini kaybetmekle kalmaz aynı zamanda kabilesinin de şeref ve haysiyetini ayaklar altına almış sayılırdı. Şayet düşmanını hicvetmede başarısız olursa buna sebep olarak bir cinin gelip kendisine kelimeleri fısıldamaması gösterilirdi. Bundan dolayı hiçbir şair başarısızlığı kabullenmezdi.¹⁸⁷ Buna, şairlerin çok yüceltikleri kendi benlik duygularına zarar vermeye çalışmaları, sebep olarak gösterilebilir. Çünkü eğer şair başarısızlığı kabul ederse âdeta şiiirlerinin ilhâm kaynağı olan o güçlü ben duygusunun tılsımı sanki bozulacaktır. Bu vesileyle şair belki bir defasında başarısız olur ama bu mücadeleyi bırakmasını gerektirmeyecektir. Bir sonraki defa cin ona ilhâm edecek ve bu sefer başarılı olabilecektir.

Hassân b. Sâbit’in söz söyleme konusunda, diliyle çok övünmesi, saçın üzerine koysa traşlayacak, kayanın üzerine koysa parçalayacak kadar etkili olduğunu söylemesi onun, şiiirde sahip olduğu özgüveni göstermektedir.¹⁸⁸ Hatta bir gün dilini göstererek “*Allah’a yemin olsun ki Busra ile Sana arasında*¹⁸⁹ *bunun kadar yüzümü ağartacak başka bir alet yoktur*” diye övünmüş ve ardından aşağıdaki beyti okumuştur:

---

¹⁸⁷ Türkmen, s. 412.

¹⁸⁸ İbn Kuteybe, s.192; İbn Abdilber, c. 2, s. 348; ez-Zehebî, c. 2, s. 515; el-İsfehânî, c. 4, s. 137-138; el-Câhiz, c. 1, s. 73.

¹⁸⁹ Hicaz’ın kuzeyi ile güneyi arasındaki bölgeleri kastetmektedir.

'Dilim kusursuz bir alettir. O bir denizdir, dolayısıyla içine daldırılan kovalar onu bulandıramaz.'

Cahiliye Arap şiirinin kendine has bir geleneği vardı. Bu gelenek şiiri birkaç kısma ayırmaktaydı. Şair şiirin asıl konusuna başlamadan önce sevgilisini, ayrılığını ve terkedilmiş bir konağın kalıntılarını tasvir ederek başlardı. Daha sonra çölü, çöl hayvanını, deveyi anlatarak asıl konuya geçirdi.¹⁹¹ Şair, nesib denilen ilk bölümde daha kibar, daha çekici ve süslü ifadeler kullanırdı. Çöl tasvirine gelince daha sert, kaba ve kapalı ifadeler kullanırdı. Doğal olarak Hassân b. Sâbit de bu şiir geleneğini takip etmiştir.¹⁹²

Hassân, Cahiliye şiirindeki şekil ve anlam yönünü hiçbir zaman terk etmemiş diyebiliriz. Çünkü Hassân'ın hiciv ve fâhrlarında kullandığı kelime ve ifadeler, Cahiliye şairlerinin çokça kullandığı kelime ve ifadelerdi. Hz. Peygamber hakkında yazdığı methiyelerde bile şarap betimlemelerini yapmaktan kendini alamamıştır. Müslüman olması bile onu bu huyundan vazgeçirememiş diyebiliriz.¹⁹³ Cahiliye döneminde belki gerçeğe daha yakın olarak kullanılan ve zaten yaşadıkları yaşamın bir parçası olan şarap ve kadın benzetmelerinin bunları kabul etmeyen ve malayani bir dünya anlayışına alternatif olan İslâm dinini savunma sırasında aynı edebî objeleri kullanması ancak onun bunları mecaz anlamda kullanması ile açıklanabilir.

Hassân, bir şair olarak şiiri tarif ederken bazen şiiri müziğe benzeterek bazen de ince bir zekânın ürünü ve düşüncesini doğru şekilde muhatabına sunmak olarak tanımlamıştır. Aşağıdaki şiirlerinde bunu açıkça dile getirmiştir:

تَعَنَّ فِي كُلِّ شِعْرٍ إِذَا أَنْتَ قَائِلُهُ   إِنَّ الْغِنَاءَ لِهَذَا الشِّعْرِ مَضْمَارُ¹⁹⁴

'Söylediğin her şiiri nağmeli söyle, bu şiiri şarkı söyler gibi söylemek, kesinlikle bir ustalıktır.'

¹⁹⁰ Hasaneyn, s. 71-77; İbn Hişam, c. 4. s. 421-424; İsfehânî, c. 4. s. 164.

¹⁹¹ Çetin, s. 72.

¹⁹² Huseyin el-Hac Hasan, *en-Nakdu'l-Edebî fi Âsâri 'Alâmihi*, Muessesetu'l-Cem'iyye li'd-Dirâsât, Beyrut, 1996, s. 11.

¹⁹³ İd, s. 6, 86, 122, 241,291.

¹⁹⁴ el-Merzubânî, s. 40.

و إنما الشعرُ لب المرءِ يَعرِضُهُ   علي المجالس إن كيساً و إن حمقاً
و إنَّ أشعرَ بيتٍ أنتِ قائلُهُ   بيتٌ يقالُ إذا أنشدته صدقاً¹⁹⁵

'Ahmak da olsa kişinin mecliste sunduğu şiiri, hem zekâsını hem de cevherini ortaya koyar.

'Söylediğin en güzel şiirin beyitleri, ifade ettiğinde dinleyenlerin"Doğru söyledi" demeleridir.'

Hassân b. Sâbit'in şiirindeki betimlemeler, örnekleme ve benzetmeler genellikle çevresindeki somut âlemden alıntılar şeklindedir. Şiirlerinde gökyüzü cisimleri, çöl hayvanları, develer, atlar vb. görülebilen varlıklardan söz etmiştir.¹⁹⁶ Aşağıdaki hiciv örneğinde bu rahatlıkla görülebilir:

تَمَنِّي أن تكونَ إلي قريشٍ   شبيهة البعْلِ شَبَّةً بالصَّهِيلِ¹⁹⁷

'Tıpkı bir katırın sesini atın kişnemesine benzetmesi gibi kendisini Kureys'e nispet etmek istedi'

Bir şairin şiirinin ana konusuna başlamadan önce konu ile ilgisi olmayan terk edilmiş bir konak yerinin tasvir eden beyitler ile başlaması o dönemin kendine has bir tarzıydı. Buna şiir literatüründe "Nesib"¹⁹⁸ denir. Hassân'ın beyitlerini incelediğimizde onun da bu tarzı kullandığını söyleyebiliriz. Aşağıda verdiğimiz örnekte Bedir savaşı sonucunda alınan zaferin coşkusuyla Hassân b. Sâbit'in irticalen söylediği şiirinde ana temaya geçmeden önce sevgilisinin konakladığı yeri betimleyerek şöyle söylemektedir:

عَرَفْتُ ديارَ زينبٍ بالكثيبِ   كخَطِّ الوَحْيِ في الورقِ القشيبِ
تَعَاوَرها الرياحُ وكلُّ جَوْنَ   من الوسميِّ مُنْهَمِرٍ سَكُوبِ
فأمسي رسْمها خَلْقاً وأمست   يباباً بعد ساكنها الحبيبِ

¹⁹⁵ İd, s. 274.

¹⁹⁶ Hazer, s. 79.

¹⁹⁷ İd, s. 326.

¹⁹⁸ Çetin, s. 72.

فَدَعُ عَنْكَ التَّنَكُّرَ كُلَّ يَوْمٍ   وَرُدَّ حَرَارَةَ الصَّدْرِ الْكِنِيبِ¹⁹⁹

'Zeyneb'in kum tepedeki izini, yeni kirlenmiş sayfadaki yazı gibi gördüm.'

'Fakat rüzgârlar ve sürekli yağmur yüklü kara bulutlar onu değiştirdi.'

'O izler çürüdü, sevgilinin onda ikamet ettiği yer sonra harap hale geldi.'

'Her gün anmayı bırak artık ve kederli sinendeki ateşi gider.'

Hassân, şiirlerinde çöl, çöl hayvanları ve deve gibi detayları tasvir ederken daha çok başkalarından duyduğu, şairlerden dinlediği veya daha önceki yolculuklarından aldığı izlenimleri malzeme olarak kullanırdı. Bunun yanında bu tasvirlerin dili gayet sade, basit ve müzikal bir tarzdaydı. Bu durum onun belki daha orijinal bir şekilde yapabileceği doğa tasvirlerini yapamamasına sebep olarak gösterilebilir.²⁰⁰ Cahiliye döneminde söylediği şiirinde çölü, çöl hayvanını ve deveyi tasvir etmesi bakımından aşağıdaki şiir iyi bir örnek teşkil etmektedir:

حَيِّ النُّصَيْرَةَ رَبَّةَ الْخَدْرِ   أَسْرَتُ إِلَيْكَ وَلَمْ تَكُنْ تُسْرِي
فَوَقَفْتُ بِالْبِيدَاءِ أَسْأَلُهَا   أَنِّي إِهْتَدَيْتُ لِمَنْزِلِ السَّفْرِ
وَالْعَيْسُ قَدْ رُفِضَتْ أَرْمَتْهَا   مِمَّا يَرُونَ بِهَا مِنْ الْفَتْرِ
وَعَلَّتْ مَسَاوُؤُهَا مَحَاسِنَهَا   مِمَّا أَضَرَّ بِهَا مِنَ الضُّمْرِ
كَنَا إِذَا رَكَدَ النَّهَارُ لَنَا   نَعْتَالُهُ بِنَجَائِبِ صَعْرِ
عُوجِ نَوَاجٍ يَعْتَلِينَ بِنَا   يُغْفِينَ دُونَ النَّصِ وَالرَّجْرِ
مُسْتَقْبَلَاتٍ كُلِّ هَاجِرَةٍ   يَنْفَحْنَ فِي حَلْقٍ مِنَ الصُّفْرِ
وَمَنَاخُهَا فِي كُلِّ مَنْزِلَةٍ   كَمَيِّبَتِ جَوْنِي الْقَطَا الْكُدْرِ
وَسَمَا عَلِيٍّ عُوْدٍ فَعَارِضَنَا   جَرِبَاؤُهَا أَوْ هَمَّ بِالْخَطْرِ
وَتَكْفِي الْيَوْمَ الطَّوِيلَ وَقَدْ   صَرَّتْ جَنَادِبُهُ مِنَ الظَّهِرِ

¹⁹⁹ İbrâhim Cum'a, s. 79.

²⁰⁰ Hazer, s. 76.

وَاللَّيْلَةَ الظُّلْمَاءَ أَدْلَجُهَا بِالْقَوْمِ فِي الدَّيْمُومَةِ الْفَقْرِ

يُنْعِي الصَّدْي فِيهَا أَخَاهُ كَمَا يَنْعِي الْمَفَجَّعُ صَاحِبَ الْقَبْرِ²⁰¹

'Mahfenin²⁰² hanımefendisi Nadira'yı selamla, alışkın değilken sabah erkenden sana geldi.'

'Çölde bir yerde durup sorayım dedim ona, nasıl oldu da kervanın konakladığı yeri bulabildin diye.'

'Sarımsı develerin yuları gevşetilmiş olmalı ki, sahipleri onların bitkinliklerini görmüştür.'

'Güzellikleri kapatmış onların çirkin ve bakımsız durumlarını, zayıf kalmalarının zararı dokundu onlara.'

'Gün bizim için uzayıp durduğunda, biz yorgun asil develerle yol alırdık.'

'Hızlı koşan develer bizimle dağ tepe demeden aşarken, durmadan arzıyla mahmuzsuz yol alır.'

'Her sıcağın dorukta iken öğlenin başlar önde yol alırlar, sarımsı kum halkalara vurarak toynakları.'

'Develerin ihtırlıldığı her konaklama yerinde, geceleyin kaya kuşunun rengi koyulaşır.'

'Bir dala konup bize döndüğünde, oranın sürüngenini ya da niyetlendi kaçmaya oradan.'

'Katlanmışım bütün uzun günlere, çekirgeler ötmeye başladı öğle vaktinde cırlarak.'

'Gece boyunca yürürüm karanlıkta, sessiz ve uçsuz bucaksız çölde yola revan eylerim kavmimi.'

'Baykuş ölen kardeşi için feryad eder, bağı yananın dost kabrinin başında durması gibi.'

Hassân b. Sâbit Arap şiir geleneğinde var olan hitap tarzlarının dışına çıkarak tek kişiye ismi ile hitap etme tarzını kullanmıştır. Hassân'ın hicvettiği veya methettiği kimsenin adıyla seslenmesi, gerek dinleyenin ve gerekse muhatabının üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Örneğin İbni Zibâre'yi hicvettiği şiirinde ona ismi ile seslenerek farklı davranmıştır:

²⁰¹ İd, s. 158.

²⁰² Deve veya fil gibi hayvanların sırtına yerleştirilen ve karşılıklı iki kişiyi taşıyabilen sepettir.

كَانَ مِنَّا الْفَضْلُ فِيهَا لَوْ عَدَلُ   ذَهَبْتُ بِابْنِ الزُّبَيْرِ وَقَعَةُ

وَلَقَدْ نَلْنَاهُ وَنَلْنَا مِنْكُمْ   وَكَذَلِكَ الْحَرْبُ أَحْيَانًا دُونَ²⁰³

'Olay İbni Zibâre'yi yüceltti, eğer adaletle bakılırsa o olayda üstünlük bizim idi.'

'Vallahi bazen biz üstün geldik bazen siz üstün geldiniz çünkü savaşların âdeti böyledir.'

Diğer bir şiirinde Hz. Ebû Bekir'i methederken ismi ile hitapta bulunmuştur:

إِذَا تَذَكَّرْتَ شَجَوًا مِنْ أَخِي ثِقَةٍ   فَتَذَكَّرْ أَخَاكَ أَبَا بَكْرٍ بِمَا فَعَلَا

خَيْرُ الْبَرِيَّةِ أَتَقَاهَا وَاعْدُلْهَا   بَعْدَ النَّبِيِّ وَأَوْفَاهَا بِمَا حَمَلَا²⁰⁴

'Güvenilir bir dostun üzüntüsünü hatırlarsan, kardeşin Ebû Bekir'i yaptıkları ile an.'

'Taşındığı şeylerle Peygamber'den sonra yaratılanın en hayırlısı, en takvalısını, en adili ve en vefalısını.'

Savaştan kaçan Haris'e ismi ile hitapta bulunmuştur:

يَا حَارِ قَدْ عَوَّلْتَ غَيْرَ مَعْوَلٍ   عِنْدَ الْهَيَاجِ وَسَاعَةِ الْأَحْسَابِ

إِذْ نَمَتَّطِي سُرْحَ الْيَدَيْنِ نَجِيبَةً   مُرْطِي الْجِرَاءِ خَفِيفَةَ الْأَقْرَابِ²⁰⁵

'Ey Hâris! Savaş esnasında ve soyların sayılıp döküldüğü zaman ayrılıkçı olmadığın halde ayrıldın.'

'Soylu, koşması süratli ve böğürleri uzun bir ata bindiğinde.'

Daha önce de açıkladığımız gibi Hassân, Cahiliye dönemi şiirinin en önemli unsurları olan şarap, müzik, eğlence temalarını işlemiştir. Örnek vermek gerekirse aşağıda Ğassâni hükümdarları için yazmış olduğu kasidelerinde bu açık bir şekilde görülmektedir:

²⁰³ Nas, s. 185.

²⁰⁴ İd, s. 211-212.

²⁰⁵ Ali, s. 17; İd, s. 46.

تَقُولُ شَعْنَاءُ لَوْ تَفِيقُ مِنَ الْكَأْسِ   لِأَلْفَيْتَ مُثْرِي الْعَدَدِ
أَهْوَى حَدِيثَ النَّدْمَانِ فِي فَلَقِ الصُّبْحِ   وَ صَوْتِ الْمُسَامِرِ الْغَرْدِ
لَا أُحْدِثَ بِالنَّدِيمِ   وَ لَا   يَخْشِي جَلِيسِي إِذَا انْتَشَيْتُ يَدِي²⁰⁶

‘Şâsâ diyor ki “Ah bir başını kaldırsan şu içki bardağından, bahtın açılırdı, varlıklı biri olurdun.”’

‘Sabahın güzelliğinde sevgili sohbetine bayılırım, kendimden geçerim öten musahibimin tatlı sesinden.’

‘Ne sohbet arkadaşımın namusuna toz kondurmam, ne de çekinir yarım, elimde olmadan sarhoş olursam.’

Bir diğer kasidesinde de sevgilisi Şâsâ’nın ağız suyunu şaraba benzetirken görüyoruz.

وَ نَشْرَبُهَا فَتَنْزُكُنَا مُلُوكًا   وَأُسْدًا مَا يُهِنُّهَا الْقِيَاءُ²⁰⁷

‘İçtiğimizde o şarabı her türlü güç ve kudret terk eder bizi, aslanlar gelse bile dururuz karşısında dimdik.’

Hassân b. Sâbit şiirlerinde genel olarak müstehcen, çirkin ve argo diyebileceğimiz kelimelere yer vermemekle birlikte hicivlerinde az da olsa bunları görebilmekteyiz. Amr b. Mahzûm’u hicvettiği şu şiirinde onun anne ve babasını kötü ifadelerle nitelediği görülmektedir:

فَأَشْهَدُ أَنَّ أُمَّكَ مَلْبَغَايَا   وَإِنَّ أَبَاكَ مِنْ شَرِّ الْعِبَادِ²⁰⁸

‘Ben şahid olurum ki senin annen zinakarlardandır, baban ise yaratılmışların en şerlisidir.’

Daha önce açıklandığı gibi ömrünün bir kısmı Cahiliye diğer kısmı ise İslâmî dönemde geçen Hassân’ın İslâmiyetle birlikte öğrenmiş olduğu dinî kelimeleri, kavramları ve değerleri şiirinde kullandığını ifade etmiştik. Bu durumun onun şiirinin

²⁰⁶ İd, s. 114.

²⁰⁷ el-Berkûkî, s. 4.

²⁰⁸ İd, s. 133.

genel yapısında herhangi bir ciddi değişikliğe sebep olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü bu kavram ve kelimeleri şiirinden çekip aldığımızda Cahiliye Arap şiirinden pek de farklı olmadığını söyleyebiliriz.²⁰⁹ Örneğin Maide sûresinde geçen: “*Ey Ehli kitap! peygamberlerin gelmediği bir ara size elçimiz geldi*”²¹⁰ âyeti ile aşağıda verdiğimiz şiirinde kullandığı: “*Elçilerden sonra bir dönem*” ifadeleri birbiriyle paralellik göstermektedir.

وَ كَفَىٰ آلِهَةَ الْمُؤْمِنِينَ قِتَالَهُمْ
وَ أَنَابَهُمْ فِي الْأَجْرِ خَيْرَ ثَوَابٍ²¹¹

‘Allah Müslümanlara savaşmalarında yeterdir, onlara sevap vermede en güzelini layık gördü.’

Hz. Peygamber için yazdığı bir methiyesinde Fatıha Sûresi’nin bir âyetinden esinlenerek şu mısraları okur:

لَكَ الْخَلْقُ وَ النَّعْمَاءُ وَ الْأَمْرُ كُلُّهُ
فَإِيَّاكَ نَسْتَهْدِي وَ إِيَّاكَ نَعْبُدُ²¹²

‘Yaratma, nimetler ve her şeye emretme senin elindedir, sadece senden isteriz doğru yol ve sadece sana ederiz ibadet.’

Hassân b. Sâbit’in aşırı duyarlı ve duygusal bir şair olması ona şiirinde herhangi bir sanat endişesi taşımama rahatlığını sağlamıştır. Şiir söyleme konusunda o kadar rahattı ki onun şiir söyleme konusundaki bu durumu bir pınara benzetilmiş ve pınardan su fişkırcasına şiir söyler iltifatlarına layık görülmüştür. Bu nedenle onun şiirinde inceden inceye araştırmayı gerektirecek anlaşılmaz ifadelerin yer almadığını söylemek mümkündür.

Hassân b. Sâbit’in şiiri bir müzik veya ince bir zekânın ürünü olarak tanımlaması; şiirine Arap şiir geleneğinin gereği olarak nesib, atlat ve çöl tasvirleri ile başlayıp esas konuyla bitirmesi; şiirinde kullandığı betimlemeleri ve benzetmeleri somut âlemden seçmesi; muhatabının üzerinde derin bir etki bıraktığından şiire konu olan kişinin ismi ile hitapta bulunması; şiirlerinde kadın, şarap ve eğlence tasvirlerine

²⁰⁹ el-Kitt, s. 46.

²¹⁰ Maide, 5/19.

²¹¹ İd, s. 82.

²¹² İd, s. 83.

yer vermesi; Müslüman olduktan sonra şiirinde İslâmî kelime ve kavramlar kullanması şiirinin yapısı ve özellikleri hakkında bize bilgi vermektedir.

3.3.İslâmiyet'in Hassân b. Sâbit'in Şiirine Etkisi

Cahiliye Araplarında daha önce sık sık belirttiğimiz gibi şiir çok önemli bir değere sahipti. Arap şiiri vezin, nağme, ses uyumu ve cümlelerin güzel kuruluşu açısından Arap edebiyatının en yüksek örneği olarak en ihtişamlı dönemini yaşarken Kur'an-ı Kerim bütün insanlara yol gösterici, müjdeleyici, dünya ve ahiret mutluluğuna götüren bir hatırlatma olarak nazil olmuştu. Hayatın her alanında Kur'an'ın etkisi görülebiliyordu. Doğal olarak duygu, düşünce ve edebiyatta bunu fark etmemek mümkün değildi. Akla ve duygulara hitap eden âyetler Müslümanların zihinlerine Allah'ın emir ve yasaklarına göre hareket etme düşüncesini yerleştirmişti. Hayatın birçok alanında olduğu gibi şiirde de bu etkiyi görmek mümkündü. Cahiliye döneminde duygu ve düşüncelerini şiirle ifade etmeye alışmış olan Araplar, İslâmiyet'in gelmesiyle bu geleneklerinden vazgeçmediler. Bu dönemde İslâm'ın inanç ve ahlakî prensipleri ile çelişen, şarap ve kadın tasviri, bahşiş almak gayesiyle kabile reislerini övmek ve ırkçılığı savunmak gibi temalar, yerini İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'an'ın değerlerine, savaşlar münasebetiyle kahramanlıklara, peygambere methiye yazmaya ve yine peygamberi savunmak amacıyla cevap mahiyetinde yazılan hicivlere ve nihayet Hz. Muhammed ve ashâbı için söylenen mersiyelelere bırakmıştır.²¹³

İslâm'ın bu değişim dalgası doğal olarak dönemin büyük şairi Hassân b. Sâbit'i de etkilemiştir. Şiir'in temel unsurlarından sayabileceğimiz nesibi, atlalı, çölü ve tasvirlerini Cahiliye şiir kültüründen öğrendiğini daha önce söylemiştik. Bu nedenle onun İslâm'ı kabulü ile şiirlerinde hemen bir değişim beklemek zordur. Hassân'ın İslâm'ı kabul ettikten sonra önünde iki seçenek bulunduğunu varsayabiliriz. O ya yeni baştan bir şiir ekolu oluşturacak ya da tabiri caizse kendi alanında en iyi olduğu Cahiliye tarzını müslümanlaştıracaktı. Hassân b. Sâbit de Cahiliye tarzını tamamen terketme yerine oradaki kavramları İslâmî değerleri

²¹³Ahmet Hasan Zeyyât, *Târihu 'l-Edebî'l-'Arabî*, Beyrut, 1983, s. 64; Furat, c. 2. s. 116; Hanna Fahurî, *el-Camî fi Tarihi 'l-Edebî'l-'Arabî el-Edebü'l-Kadîm*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1986, s. 388; el-Kitt, s. 9-14.

zedelemeyecek tarzda mecaz anlama dönüştürdüğünü söyleyebiliriz. Ve o bu tasvirlerini güçlü bir şekilde İslâm'ın hizmetinde kullanmıştır.²¹⁴

İslâmî dönemde fahr, hiciv, methiye ve mersiye'nin yanı sıra müslümanların başarı ve kahramanlıkları ile âyet ve hadislerden ilhâm olarak ortaya koyduğu hikmet ve darbimeseller de şiirlerinde önemli yer tutar. Bundan dolayı Hassân'ın şiirleri, İslâmiyet'in ve Kur'an'ın Arap edebiyatına tesirinin boyutlarını göstermesi bakımından önemli bir örnek teşkil eder. İslâmî kavramlar onun şiirlerinde çağdaşlarına göre daha fazla yer alır.²¹⁵ Hz. Ebû Bekir için söylediği methiyesini bu duruma örnek olarak verebiliriz. Hassân, Tevbe sûresinde geçen: “Eğer siz ona yardım etmezseniz iki kişiden biri olduğu halde kâfirler onu Mekke'den çıkardıkları zaman Allah ona yardım etmişti”²¹⁶ âyetinden ilhâm almıştır ve şu mısraları söylemiştir:

و الثاني اثنين في الغار المنيف و قد طاف العدو به إذ صعّد الجبلا²¹⁷

‘Düşman dağa çıkıp mağaranın etrafında dolaşırken, O (Ebûbekir) Kutsal mağarada ikinin ikincisiydi.’

Ayrıca Maide sûresinde geçen: “Ey Ehli kitap! Peygamber göndermenin kesildiği bir ara size elçimiz geldi”²¹⁸ âyeti ile aşağıda verdiğimiz şiirinde kullandığı: “Elçilerden sonra bir dönem” ifadeleri onun İslâmî literatürü şiirinde kullandığının açık delillerindendir.

وَ كَفَى إِلَهَ الْمُؤْمِنِينَ قِتَالَهُمْ وَ أَثَابَهُمْ فِي الْأَجْرِ خَيْرَ ثَوَابٍ²¹⁹

‘Allah Müslümanlara savaşmalarında yeterdir, onlara sevap vermede en güzelini layık gördü.’

Hz. Peygamber için yazdığı bir methiyesinde Fatıha sûresinin bir âyetinden esinlenerek seslenir:

²¹⁴ el-Kitt, s. 46.

²¹⁵ Ahmet Ateş. “Hassân,” *İA*, İstanbul, 1997, c. 7, s. 343-347.

²¹⁶ Tevbe, 9/40.

²¹⁷ İd, s. 282.

²¹⁸ Maide, 5/19.

²¹⁹ İd, s. 82.

'Yaratma, nimetler ve her şeye emretme senin elindedir, sadece senden isteriz doğru yol ve sadece sana ederiz ibadet.'

Hassân b. Sâbit'in Dîvânında geçen bazı kasidelerinde aynı şiirde hem şaraptan ve aşktan hem de dinî konulardan bahsettiğini görmekteyiz. Bu tür şiirler hakkında iki farklı görüş ileri sürebiliriz. Bazı şiir otoriteleri bu tür şiirlerin İslâmî dönemde yazılmasının mümkün olmadığını belirtirken diğerleri ise bunun olabileceğini savunmuşlar. Bunun mümkün olmadığını savunan görüş; Hassân gibi İslâm'ı içselleştiren ve Hz. Peygamberin şairliğini yapan bir kişinin içkiyi tasvir eden şiir ile dinî şiiri bir araya getirmenin mümkün olmadığını belirtirler. Bunun yanında hem şaraptan hem de dinî konulardan bahseden şiirlerin ravilerin hataları sonucu aynı kasidede bize kadar gelmesini diğer bir sebep olarak savunurlar.²²¹ Diğer bazı şiir otoriteleri de Hassân'ın Cahiliye şiirindeki şekil ve anlam yönünü hiçbir zaman terk etmediğini belirterek; Hassân'ın hiciv ve fahrlarında kullandığı kelime ve ifadelerin Cahiliye şairlerin çokça kullandığı kelime ve ifadeler olduğunu belirtirler. Öyle ki Hz. Peygamber hakkında yazdığı methiyelerde bile şarap ve aşk betimlemelerini söylediğini ve Hz. Peygamberin bu duruma ses çıkarmadığını ileri sürmüşlerdir.²²² Buradan daha önce de ifade ettiğimiz gibi onun Cahiliye şiiri unsurlarını İslâmî dönemde mecaz anlamda kendi ifadelerini güçlendirme amaçlı kullandığını söyleyebiliriz.

Cahiliye şiir geleneğinde asıl konuya geçmeden önce söylenen atlal, Hassân için de çok önemli idi. Fakat İslâm'ı kabul eden Hassân'ın Cahiliye ile olan ilişkisini köklü bir şekilde terkettiğini, şiirde atlale verdiği önemi bir kenara bıraktığını, Hz. Hamza için söylediği mersiyesinde Hamza'ya ağlamayı atlale ağlamaya tercih ettiğini aşağıdaki beyitte rahatlıkla görmekteyiz.²²³

²²⁰ İd, s. 83.

²²¹ Râbi'â Ebi Fâdil, *Hassân b. Sâbit el-Ensârî Şâ'iru'l İslâm*, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 1993, s. 65; İbn Sellâm, s. 47; İbn Kuteybe, s. 85.

²²² el-Kitt, s. 43; İd, s. 6, 86, 122, 241, 291, 344.

²²³ Ebi Fâdil, s. 66.

‘Sen bırak bir tarafa kalıntıları yok olmuş yurdu, üstün meziyetlere sahip olan Hamza’ya ağla.’

Bilindiği gibi dönemin Arap şairleri fahr için söyledikleri şiirlerinde bir kişiye veya kabileye karşı kendi kendisinin veya kabilesinin daha saygın ve üstün olduğunu ifade ederlerdi. Diğer şairler gibi Hassân b. Sâbit de kendisi veya kabilesi için fahriyeler söylemiştir. Fakat İslâm’ı kabul ettikten sonra artık kendi kabilesi ile övünmek yerine İslâm ve Hz. Peygamber ile övünmüştür. Hatta kabilesi ile övünürken kabilesinin İslâm’a ve Peygamberine yaptığı yardımlar ile savaşta başarıları konu edinerek övünmüştür. Hassân Cahiliye şiirinde kullandığı cömertlik, yardımseverlik, mazluma destek çıkma, kahramanlık gibi olumlu değerlere İslâmî bir kimlik kazandırmıştır. Övünme meselesindeki bu değişimi sırasıyla şu şiirlerinde daha açık bir şekilde görmek mümkündür:

لِسَائِي وَ سَيْفِي صَارِمَانِ كِلَاهِمَا   وَ يَبْلُغُ مَا لَا يَبْلُغُ السَّيْفُ مَذُودِي
وَ إِنْ أَكْ ذَا مَالٍ قَلِيلٍ أَجْدُ بِهِ   وَإِنْ يُهْتَصَرُ عَوْدِي عَلِيَّ الْجَهْدِ يُحْمَدِ²²⁵

‘Dilim ve kılıcım fazlasıyla keskindir her ikisinde çok etkilidir, kılıcımın ulaşamadığı yere dilim yetişir.’

‘Benim malım az olsa da kıymetini bilmem cömertçe harcarım, bu çabama karşı etkilensemde övgüyü hak ediyorum.’

İslâmî döneme ait şiirine örnekler ise şöyledir:

اللهُ أَكْرَمَنَا بِنَصْرِ نَبِيِّهِ   وَ بِنَا أَقَامَ دَعَاءَ الْإِسْلَامِ
وَ بِنَا أَعَزَّ نَبِيَّهُ وَ كِتَابَهُ   وَأَعَزَّنَا بِالضَّرْبِ وَ الْإِقْدَامِ
فِي كُلِّ مُعْتَرَكٍ تُطِيرُ سَيُوفُنَا   فِيهِ الْجَمَاجِمُ عَنْ فِرَاحِ الْهَامِ²²⁶

‘Allah, peygamberine yardım ettiğimiz için bizi şereflendirdi, ve bizimle İslâmın direklerini dimdik kıldı.’

²²⁴ İd, s. 310.

²²⁵ İd, s. 122; Nas, s. 156.

²²⁶ İd, s. 377-380.

'Allah'ın kitabı ve peygamberi bizimle güç kazandı, savaşmakla ve kahramanlıkla bizi şerefli kıldı.'

'Her savaşta kılıçlarımız savaşta olan başları ayırır beyinlerden ve uçurur.'

Hassân, Cahiliye döneminde bir kişiyi hicvederken onu ve kabilesini insani ve ahlakî erdemlerden soyutlayarak, kusurlarını ve kötü huylarını sövgü ve hakaretle anlatırdı. İslâmı müşerref olduktan sonra şiirindeki tüm temalarda olduğu gibi hicivde de olumlu ve olumsuz değerler İslâm'ın ruhuna uygun anlamlar kazanmıştır. Hassân için söz konusu olan düşman, korkaklık, vefasızlık, ihanet, cimrilik gibi kötü vasıflar İslâmî dönemde de hicvedilmiştir.²²⁷ Daha önceleri deyim yerindeyse belden aşağı vuran tarzda hicivler serdeden Hassân, İslâmî dönemde ise gerçek olan özelliği hicvetmiştir. Aşağıdaki mısralar İslâm'dan önce Sakif Kabilesi'ni hicvederken eleştiriyi nasıl kaçırıldığına dair örnek olacak niteliktedir:

فَاتَّكَمَ إِنْ تَرَعُبُوا لَا يَكُنْ لَكُمْ   عَنِ أَصْلَاحِكُمْ فِي جَنْمِ قَيْسٍ مَعْوَلٌ
وَمَا لَكُمْ فِي خَنْدِفٍ مِنْ وِلَادَةٍ   وَ لَا فِي قَدِيمِ الْخَيْرِ مَجْدٌ مَوْثَلٌ²²⁸

'Siz istesenez de sizin için bu mümkün değildir, Kays'ın içinde asil olduğunuza kimse inanmaz.'

'Doğumunuz Hindif'te olmadı, hayrın geçmişinde kadim şöhretiniz de olmadı.'

Hassân b. Sâbit Müslüman olmadan önce Ğassâni, Lahmi ve kabile resilerine methiyeler söylerken, Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'i ve Sahâbesini methetmiştir. İslâm sonrası methiyelerinde eski kültürün değerleri ile İslâm'ın yeni değerlerini bir araya getirerek İslâm'ın ruhuna aykırı olmayan yalandan ve abartıdan uzak olan ifadeler kullanmıştır. Hz. Aişe Hz. Peygamberi tanımlarken her zaman Hassân'ın aşağıdaki methiyesini söylerdi:

مَتَى يَبْدُ فِي الدَّاجِي الْبَهِيمِ جَبِينُهُ   يُلْحُ مَثَلُ مِصْبَاحِ النُّجِيِّ الْمُتَوَقِّدِ
مَنْ كَانَ أَوْ مَنْ يَكُونُ كَأَحْمَدَ   نِظَامٌ لِحَقِّ أَوْ نَكَالٌ لِمَلْجِدِ²²⁹

²²⁷ Hazer, s. 115.

²²⁸ İd, s. 328.

²²⁹ İbrâhim Cum'a, s. 98; İbnü'l-Esîr, c. 2, s. 5; İd, s. 104.

*'Ne zaman zifiri karanlıkta zuhur etse alni, ayın ondördü gibi parlar, ıştır her yanı'.
'Ahmed gibi kim olabilmiş veya olacaktır, inkârcının kâbusu, Hak için bir düzen.'*

Sonuç olarak Hassân b. Sâbit'tin Cahiliye dönemindeki şiirinde Cahiliye toplumunun bütün izlerini görmek mümkündür. Cahiliye döneminin kabileci anlayışını net bir şekilde şiirlerine taşıyan Hassân şiirlerini oluştururken Cahiliye âdetine uygun bir şekilde karşıdaki insanı veya kabileyi tahkir edici ifadeler kullanmış; kendi kabile ve kişisel özellikleriyle övünmüş; olabildiğine Cahiliye zevku sefasını şiirine yansıtmıştır. Müslüman olduktan sonra şiirlerinin mahiyeti değişmiş ana konular tamamen İslâmî faziletler olmuştur. İslâmî devirde yazdığı şiirlerinde diğer Cahiliye şairlerinde görülen garip teşbih ve mecazlar azalmış, yazılanlar ise anlam kaymasına tabi tutulmuştur. Artık şarap kelimesi Cahiliye dönemindeki sarhoş edici maddeden ziyade belki ilahî aşk vb. anlamlar kazanmıştır. Şiirleri giderek sade, akıcı ve üslup itibarı ile sağlam bir hale gelmiştir. İslâmiyet'i kabul edince doğruları söylemesi şiirlerindeki bu abartının azalması ve heyecanın hafiflemesi sonucunu doğurmuştur diyebiliriz. Bu doğrultuda İslâm kin, nefret, ırkçılık, kibir ve böbürlenme gibi kötü hasletleri men ettiği için Hassân b. Sâbit de şiirlerinde bu olumsuz temalardan uzak durmuştur. Bunların sonucu olarak Hassân b. Sâbit'in şiirinde İslâmiyet'in kabulü ile birlikte bir gevşeme ve basitleşme olduğunu söyleyebiliriz.²³⁰ Hassân'ın bu dönemde hayatının sönük geçmesinde şiirin Arap toplumunda eski önemini kaybetmiş olmasının da payı vardır. Hz. Peygamber'in vefâtı esnasında bütün Arabistan halkının ve Hassân'la karşılıklı hiciv söyleyen şairlerin müslüman olması bunu açıklamaya yeterli sebep olabilir.²³¹

²³⁰ İbrâhim Cum'a, s. 71; İbn Kuteybe, s. 192; el-Merzubânî, s. 71; Kâhyaoğlu, s. 319.

²³¹ el-Cuburî, s. 40.

SONUÇ

Cahiliye Arapları arasında şiir, kendini ifade etme, kabilesini savunma, toplum kültürünü ve tarihini sözlü olarak yaşatma açısından son derece önemli bir yere sahipti. Cahiliye şiiri, günlük hayatın en canlı faaliyetlerinden biriydi. Şiir, Arap kabilelerinin şan ve şereflerini koruyan, mazide başardıkları büyük işleri unutulmaktan kurtaran, hatıralarını canlı tutan ve sonraki nesillere aktarımını sağlayan yegâne bilgi kaynağıydı. Dolayısıyla Arap kültür mirasını araştırmayı amaçlayan bir araştırmacının Arap şiirini detaylı bir şekilde incelemeyi yapacağı bir çalışma asla mükemmel olmayacaktır. Arap toplumu için şiirin bu derece önemli olması, doğal olarak şiiri dile getiren şairi de kıymet ve değer sahibi kılmaktadır.

Şiirin mucizevi bir etkiye ulaştığı böyle bir ortamda dünyaya gelen ve bu kültürün bir parçası olan Hz. Peygamber de, bu önemi farketmiş ve şiirin etkin bir şekilde kullanmasını yeğlemiştir. Müşrikler'in, şiiri psikolojik bir araç olarak Müslümanlara karşı kullanmaları ve Hz. Peygamber'i derinden üzmeleri Müslümanların şiiri kullanmalarının diğer bir sebebi olmuştur. Bu nedenle Hz. Peygamber şiiri bir silah olarak kullanmaları için İslâm şairlerine izin vermiştir. Böylece Müslüman toplumunda da şiir vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Bu süreçte şiirin temalarında doğal olarak bazı değişimler meydana gelmiştir. İslâm'ın getirdiği yeni düzen, hayatın her alanında olduğu gibi, şiir alanında da inanç, hakkaniyet ve ahlakı merkeze alması sebebiyle, İslâmî Arap şiirine yeni bir anlayış katmıştır. Cahiliye şiiri Hz. Peygamber ile beraber İslâm'ın güzelliklerini anlatan farklı bir yapıya büründürülmüş ve şiirin zararlı tarafları yasaklanıp İslâm'ın hizmetine sunulmuştur.

Rivayetlere göre 60 yıl Cahiliye ve 60 yıl İslâmî dönemde olmak üzere 120 yıl yaşayan Hassân b. Sâbit'in hayatı ve şiir geleneği Cahiliye kültüründeki kabile ve yerleşik bir hayat olan şehir geleneği üzerine şekillenmiştir. Hassân, Hz. Peygamberden aldığı izinle bu geleneği çok iyi kullanarak müşriklere karşı eşsiz başarılar kazanmıştır. Bu başarılar Hz. Peygamberden ve Müslümanlardan yüksek bir değer ve övgü almıştır. Bu nedenle kendisine "Peygamber Şairi" denilmiştir. Hz.

Peygamber'in vefat etmesi ve İslâm'ın yayılmasıyla devletin büyümesi ve bunun sonucu olarak şiire olan ihtiyacın azalması, Hassân'ın bu dönemde isminin daha az konuşulmasına neden olmuştur.

Hassân b. Sâbit şiirlerinde Cahiliye şiir geleneğinden vazgeçmemiştir. Bunu yaparken atlat, çöl tasviri, kadın, şarap, aşk, medh ve özellikle başarılı olduğu fahr ve hicv türlerinde kendine has bir dil kullanmaya özen göstermiştir. Methiyeleri hicivlerine göre çok sade ve derin anlamlıdır. Hassân b. Sâbit şiirini söylerken aşırı duyarlı, duygusal, akıcı ve sade bir dil kullanmıştır. Ancak İslâm'ı kabul ettikten sonra İslâmî değerler de kullanmıştır. Hicivlerinde Rasûlullah'ın iznini alarak söylediği için aşırılığa kaçılarak yapmacık ifadelerden sakınılmıştır. İslâmî dönemde söylemiş olduğu şiirlerin söz ve anlamında Kur'an âyetlerinden ve sünnetten etkilenmiş dini dinî bir esinti bulmak mümkündür.

BİBLOGRAFYA

- Abdulmun'im Hafacî, Muhammed, *el-Hayâtu'l-Edebiyye fi'l-'Asri'l-Câhilî*, Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1992.
- Adonis, Ali Ahmed Said, *Arap Poetikası*, çev. Emrullah İşler, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2004.
- Ali, Cevad, *el-Mufasssal fi Târihi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, 7 cilt. Bağdad: Mecma'u'l-İlmi'l-'İraki, 1993.
- Arafât, Velîd, *Dîvânu Hassân b. Sâbit*, 2 cilt. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1974,
- Ateş, Ahmet, "en-Nâbiğa ez-Zubyânî Hayatı ve Eseri Hakkında Araştırmalar", *Şarkiyat Mecmuası*, sayı, 2. (1958).
- _____ "Hassân", *İA*, İstanbul, 1997.
- Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Fütûhu'l-Büldân*, trc. Mustafa Fayda, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1987.
- Cum'a, Muhammed İbrâhim, *Hassân b. Sâbit*, Kahire: Dârü'l-Ma'ârif, 1982.
- Çetin, Nihad Mazlum, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1973.
- Dayf, Şevkî, *Târihu'l-Edebî'l-'Arabi el-'Asrî'l-İslâmî*, 4. Baskı, 2 cilt, Kahire: Dârü'l- Ma'ârif, 1976.
- Derviş, Muhmmmed Tâhir, *Hassân b. Sâbit*, Kâhire: Dârü'l-Ma'ârif, 1976.
- Ebû'l Ferec, el-Bağdâdî Kudâme b. Cafer, *Nakdu's-Şi'r*, tahk. Kemal Mustafa, Kâhire: Mektebetü'l Hancî, 1978.

- el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şehabeddîn Ahmed İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, tsz.
- el-Bağdâdî, Abdulkadir b. Ömer, *Hizânetu'l-Edeb ve Lübbü Lübbâbi Lisânu'l-'Arab*, tahk. Abdusselâm Muhammed Harun, Baskı no yok, 4 cilt. Kâhire: Mektebetu'l-Hancî, 1989.
- el-Berkûkî, Abdurrahmân, *Şerhu Dîvâni Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Mısır: el-Matbaatu'r-Rahmâniyye, 1929.
- _____ Beyrut: Dâru'l-Endülüs, 1983.
- el-Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buharî*, 2. Baskı, 2 cilt. İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- el-Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, tahk. Hasan es-Sendûbî, 3. Baskı, 3 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'l-'Ulûm, 1993.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâhu Tâcu'l-Luğâ ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, tahk. Abdulğafûr Atar, 6 cilt, Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 1990.
- el-Cuburî, Yahya Vehîb, *Şi'ru'l-Muhadramîn ve Eseru'l-İslâmî fih*, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1981.
- el-Hâşimî, Muhammed Ali, *Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî es-Sahâbî eş-Şâ'ir el-Edîb*, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1985.
- el-İsfehânî, Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-Eğânî*, 21 cilt, Beyrut: el-Heyetül-Misriyyetü'l-'Amme li'l-Kitâb, 1993.
- el-İsfehânî, Ebû Nûmân, *Ma'arifetu's-Sahâbe*, Dâru'l-Vatan, 1998.
- el-Kayrevânî, İbn Reşîk, *el-Umde fî Mehâsîni's-Şi'ri ve Âdâbihi*, 2 cilt. Dimâşk, 1994.
- el-Kitt, Abdulkâdir, *fî's-Şi'ri'l-İslâmî ve'l-Emevî*, Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1987.

- el-Kureşî, Ebû Zeyd, *Cemheretu Eş'ari'l-'Arab*, şrh. Ömer Fâruk et-Tabba, Beyrut, 1995.
- Elmalı, Hüseyin, "Hassân bin Sâbit", *DİA*, Baskı no yok, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2001.
- el-Merzubânî, Ebû Ubeydullah Muhammed, *el-Muveşşah*, Tahk. Ali Muhammed el-Bâcevî, Nehzatu Mısır, tsz.
- er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğâyb*, Ankara: Akçağ BasımYayım, 1994.
- es-Seyyid el-Vekîl, Muhammed, *Cevletün Târihiyyetün fî 'Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, Medine, 1995.
- et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevra, *Sünen*, Baskı no yok, 6 cilt, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- ez-Zehabî, Ahmet b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Baskı no yok, 23 cilt, Beyrut: Müessesetür-Risâle, 1402.
- ez-Zühaylî, Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr*, terc. Hamdi Arslan, Baskı no yok, 15 cilt, İstanbul: Bilimevi Basım Yayın, 2003.
- Emîl Bedî Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-Mufassal fî'l-Luga ve'l-Edeb*, Baskı no yok, 2 cilt, Dârü'l-İlmi'l-Melâyîn, 2cilt, Beyrut, 1987,
- Emin, Ahmed, *Fecru'l-İslâm*, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1988.
- en-Nî'me, Makbûl Ali Beşîr, *el-Merâsî eş-Şi'riyye fî 'Asri Sadri'l-İslâm*, Beyrut: Dârü's-Sadir, 1997.
- Erkan, Arif, *el-Beyân*, İstanbul: Huzur Yay., 2006.
- Fâhurî, Hanna, *el-Câmî' fî Târihi'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1986.
- Fayda, Mustafa, "Cahiliye", *DİA.*, Baskı no yok, Ankara, 1993.

_____“Kahtân”, *DİA.*, Baskı no yok, Ankara, 2001.

Furat, Ahmet Suphi, *Arap Edebiyatı Târîhi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1996.

Güneş, Kadir, *Mu‘cemu’l-‘Arabî*, İstanbul: Mektep Yay., 2011.

Hammâdürrâviye, *Mu‘allakâtü’s-Seb‘a*, çev. Şerafeddîn Yaltkaya, İstanbul: Milli Eğitim Yay., 1985.

Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1993.

Hasan, Huseyin el-Hac, *en-Nakdu’l-Edebi fî Âsâri A‘lâmihi*, Beyrut: Muessesetu’l-Cem‘iyye li’l-Dirâsât, 1996.

Hasan, İbrahim, *Târihü’l-İslâm*, çev. İsmail Yiğit, Sadreddîn Gümüş, Baskı no yok, 4cilt, İstanbul: Kayıhan Yay., 1996.

Haseneyn, Seyyid Hanefî, *Dîvan Hassân b. Sâbit*, Kâhire: Dârü’l-Ma‘ârif, 1973.

Hassân b. Sâbit, *Divânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Beyrut: Dâru’s-Sâdr, tsz.

Hazer, Dursun, *Hız. Peygamber’in Şairleri*, Ankara: Hititkitap Yay., 2008.

İbnü’l-Esîr, *Usdu’l-Ğâbe fî Ma‘rifeti’s-Sahâbe*, Baskı no yok, 7 cilt, Kâhire, 1970.

İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed, *el-Mukaddime*, 2. baskı, 2 cilt, Beyrut, 1900.

İbn Hişam, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdulhâfiz Şelbî, 3. baskı, 4 cilt, Beyrut: Mektebetü’l-‘İlmiyye, tsz.

İbni Abdi’r-Rabbîh, *el-İkdü’l-Ferîd*, nşr. Ahmed Emin, Kahire, 1965.

İbn Kuteybe, *eş-Şi‘ru ve’ş-Şu‘arâ*, tahk. Abdulmun‘im el-Areyân, Beyrut, 1994.

- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-'Arabi'l-Muhît*, Tasnif: Yusuf Hayyat, Nedim Mar'aşlı, Baskı no yok, 3 cilt, Beyrut: Dârü'l-Lisâni'l-'Arab, 1970.
- İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Baskı no yok, 10 cilt, Beyrut, tsz.
- İd, Yusuf, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Beyrut: Dârü'l-Cil, 1992.
- İnânî, Muhammed, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Kahire: Matbaatü's-Saâde, 1331.
- Kâhyaoğlu, Yasin, "Resulullah'ın Şairi Hassân b. Sâbit'in Hayatı ve Şiirleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 2, (1996).
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *el-Edebu'l-'Arabiyyu fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, Şam, 1972.
- Muhammed Ali, *Dîvânu's-Seyyidunâ Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Mısır, 1321.
- Muhammed b. Abdilber, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Baskı no yok, 4 cilt, Beyrut: Dârü'l-Cil 1996.
- Muhammed b. Sellâm, *Tabakâtü's-Şu'arâ*, tahk. Taha Ahmet İbrahim, Beyrut: Dârü'l-Kutub el-İlmiyye, 1988.
- Muççalı, Serdar, *Mu'cemu'l-'Arabiyyi'l-Hadiys*, İstanbul: Dağarcık Yay., 1995.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el Haccâc el-Müslim, *Sahîh-i Müslim*, Baskı no yok, 16 cilt, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Nas, İhsan, *Hassân b. Sâbit Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, Dimeşk: Dârü'l-Fikr, 1985.
- Özdemir, Abdurrahmân, "Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit ve Dîvânî", *İslâm Sanat Tarih Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi*, sayı 4, (2004).
- Râbî'â, Ebî Fâdil, *Hassân b. Sâbit el-Ensârî Şâ'iru'l-İslâm*, Beyrut: Dârü'l-İlmi'l-Melâyîn, 1993.

- Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât*, terc. Abdalbâki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yay., 2007.
- Sâdık er-Râfi‘î, Mustafa, *Târihu Âdâbi'l-‘Arab*, 4. baskı, 3 cilt, Beyrut: Dâru'l Kitâbi'l-‘Arabî, 1974.
- Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur‘ân*, çev. İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, Baskı no yok, 16 cilt, İstanbul: Beyân Yay., 1978.
- Toprak, M. Faruk, “Mersiye”, *DİA*, Baskı no yok, Ankara, 2001.
- Tülücü, Süleyman, “Mu‘allakât, Şerh ve Baskıları, Tercümeleleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sayı, 6, (1986).
- _____ “Mu‘allakât ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografî Denemesi-1,” *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sayı. 25, (2005).
- Türkmen, Mehmet, “Hassân b. Sâbit el-Ensârî”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sayı, 2, (1985).
- Yalar, Mehmet, “İslâmî Arap Şiiri ve Hz. Peygamber”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sayı, 18, (2009),
- Yıldız, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Târihi*, Baskı no yok, 14 cilt, İstanbul, 1986.
- Yılmaz, İbrahim, *Panayırlar ve Arap Dili ve Edebiyatının Gelişmesinde Oynadığı Rol*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1997,
- Zeyyât, Hasan Ahmet, *Târihu'l-Edebi'l-‘Arabî*, Beyrut, 1983.
- Zirikli Hayruddin, *el-A'lâm-Kâmusû Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nîsâ*, 6. baskı, 8 cilt, Beyrut, 1992.